

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Neža Umek

**FEMINIZACIJA V SLOVENŠČINI IN FRANCOŠČINI:
DRUŽBENI IN/ALI JEZIKOVNI PROBLEM?**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Neža Umek

Mentor: red. prof. dr. Vladimir Pogačnik

Mentorica: izr. prof. dr. Monika Kalin Golob

**FEMINIZACIJA V SLOVENŠČINI IN FRANCOŠČINI:
DRUŽBENI IN/ALI JEZIKOVNI PROBLEM?**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

Diplomsko delo z naslovom
*Feminizacija v slovenščini in francoščini:
družbeni in/ali jezikovni problem?*
je izdelano s soglasjem obeh fakultet
in urejeno po pravilniku matične
fakultete.

*Zahvaljujem se profesorici Moniki Kalin Golob in profesorju Vladimirju
Pogačniku, ki sta me strokovno usmerjala in spodbujala pri nastanku
diplomskega dela.*

FEMINIZACIJA V SLOVENŠČINI IN FRANCOŠČINI: DRUŽBENI IN/ALI JEZIKOVNI PROBLEM?

Kljub temu, da se ženske na trgu delovne sile danes lahko enakovredno kosajo z moškimi, uporaba ženskih poimenovanj za ženske delujoče osebe niti v slovenščini niti v francoščini ni samoumevna. Ker je vprašanje feminizacije v jeziku v Franciji že zdavnaj preseglo jezikovne okvire in postalo del širšega družbeno-političnega dogajanja, sem se v diplomski nalogi odločila primerjati značilnosti poimenovanja ženskih delujočih oseb v slovenščini in francoščini. Zanimalo me je predvsem, kateri jezikovni in družbeni dejavniki v obeh jezikih vplivajo na feminizacijo poimenovanj poklicev, funkcij, nazivov in naslovov, na pogostost njihove uporabe ter na izogibanje uporabi generičnih moških poimenovanj. V teoretičnem delu diplomske naloge sem ugotovila, da oba jezika razpolagata z ustreznimi sredstvi za feminizacijo poimenovanj, vendar pa pogostejšo uporabo ženskih poimenovanj predvsem v francoščini ovira njihova negativna konotacija kot posledica slabšalnih pripon in enakozvočnosti, v obeh jezikih pa zapleteno skladijsko ujemanje. V empiričnem delu naloge, v katerem sem analizirala in primerjala značilnosti feminizacije jezika v slovenskih časnikih *Slovenski poročevalec* in *Delo* ter v francoskem časniku *Le Monde* od leta 1945 do 2000, se je izkazalo, da je označevanje žensk v posameznem obdobju močno zaznamovala družbeno-politična situacija, predvsem položaj žensk v družbi in politični režim.

Ključne besede: ženska poimenovanja, jezikovna politika, mediji, slovenščina, francoščina

FEMINISATION IN SLOVENE AND FRENCH: SOCIAL AND/OR LINGUISTIC PROBLEM?

Although these days women can compete with men on the labour market, the usage of feminine word forms for professions is not taken for granted neither in Slovene nor in French. In France, the question of feminisation in language is no longer merely a question of linguistics – it has become a part of a broader socio-political context. Therefore, I have decided for my graduation thesis to compare the characteristics of feminine word forms for professions in French and Slovene. Above all, I was interested in discovering which linguistic and social factors influence the feminisation of designations for professions, functions, titles and appellations, the frequency of their usage and the avoidance of generic male forms. In the theoretical part of my graduation thesis I discovered that the formation of feminine forms for terms is possible in both languages, yet – especially in French – a more frequent usage of feminine forms is limited due to a negative connotation which is obtained by derogative suffixes and homonymy, and a complicated syntax of both languages. In the empirical part of the thesis, where I analysed and compared the characteristics of feminisation of the language in the Slovene newspapers *Slovenski poročevalec* and *elo* and in the French newspaper *Le Monde* from 1945 to 2000, the results show that the current socio-political situation (especially the status of women within a society and the present political regime) has a strong influence on the terms used to denote feminine forms for professions.

Key words: feminine word forms, language policy, media, Slovene, French.

KAZALO

UVOD.....	8
1 SPOL V JEZIKU	11
2 SPOL V SLOVENŠČINI IN V FRANCOŠČINI.....	14
2.1 SPOL V SLOVENŠČINI.....	14
2.2 SPOL V FRANCOŠČINI	15
3 JEZIKOSLOVNI VIDIK FEMINIZACIJE V JEZIKU	19
3.1 ŽENSKA POIMENOVNAJA Z VIDIKA BESEDOTVORJA.....	19
3.2 NEZAZNAMOVANOST MOŠKEGA SPOLA.....	25
3.2.1 Needninska poimenovanja in generična vrednost moškega spola.....	26
3.2.2 Edninska poimenovanja in generična vrednost moškega spola.....	28
3.2.3 Feminizacija pravnega in uradovnega jezika	30
3.2.3.1 Funkcija in nosilec funkcije.....	31
3.2.4 Jezikovni sistem in jezikovna raba	36
3.2.5 Smiselnost uporabe moške in ženske oblike poimenovanja v slovenščini ..	37
3.2.6 Smiselnost uporabe moške in ženske oblike poimenovanj v francoščini ...	39
4 SOCIOLINGVISTIČNE OVIRE FEMINIZACIJE	43
4.1 FRANCOŠKA ŽENSKA POIMENOVANJA IN SPREMINJANJE NJIHOVEGA POMENA V ZGODOVINI S Poudarkom NA RAZVOJU PRIPONSKEGA OBRAZILA <i>-ESSE</i>	44
4.2 DVOUMNOST ŽENSKIH POIMENOVANJ	47
4.2.1 Ženska ali stroj?	47
4.2.2 Ženska na položaju ali zgolj soproga moškega na položaju.....	49
4.2.3 Jezik prezira in semantična asimetrija	52
4.2.4 Semantična asimetrija in ženska poimenovanja	54
4.2.5 Priimek kot kazalnik ženske odvisnosti od moškega.....	56
5 JEZIKOVNA POLITIKA O FEMINIZACIJI V JEZIKU.....	57
5.1 PRIMER SLOVENIJE.....	57
5.2 PRIMER FRANCIJE	63
6 FEMINIZACIJA JEZIKA V SLOVENSKEM POROČEVALCU IN DELU TER LE MONDU.....	69
6.1 ANALIZA.....	72
6.1.1 Slovenski poročevalec, 1945	72

6.1.2 Delo, 1969.....	79
6.1.3 Delo, 2000.....	84
6.1.4 Le Monde, 1945.....	89
6.1.5 Le Monde, 1969.....	91
6.1.6 Le Monde, 2000.....	98
6.2 INTERPRETACIJA.....	103
6.2.1 Politični režim in vpliv na novinarsko pisanje.....	103
6.2.2 Poročevalski stil: ovira feminizacije v jeziku?	106
6.2.3 Postopno vstopanje žensk v javni prostor.....	108
7 SKLEP	116
POVZETEK V FRANCOŠČINI	120
LITERATURA	124

UVOD

V okviru seminarskega dela pri predmetu Histoire du lexique français¹ sem se prvič soočila s problematiko feminizacije poimenovanj delujočih oseb v francoskem jeziku. Ob prebiranju okrožnic, dokumentov in priročnikov, pod katere so bile podpisane same pomembne osebe in institucije (med drugimi nekdanji predsednik vlade Lionel Jospin in Francoska akademija), mi je postalo jasno, da je vprašanje feminizacije v francoskem jeziku že zdavnaj preseglo jezikovne okvire in da je postalo del širšega družbeno-političnega dogajanja. Hkrati sem se začela spraševati, ali je problem feminizacije poimenovanj poklicev, funkcij, nazivov in naslovov prisoten tudi v slovenščini, saj do nedavnega zanj nisem slišala. Ob brskanju po dostopni literatu sem ugotovila, da tudi v slovenščini problem sicer obstaja, vendar pa se o njem bolj ali manj govori le v strokovni javnosti dostopnih krogih, pa še to ne veliko. Je torej razlog za obširnejšo razpravo o feminizaciji jezika na francoskih tleh zgolj v značilnem navdušenju večine francoskih državljanov nad svojim jezikom in njihovi izredni občutljivosti za kakršnekoli jezikovne spremembe ali so ovire feminizacije v francoščini resnično toliko večje kot v slovenščini?

Predvsem zadnje vprašanje me je vzpodbudilo, da sem se odločila v diplomski nalogi podrobneje analizirati ovire feminizacije v slovenščini in francoščini. S feminizacijo v jeziku mislim predvsem na feminizacijo poimenovanj delujočih oseb in uporabo ženskih poimenovanj za ženske osebe ter na izogibanje generični uporabi nezaznamovanega moškega spola. Ne bo me torej zanimalo, kako se o ženskah piše in govori na splošno, temveč le čisto slovnično-jezikovni vidik poimenovanja ženskih oseb. Glavni cilj diplomske naloge je ugotoviti, v kolikšni meri so na feminizacijo v slovenščini in francoščini vplivali jezikovni in v kolikšni meri družbeni dejavniki, pa tudi, kako so se ti dejavniki med seboj prepletali. V prvem delu naloge bom iz primerjave različnih teorij, soočanja mnenj zagovornikov in nasprotnikov feminizacije v jeziku in podanih jezikovnih primerov poskušala izluščiti osnovne čiste jezikovne in širše sociolingvistične ovire feminizacije v francoščini in slovenščini. Drugi, empirični del, v katerem bom na podlagi ugotovitev v teoretičnem delu analizirala feminizacijo jezika v francoskem in slovenskem časniku v različnih

¹ Zgodovina francoskega besedišča.

obdobjih, pa mi bo omogočil, da bom feminizacijo v jeziku uvrstila tudi v širši družbeno-zgodovinski kontekst. Za analizo jezika v časniku sem se odločila, ker se medijski jezik zelo hitro odziva na spremembe v družbi, hkrati pa postavlja neke vrste jezikovne smernice za ostale govorce nekega jezika.

Na podlagi nekaterih teoretskih izhodišč o slovničnem spolu v slovenščini in francoščini, nekaj prebranih strokovnih mnenj za in proti feminizaciji v jeziku, premišljanja o jeziku kot zelo odprtem, raznim vplivom podvrženem sistemu, in nenazadnje na podlagi povečane pozornosti aktualnemu poimenovanju žensk v vsakdanji govorici, v medijih in v literaturi sem oblikovala delovne hipoteze:

- 1. Niti v slovenščini niti v francoščini posebnih jezikovnih ovir feminizacije kateregakoli poimenovanja delujoče osebe ni.**
- 2. Jezikovni sistem obeh jezikov zaradi zapletenega skladenjskega ujemanja omejuje rabo ženske in moške oblike poimenovanja namesto moškega generičnega poimenovanja.**
- 3. Feminizacija v jeziku se odziva na družbeno-politične spremembe.**

Prvo poglavje diplomske naloge je posvečeno slovničnemu spolu v jeziku na splošno. Podana so različna mnenja jezikoslovcev o njegovem izvoru, njegovi motiviranosti, smiselnosti in metaforičnosti. Sledi poglavje, v katerem bom predstavila značilnosti slovničnega spola v slovenščini in francoščini. Zanimalo me bo, v katerih primerih je slovnični spol arbitraren in v katerih biološko motiviran, ukvarjala se bom tudi z (ne)zaznamovanostjo slovničnega spola in s pravili skladenjskega ujemanja, vezanimi na slovnični spol.

V tretjem poglavju se bom posvetila jezikoslovnemu vidiku feminizacije v slovenščini in francoščini. Najprej bom na podlagi opisa različnih besedotvornih postopkov ženskih poimenovanj poskušala ugotoviti, ali oba jezika razpolagata z ustreznimi sredstvi za feminizacijo poimenovanj. V nadaljevanju bom pozornost namenila tako imenovanemu nezaznamovanemu, generičnemu moškemu slovničnemu spolu in predstavila pozitivna in negativna stališča jezikoslovcev in drugih strokovnjakov o njegovi uporabi. Zanimala me bodo predvsem mnenja o feminizaciji pravnega in uradnega jezika in z njim povezanim ločevanjem med funkcijo in nosilcem funkcije. Na koncu poglavja bom poskušala ugotoviti, ali je raba ženske in moške

oblike namesto moške generične glede na osnovno, sporazumevalno funkcijo jezika sploh smiselna in če, kateri zapisi v obeh oblikah so najprimernejši.

Četrto poglavje je namenjeno proučitvi sociolingvističnih ovir feminizacije v slovenščini in francoščini. Predstavila bom spreminjanje denotativnega in konotativnega pomena ženskih poimenovanj v zgodovini. Zanimalo me bo, od kod izvira slabšalna konotacija nekaterih ženskih poimenovanj in zakaj nekatere ženske raje vidijo, da se jih naslavlja z moškim poimenovanjem. Ugotavljala bom tudi, ali v zvezi z moškimi in ženskimi poimenovanji v slovenščini in francoščini lahko govorimo o semantični asimetriji. Posebno pozornost bom namenila trdovratni rabi priimkov v svojilni pridevniški obliki za označevanje žensk v slovenščini. Na koncu poglavja bom poskušala primerjati vpliv sociolingvističnih dejavnikov na feminizacijo v slovenščini in francoščini.

Peto poglavje je namenjeno predstavitvi jezikovne politike glede feminizacije v jeziku v Sloveniji in nato v Franciji. Zanimalo me bo, kdaj je v posamezni državi feminizacija v jeziku postala predmet javne razprave in kakšen domet je ta razprava imela, ukvarjala se bom tudi s politizacijo vprašanja feminizacije v jeziku in predstavila uradne dokumente in priročnike za feminizacijo poimenovanj poklicev, funkcij, nazivov in naslovov, namenjenim širši javnosti.

Sledi drugi, empirični del diplomske naloge, v katerem bom na podlagi vnaprej postavljenih kriterijev, ki bodo izoblikovani glede na ugotovitve prvega dela naloge, analizirala označevanje žensk v slovenskem časniku Slovenski poročevalec in njegovem nasledniku Delu ter francoskem časniku Le Monde, in sicer leta 1945, 1969 in 2000. Primerjalna analiza znotraj enega časnika po obdobjih in med slovenskima in francoskim časnikom v istem obdobju mi bo pomagala pri preverjanju in dopolnjevanju ugotovitev iz teoretskega dela naloge. Pri interpretaciji z analizo dobljenih rezultatov se bom osredotočila na morebiten vpliv, ki so ga na feminizacijo časnikarskega jezika imeli naslednji dejavniki: politični režim, značilnosti poročevalskega stila in vstopanje žensk v javni prostor.

V sklepu bom povzela ugotovitve, do katerih bom prišla v teoretskem in empiričnem delu diplomske naloge, sprejela ali ovrgla delovne hipoteze in nakazala morebitne

druge vidike vprašanja feminizacije v jeziku, ki jih v diplomski nalogi nisem obravnavala

1 SPOL V JEZIKU

Slovnični spol je oblikoslovna kategorija samostalniških besed ter pomembna sestavina ujemalnih in navezovalnih skladenjskih pravil (*Majhna deklica je hodila ob cesti*). Med indoevropskimi jeziki so najbolj pogosti taki z dvema (moški in ženski) ali tremi slovničnimi spoli (moški, ženski in srednji), obstajajo pa tudi jeziki, kot je na primer madžarščina, ki slovničnega spola ne poznajo. V teh je razlika med naravnim spolom referenc možno izraziti zgolj besedno, besedne zveze »on in ona« pa ni mogoče prevesti. Nekateri afriški in ameriški jeziki poznajo tudi več kot tri spole, vendar opozicija ne temelji na značilnosti živo/neživo kot pri večini jezikov z dvema ali tremi slovničnimi spoli, temveč na drugih lastnostih, kot so majhno/veliko, plosko/reliefno, tekoče/trdno itd.

Slovnični spol ima poleg oblikoslovne in skladenjske v večini primerov tudi prikazovalno, pomensko vlogo. Slovnični spol samostalnikov, ki poimenujejo bitja, tako ponavadi informira o naravnem spolu reference, slovnični spol samostalnikov, ki označujejo stvari, pa lahko kaže na določeno lastnost te stvari. Danski jezikoslovec Hjelmslev (v Guilbert 1973, 2207) ločuje dve skrajni skupini jezikov v povezavi s slovničnim spolom: na eni strani so jeziki, pri katerih ima slovnični spol izrazito skladenjsko vlogo, kot na primer nekateri kavkaški jeziki z več kot šestimi slovničnimi spoli, ki (razen za moški in ženski spol) ne ustrezajo nobeni semantični kategoriji; na drugi strani so afriški jeziki, kot na primer bantu s samostalniškimi skupinami (ljudje, živali, orodja, drevesa, tekočine itd.), katerih slovnični spol, če o njem v tem primeru sploh še lahko govorimo, natančno opisuje značilnosti reference.

O izvoru slovničnega spola, njegovi motiviranosti, torej ujemanju slovničnega z naravnim spolom, ter pomenu obstoja slovničnega spola obstajajo številne teorije, ki so predvsem plod raziskovalnega dela antropologov in jezikoslovcev. S stališča funkcionalistov je slovnična kategorija spola nepotrebna, kot dokaz pa naj bi služila na primer madžarščina, ki brez težav shaja brez nje. Vseeno pa v večini jezikov

slovnični spol obstaja, zato je v središču zanimanja predvsem odnos med slovničnim spolom in realnostjo oziroma vprašanje, ali se v slovničnem spolu odraža določen pogled na svet.

Nekateri jezikoslovci, med njimi Sapir in Meillet (v Yaguello 2002), slovnični spol pojmujejo kot odraz dojemanja resničnosti določene družbe daleč v preteklosti, ki se je vse do danes ohranil v jeziku, pa čeprav nima več nobenega pomena. Je del jezikovnega »fatuma«, ki starodavno formo ohranja pri življenju zaradi forme same, kljub temu da je človeški duh medtem napredoval. Kot zapiše Sapir (v Yaguello 2002, 115), slovnični spol v jeziku danes deluje tako naravno, kot so naravna pravila obnašanja v družbi, ki jih spoštujemo še dolgo po tem, ko izgubijo svojo prvotno funkcijo. Če Sapir vidi v spolu nepotreben ostanek iz preteklosti, ki zgolj obremenjuje jezik, Meillet (v Yaguello 2002, 116) izpostavi pozitivno stran postopnega izginjanja obremenjujočih kategorij, kot je na primer srednji spol, ki se mu je v zadnjem stadiju odrekla že latinščina.

Na drugi strani so jezikoslovci, ki se ne ozirajo na izvor slovničnega spola niti ne na njegovo neekonomičnost, temveč izpostavljajo njegovo metaforično vrednost. Roman Jakobson (v Yaguello 2002, 117–118), eden prvih jezikoslovcev, ki je proučevanje jezika v diahroniji zamenjal za proučevanje v sinhroniji, v slovničnem spolu ne vidi zgolj formalne kategorije, ampak pomembnega sooblikovalca mita določene jezikovne skupnosti. Personifikacija samostalnikov, ki označujejo neživo, je odvisna od njihovega slovničnega spola. Prav iz metaforizacije slovničnega spola izhajajo mnoge prevajalske zadrege. Nemški literati na primer smrt opisujejo kot starca, ker je samostalnik smrt (*der Tod*) moškega spola, v slovenščini pa je smrt ženskega spola, zato je tradicionalno predstavljena kot starka s koso..

Zelo radikalna je teorija spola v jeziku Jacquesa Damouretta in Edouarda Pichona (Michard 2002) v kateri je čutiti vpliv psihoanalize in politike radikalne desnice. Njuna ideja o spolu v francoščini temelji na ideji, da slovnična razvrstitev samostalnikov v moški in ženski slovnični spol izraža nekaj, kar je moškega spola oziroma je to v jeziku primerjano z moškim bitjem, ali pa nekaj, kar je ženskega spola oziroma je to v jeziku primerjano z ženskim bitjem. Ta sistem sta poimenovala »répartitoire de sexuisemblance« (razvrstitev po spolni podobnosti). »Sexuisemblance« nima

znanstvene osnove, je intuitivna in poetična, gre za občutke, ki jih poraja moški ali ženski, predvsem človeški spol. Spol samostalnikov, ki označujejo neživo, naj bi bil po njunem mnenju v francoščini vedno pomensko motiviran. Zanima ju, kako nekaj pride v moško oziroma žensko metaforo, in ugotovita, da so najpomembnejše značilnosti moškega slovničnega spola moč, aktivnost, ukazovalnost, neodvisnost, svoboda, veličina, nasilnost, zavestnost, volja in premišljenost, najpomembnejše značilnosti ženskega spola pa plodnost oz. rodovitnost, pasivnost, odvisnost, pomanjkanje individualnosti, majhnost, debelost, lepota, milina, mičnost, koketnost, nevarna zapeljivost, nežnost, strah, omahljivost, nezvestoba, slab značaj. Eden izmed njunih znanih primerov utemeljevanja slovničnega spola z »ženskimi« oziroma »moškimi« značilnostmi je tale:

Miš, pa naj bo samec ali samica, se premika elegantno, drobenceljaje, z majhnimi očmi, v katerih odseva koketnost, in z drobnim gobčkom, s katerim graciozno grizlja: te značilnosti jo uvrščajo v ženski spol. Slon, ne glede na naravni spol, se premika počasi in okorno, utelešujoč moč, širino duha in umirjenost; te značilnosti ga uvrščajo v moški spol (Damourette in Pinchon v Michard 2002, 47).

Stvarem, pojmom in pojavom simbolično pripisujemo ženski ali moški spol. Tako razvrščanje je pri govorcih jezika s slovničnim spolom dokaj omejeno, saj nam ga vsiljuje jezik s svojo notranjo razvrstitvijo. Drugače je pri jezikih brez slovničnega spola (kamor nekateri štejejo tudi angleščino), katerih govorce imajo pri tvorbi metafor po spolu prosto pot. Kljub neobremenjenosti s slovničnimi vzorci pa tudi v jezikih brez slovničnega spola obstajajo nenapisana pravila o »spolu« neživega; v angleščini so tako zaradi določenih »tipično ženskih« lastnosti ladje, lokomotive, orkani simbolično ženskega spola, kar se odraža pri uporabi navezovalnega zaimka »she« (Yaguello 2002, 140).

Glede slovničnega spola v jeziku in njegovega izvora se pojavi tudi tako imenovani problem kure in jajca (Yaguello 2002, 121): ali smrt, luno in naravo pojmuje moškega spola, ker jim je naključje samostališke klasifikacije dodelilo slovnični ženski spol, ali zato, ker imajo v določeni kulturi simbolično žensko vrednost? Mnenja so različna – za nekatere jezikoslovce je slovnični spol zapuščina naših prednikov in torej odraz njihovega doživetja sveta. Za druge je nastanek in razvoj

slovničnega spola pogojen izključno z notranjimi zakoni jezika, kot so fonetični razvoj in analogije. Ta teorija strogo zavrača kakršen koli zunanji vpliv na distribucijo samostalniških besed po spolu. Potreba po formalni opoziciji v jeziku naj bi nudila možnost za nastanek in razvoj določenih mitov in ne obratno.

Danes velja, da jezikovni sistem s svojimi notranjimi zakonitostmi vpliva na obstoječe odnose v družbi. Zaradi tesne povezanosti med jezikovnim in družbenim sistemom, je razprava o slovničnem spolu v jeziku smiselno razširiti na širši problem položaja žensk in moških v družbi. Pri tem je pomemben predvsem konotativni pozitivni ali negativni pomen moškega oz. ženskega slovničnega spola. Raziskava, ki jo je opravil Ervin (v Yaguello 2002, 124) že leta 1962 med italofonsko skupnostjo v Bostonu je na primer dokazala, da besedam s tipično žensko končnico pripisujemo stereotipno ženske lastnosti (nežnost, šibkost, majhnost itd.), besedam s tipično moško končnico pa stereotipno moške lastnosti (moč, pogum, velikost itd.).²

2 SPOL V SLOVENŠČINI IN V FRANCOŠČINI

2.1 SPOL V SLOVENŠČINI

V slovenskem jeziku ločimo tri slovnične spole (genus): moški, ženski, srednji. Spol je inherenten samostalniškim besedam, potrjuje pa se z ujemanjem pridevniške besede in predikativov (*lepa ženska, lep fant; ženska je šla, moški je šel*). Slovnični spol se v slovenščini oblikoslovno izraža s končnicami (Ivan- , Ivan-a), pri tvorjenkah tudi s priponskim obrazilom in končnico (*delav-ec, delav-ka*) (Toporišič 1981).

V slovenskem jeziku ima večina samostalniških besed nemotivirani spol, ki je zato nepredvidljiv in se ga je treba naučiti skupaj s posamezno besedo. Pri teh besedah je spol zgolj slovnična kategorija (*trg, vas, mesto*). Pri nekaterih besedah slovnični spol izhaja iz naravnega (je biološko motiviran) in izraža pomensko sestavino »moško« oziroma »žensko«. Gre za poimenovanja oseb (*oče, mati*) in odraslih živali (*konj,*

² Ervin je izmišljeni osnovi dodal ali tipično žensko ali tipično moško obrazilo.

kobila), redko tudi rastlin (*lipa, lipnjak*). Vendar pa se tudi pri poimenovanju oseb in odraslih živali naravni in slovnični spol vedno ne ujemata. V določenih primerih spol ni motiviran, je pa deloma predvidljiv. Srednjega spola so navadno imena za mlade oziroma mladiče (*dete, dekle, tele, piščice*) in zaničljiva poimenovanja (*ženšče, revše*) (Bešter 1997, 9; Toporišič 1981, 80; Toporišič 2000, 266-277).

Toporišič v Slovenski slovnici (2000, 266) opredeljuje moški spol kot slovnično nezaznamovan nasproti ženskemu. To pomeni, da se v primerih, ko je jasno, za kateri (naravni) spol gre, samostalniške besede in oblike moškega spola lahko rabijo namesto ženske (*Ana je arhitekt*), vendar ima ženska oblika prednost, če obstaja (*Ana je arhitektka*). Nezaznamovanost moškega spola se kaže tudi v zvezah *Marko in Jasna sta prišla* in *Marko, Jasna in Ana so prišli*.

2.2 SPOL V FRANCOŠČINI

Vsak samostalnik v francoščini ima inherenten moški ali ženski slovnični spol. Spol samostalnika v stavku po pravilih ujemanja (*règles d'accord*) določi obliko določevalnikov (členi, pridevniški zaimki, števniki) in deležnikov, ki so od njega odvisni, ter samostalniških zaimkov, ki se nanj nanašajo: *La panthère dangereuse est partie. Elle est déjà très loin.*³ (Guilbert 1973, 2201).

Spol samostalnikov, ki poimenujejo neživo, je arbitraren. Največkrat je nepredvidljiv in se ga je treba naučiti skupaj s posamezno besedo. Samo spol nekaterih izpeljank s tipičnimi priponskimi obrazili ali samostalnikov z značilnimi končnicami je delno predvidljiv: izpeljanke s pripono *-isme/-asme* so moškega spola (*purisme, socialisme*⁴), pomanjševalnice s pripono *-ette* so ženskega spola (*maisonette*⁵), samostalniki s končnico *-ille* so razen izjem ženskega spola (*fille*⁶) itd. (Riegel in drugi 1999, 150-172).

³ *Nevaren panter je odšel. On je že zelo daleč.* Pri čemer je *panter* v francoščini ženskega spola in je temu primerno tudi skladijsko ujemanje: *nevarna, odšla, ona*.

⁴ *Purizem, socializem.*

⁵ *Hišica.*

⁶ *Dekle.*

Pri samostalnikih, ki poimenujejo živa bitja, se slovnični spol načeloma ujema z naravnim spolom. Biološka nemotiviranost v kategoriji živih bitij je redka; gre za nekaj samostalnikov ženskega spola, ki se nanašajo na moške (*une sentinelle, une estafette*⁷), samostalnike moškega spola, ki označujejo ženske (*un mannequin, un boudin*⁸) ter samostalnike moškega spola in samostalnike ženskega spola, ki se nanašajo enakovredno na osebe obeh spolov⁹ (*un auteur, un facteur, un modèle, un témoin; une personne, une victime, une vedette*¹⁰) (Riegel in drugi 1999, 150-172).

Kar zadeva spol kot inherentno značilnost samostalniške besede sta si francoščina in slovenščina zelo podobni. Slovenščina je sicer ohranila en spol več kot francoščina, srednji, vendar pa ima pri poimenovanju živih bitij ta v slovenščini zanemarljivo funkcijo.¹¹ Tako v francoščini kot v slovenščini spol samostalniške besede po pravilu skladijskega ujemanja vpliva na obliko od njega odvisnih stavčnih členov. Za razliko od slovenščine, je v francoščini ob samostalniku v skladijski rabi praviloma obvezna raba določevalnika, ki velikokrat nosi informacijo o spolu samostalnika.¹² Slovnični spol je v obeh jezikih za neživa bitja arbitraren in predvidljiv le pri samostalnikih s tipičnimi končnicami in priponskimi obrazili, pri živih bitjih (vsaj pri osebah in odraslih živalih) pa je večinoma biološko motiviran, vendar obstajajo izjeme.

Tabela 2.1 prikazuje različne vrste opozicij med poimenovanji za ženske in moške osebe v slovenščini in francoščini.

Tabela 2.1: Poimenovanje oseb v slovenščini in francoščini

⁷ *Stražar, vezni častnik.*

⁸ *Mankenka, lahkoživka.*

⁹ Glej Tabela 3.1.

¹⁰ *Avtor, poštar, model, priča, oseba, žrtev, zvezda.*

¹¹ V slovenščini so od besed, ki označujejo osebe, srednjega spola večinoma le tiste, ki poimenujejo mlade (*dete, dekle*) ali so zaničljiva poimenovanja (*ženšče, revše*).

¹² V ednini bolj pogosto kot v množini (oblika določnega in nedoločnega člana je v množini enaka za ženski in moški spol: *les hommes/les femmes, des garçons/des filles*).

Vrsta opozicije	slovenščina	Francoščina
Leksemska opozicija		
Dopolnjevalni, protipomenski pari – različni podstavi za moški in ženski spol (biološka funkcija, rodovna ali družinska vezanost)	Ženska/moški, deklica/deček, mati/oče, sestra/brat	femme/homme, fille/garçon, mère/père, soeur/frère
Oblikoslovna opozicija		
Feminativi – tvorba samostalnika ženskega spola z dodajanjem obrazila samostalniku moškega spola (moška podstava + žensko obrazilo)	suž(e)nj- a , klovn- esa , predavatelj- ica , biolog- inja , diakon- isa , gost- ja , alpinist- ka , pek- ovka , gospodič- na , vrag- ulja	pêcheur- esse , tsar- ine , marchand- e , boulangèr- e , intellectuel- le , apprenti- e ¹³
Maskulinativi – tvorba samostalnika moškega spola z dodajanjem obrazila samostalniku ženskega spola (ženska podstava + moško obrazilo) ¹⁴	gospodinj- ec , šivilj - ec	concubin puceau veuf
Vzporedna podstava za žensko in moško obliko, menjavanje obrazil	žanj- ica/ec , igral- ka/ec , odvet- nica/nik ,	institu- trice/teur , dans- euse/eur

¹³ Glede ženskih oblik v francoščini, ki se od moških razlikujejo samo po končnem obrazilu –e, so mnenja deljena. Tradicionalno so obravnavane kot izpeljave iz moške oblike (moška podstava + značilno žensko obrazilo –e) v zadnjem času pa jih predvsem »feministične« jezikoslovke obravnavajo kot poimenovanja z vzporedno podstavo za moški in ženski spol, pri katerih opozicija izhaja iz menjajočega obrazila ničto (za moško)/ -e (za žensko) (marchand-0, marchand-e) (Khaznadar 2002, 34). Dodajanje obrazila –e velikokrat povzroči spremembe v pisavi in izgovorjavi: izgovorjava končnega soglasnika (une avocate), podvojitve soglasnika v pisavi (intellectuelle), sprememba odprtostne stopnje samoglasnika (boulangère), denazalizacija (pays**anne**), sprememba soglasnika v pisavi in izgovorjavi (veuve), sprememba samo v pisni obliki, izgovorjava ostane enaka (apprentie) (Grevisse 1969, 175).

¹⁴ Tako v slovenščini kot v francoščini so maskulinativi zelo redki.

	sodn- ica/ik , epikurejka/ejec	
Epicena poimenovanja (formes épïcène) ¹⁵ a) poimenovanja ženskega ali moškega slovničnega spola se uporabljajo za oba biološka spola (ista oblika za referenta moškega ali ženskega spola) b) ženska oblika je enaka moški, naravni spol določa zgolj determinant	a) oseba, žrtev, otrok, priča, model, zakonec b) -----	a) une vedette, une victime, un témoin, un bébé, un personnage, une personne, un conjoint, un mannequin b) un/une peintre un/une architecte
Tvorjeni samostalniki srednjega spola s podkategorijo spola +človeško lahko poimenujejo osebo ženskega ali moškega spola.	dete (nevtralnno poimenovanje), gobezd- alo , jezik- alo (slabšalno poimenovanje)	-----
Poimenovanje ženskega spola - prednostna referenca ali zaradi biološke funkcije ali zaradi družbenega vzorca vezana le na	nosečnica, dojlja, porodnica, uršulinka, perica	nourrice, nymphe, ursuline, primipare,

¹⁵ Nikjer nisem našla ustreznega prevoda izraza *forme épïcène*, zato sem se odločila, da ga bom prevajala kot *epiceno poimenovanje*. Gre za neke vrste »dvospolno« poimenovanje, saj ne glede na svoj slovnični spol lahko poimeuje osebo moškega ali ženskega spola. Beseda *épïcène* izvira iz latinske besede *epicoenus*, ki pomeni *skupen* (Le Nouveau Petit Robert, 1993). V francoščini jezikoslovci pod *formes épïcènes* razumejo dve različni vrsti poimenovanj. Edwige Khaznadar (2002) je mnenja, da so prava epicena poimenovanja tista, ki imajo lahko zgolj en slovnični spol, označujejo pa referente obeh spolov (*la sentinelle, le personnage*). Drugi med epicena poimenovanja štejejo tudi tista, pri katerih naravni spol referenta določa slovnični spol determinanta, sama oblika poimenovanja pa se ne spreminja (*un/une psychologue*).

ženske ¹⁶		
Poimenovanje moškega spola - prednostna referenca ali zaradi biološke funkcije ali zaradi družbenega vzorca vezana le na moške	tenorist, škof, narcis	baryton, hercule, dandy, mufti, évêque
Slabšalna poimenovanja ženskega spola	prismoda, čveka, klepetulja	fripouille, andouille

Vir: Grevisse 1957; Khaznadar 2002; Slovar slovenskega knjižnega jezika 1997; Vidovič Muha 1997; Yaguello 2002.

3 JEZIKOSLOVNI VIDIK FEMINIZACIJE V JEZIKU

3.1 ŽENSKA POIMENOVNAJA Z VIDIKA BESEDOTVORJA

V **slovenskem knjižnem jeziku** sta najpogostejša dva besedotvorna načina, s katerima se naredi ženski par k moškemu poimenovanju. Pri prvem se priponsko obrazilo doda moškemu poimenovanju (feminativi), pri drugem pa se priponsko obrazilo zamenja. Feminativom, pri katerih iz samostalnika moškega spola s podkategorijo spola +človeško tvorimo samostalnike ženskega spola z enako podkategorijo spola, dodajamo najpogosteje naslednja priponska obrazila:

-a: *suž(e)nj-a*

-ica: *lektor-ica, predavatelj-ica, učitelj-ica*

-inja: *biolog-inja, vojak-inja, advokat-inja*

-ka: *stražar-ka, ekonomist-ka, kapitan-ka, demokrat-ka, inšpektor-ka, miner-ka*

-(ov)ka: *pek-ovka*

-na: *kraljič-na*

-ulja: *vrag-ulja*

¹⁶ Teoretično je v določenih primerih možno tvoriti poimenovanja za moške, vendar jih realnost ne izpričuje.

Kot ugotavlja Korošec (1998, 78), se najpogosteje moškemu obrazilo pri tvorjenju feminativov dodaja obrazilo **-ka**.

V drugo skupino spadajo tista poimenovanja, ki imajo za ženski in moški spol vzporedno podstavo, menja pa se priponsko obrazilo. Najpogostejši pari obrazil so:

-nik/nica: *odvet-nik/nica, sprevod-nik/nica, predsed-nik/nica*

-ik/ica: *odvetn-ik/ica, veleposlan-ik/ica*

-ec/ka: *letal-ec/ka, obveščeval-ec/ka, padal-ec/ka, igral-ec/ka*

Poleg omenjenih slovenski knjižni jezik pozna še zelo redek besedotvorni postopek, pri katerem tvorimo samostalnice moškega spola s podkategorijo spola človeško+ iz samostalnika ženskega spola z enako podkategorijo. Take tvorjenke imenujemo maskulinativi, zaenkrat pa je tvorno le priponsko obrazilo **-ec** (*šivilj-ec, gospodinj-ec*) (Korošec 1998; Vidovič Muha 1997).

Z vidika besedotvorja za ženska poimenovanja v slovenskem knjižnem jeziku ni ovir. Našteti besedotvorni postopki dajejo možnosti za tvorbo ženskega para h kateremukoli moškemu poimenovanju. Iz Standardne klasifikacije poklicev (Statistični urad Republike Slovenije) je razvidno, da obstaja za vse trenutno obstoječe poklice tako moška kot ženska oblika. Kot ugotavlja Korošec v komentarju svojega Slovenskega vojaškega slovarja, je z vključitvijo izrazov, ki imajo vlogo poimenovanj za ženske osebe (*minerka, bombaška, artilerka, minometalka, tankistka, podpolkovnica itd.*), jezik takrat prehitel zunajjezikovno dejanskost. Izrazov namreč ni priklicala zdajšnja, tisti trenutek obstoječa potreba, »kar pomeni, da so nove ne samo besede, ampak se v družbenem življenju za mnoge izmed njih še ni pojavil niti pojem« (Korošec 1998, 77). Ta ugotovitev pa ne velja zgolj za Koroščev Slovenski vojaški slovar in z njim vojaški sektor, temveč, sklepajoč iz uradne klasifikacije poklicev, tudi za ostale včasih zgolj za moške »rezervirane« poklice, za katere obstajajo ženska imena (*kamnosekinja, vulkanizerka, zidarka itd.*). Tudi pri poimenovanju novih poklicev, funkcij in nazivov ženska oblika ne bi smela biti vprašljiva, saj je »tvorba ženskih poimenovanj v jeziku, ki ima za pomensko kategorijo (ženskega) spola izrazilo, morfem, v jeziku odprta, živa« (Pogorelec 1997, 4).

Čeprav slovenski knjižni jezik ponuja izrazne možnosti za tvorbo poimenovanj ženskih delujočih oseb, se na novo tvorjeni izrazi včasih v konkretni rabi izkažejo kot neprimerni, za kar obstajajo različni vzroki, večinoma semantičnega izvora. Med njimi je najpogostejša negativna konotacija ženske oblike, ki jo bom podrobneje obravnavala v naslednjem poglavju.

Tako kot v slovenščini tudi v **francoščini** najpogosteje ženski par k moškemu poimenovanju tvorimo ali z zamenjavo ali z dodajanjem priponskega obrazila.

Moškim poimenovanjem, ki se končajo na soglasnik, vendar ne na »-eur«, dodamo značilno priponsko obrazilo za ženski spol »-e«, ki lahko povzroči določene grafično-fonetične spremembe:

- izgovor zadnjega soglasnika: *un écrivain* → *une écrivaine*, *un avocat* → *une avocate*
- podvojitve zadnjega soglasnika: *un chirurgien* → *une chirurgienne*, *un électricien* → *une électricienne*
- sprememba zadnjega soglasnika po zvonečnosti: *un sportif* → *une sportive*, *un créatif* → *une créative*
- sprememba odprtosti zadnjega samoglasnika, ki se pri zapisu kaže kot dodan naglas krativec: *un pompier* → *une pompière*, *un menuisier* → *une menuisière*.

Če ima poimenovanje za moško delujočo osebo priponsko obrazilo »-eur« ali »-teur«, pri poimenovanju za žensko delujočo osebo podstava ostane enaka, moško priponsko obrazilo pa zamenja temu ustrezno žensko priponsko obrazilo »-euse«¹⁷, »-trice« ali »-teuse«:

- *un vendeur* → *une vendeuse*
- *un inspecteur* → *une inspectrice*
- *un acheteur* → *une acheteuse*

¹⁷ Do zamenjave priponskih obrazil ne pride, če samostalnik ni v neposredni pomenski povezavi z glagolom. V takem primeru izbiramo med dvema možnostma:

1. priponskemu obrazilu dodamo *-e*: *une professeuse* (to možnost so privzeli Švicarji in Kanadčani)
2. epicena oblika – poimenovanje za osebo ženskega spola je enako poimenovanju osebe moškega spola, kazalnik naravnega spola je zgolj določevalnik (člen ali pridevniški zaimek): *une professeur* (to možnost so privzeli Belgijci).

V primeru, da se samostalnik moškega spola konča na samoglasnik (ničta končnica), je ženska oblika danes najpogosteje enaka moški, naravni spol pa določuje zgolj določevalnik (člen ali pridevniški zaimek). To je tako imenovana epicena oblika, ki je v francoščini mogoča zaradi obvezne prisotnosti determinanta ob samostalniku:

- *un/une architecte*
- *un/une peintre*
- *un/une vétérinaire*

Nekatera poimenovanja delujočih oseb so iz preteklosti ohranila feminizirano obliko z značilnim ženskim priponskim obrazilom »-esse« (*maitresse, hotesse, maïresse*). Nekoč popolnoma nevtralnno priponsko obrazilo je skozi čas dobilo negativno konotacijo, zato se ga danes pri feminizaciji poimenovanj poklicev, funkcij in nazivov izogibajo.¹⁸

V primeru, da opozicije med spoloma ne moremo izraziti s fleksijo oziroma pri dvospolnih oblikah ta ni zadostno poudarjena z determinantom, lahko v francoščini ženski naravni spol poudarimo z dodajanjem morfema »femme« (*ženska*) pred ali za poimenovanje:

- *un professeur → une femme professeur, une professeur femme*
- *une poète → une femme poète, une poète femme*

(Becquer in drugi 1999; Riegel in drugi 1999, 172)

Mnogi avtorji (Becquer in drugi 1999; Khaznadar 2002; Yaguello 2002) se strinjajo, da so v francoščini glavne ovire feminizacije poimenovanj poklicev, funkcij in nazivov zunajjezikovne narave, torej izhajajoče iz družbe. Poimenujejo jih različno: psihološke, ideološke, sociokulturne. Omenjeni jezikoslovci so mnenja, da francoski jezik načeloma razpolaga s formalnimi sredstvi za izražanje opozicije med delujočimi moškimi in ženskimi osebami, svoja opažanja pa gradijo na sledečih ugotovitvah:

1. Veliko poimenovanj poklicev je bilo feminiziranih še pred načrtnim spodbujanjem k njihovi feminizaciji.

¹⁸ O negativni konotaciji določenih priponskih obrazil podrobneje v naslednjem poglavju.

2. V francoščini obstajajo ustrezna priponska obrazila za feminizacijo poimenovanj delujočih oseb.
3. V francoščini obstajajo vzorci, po katerih se lahko feminizirajo tudi na novo nastala poimenovanja.
4. V frankofonskih državah, Belgiji, Švici in Kanadi, so ženska poimenovanja v uporabi dalj časa kot v Franciji.

Da v francoščini obstajajo posebna poimenovanja ženskih delujočih oseb, se vidi tudi iz razvida poklicev ROME¹⁹ (ANPE), kjer je ob moški vedno navedena tudi ženska oblika, ter iz priročnika o feminizaciji poklicev, naslovov, nazivov in funkcij *Femme j'écrit ton nom* (Becquer in drugi 1999), ki ga je po naročilu takratnega predsednika vlade Lionela Jospina izdelal l'Institut national de la langue française. Priročnik na sistematičen način išče rešitve feminizacije poimenovanj ženskih delujočih oseb in z oblikoslovnega stališča kot problematične izpostavi zgolj samostalnike s priponskim obrazilom -(t)eur, katerih osnova ni neposredno vezana na noben glagol oziroma se je povezava s pomenskim premikom izgubila (*docteur, auteur, chauffeur*²⁰), ter nekaj izoliranih primerov, kot sta na primer *clerc*²¹ in *chef*²². Pri veliki večini poimenovanj na »-(t)eur« danes obstaja dvom glede pravilne feminizacije, zato so včasih v rabi tudi štiri različne oblike kot v primeru tožilke: *une rapporteur* (epicena oblika)/*une rapporteur* /*une rapporteuse*/*une rapportrice*. Edwige Khaznadar (2002, 24) pravi, da so vse štiri oblike jezikoslovno utemeljene, da pa se bo šele z rabo kot primerna izkazala zgolj ena. Martine Coutier (2002) ugotavlja, da kompleksnost načinov feminizacije poimenovanj na »-(t)eur« pri govoricah vzbuja negotovost. Tako lahko vzrok za vztrajanje moške oz. dvospolne oblike poimenovanja osebe ženskega spola kljub obstoječim ženskim oblikam iščemo v oblikoslovni preprostosti moške oblike in njeni ustaljenosti v jezikovni zavesti govorcev.

Za ponazoritev lahko služi naslednji primer:

¹⁹ Répertoire Opérationnel des Métiers et des Emplois.

²⁰ *Docteur* (doktor, zdravnik) izhaja neposredno iz latinskega *doctor*; *auteur* (avtor) izhaja neposredno iz latinskega *actor*; *chauffeur* (danes voznik, včasih kurjač v kovačnici, potem na lokomotivi) je sicer izpeljan iz glagola *chauffer* (kuriti), vendar pa danes med njima neposredne pomenske povezave ni več.

²¹ V Franciji *clerc*, v Belgiji *clerc* ali *clerque*, v Švici *clergesse*.

²² V Franciji *chef*, v Švici tudi *chefe*. Oblika *chef(f)esse* pogovorna in slabšalna.

DOCTEUR je eno izmed »problematičnih« poimenovanj na »-teur«, ki izhaja neposredno iz latinščine (*doctor*). *Un docteur* se v francoščini nanaša tako na zdravnike (poklic) kot na nosilce akademskega naziva (doktor znanosti). *Un docteur*, torej poimenovanje moškega slovničnega spola, lahko označuje osebo moškega ali ženskega spola. Poimenovanja, ki se nanašajo zgolj na osebe ženskega spola so se s časom spreminjala, vse so danes pa se ni uveljavilo zgolj eno. Kot najpogosteje rabljene M. Coutier (2002, 78) navaja *une docteur/docteure/doctoresse*, zasledila pa je tudi *une doctoresse*, *une docteuse* in *une doctrice*. Oblika *doctoresse* se pojavi že v 15. stoletju, vendar ne za žensko, ki zdravi, temveč za žensko, ki poučuje neko doktrino, ki je izobrazena. Kasneje se uporablja v pomenu zdravnikove žene, v 19. stoletju pa tudi že kot zdravnica. Vse do srede 20. stoletja se *doctoresse* pogosto uporablja za zdravnico, slovar, ki ga leta 1932 izda Francoska akademija,²³ ga prizna, vendar daje prednost izrazu *femme docteur*. Danes izraz *doctoresse* zaradi slabšalnosti,²⁴ ki jo pripisujemo priponski končnici »-esse« izginja, sliši se ga še na deželi in pri starejših ljudeh. Marina Yaguello (2002, 163) pravi, da je bila ponovna pogostejša raba izraza *doctoresse* na začetku stoletja zmaga za feministično gibanje, danes pa raba spet peša, saj ženske, na katere se izraz nanaša, zase raje uporabljajo izraz *femme médecin* ali zgolj *médecin* (*«Je suis médecin»*). Za doktorico, nosilko akademskega naziva, pa, razen v redkih literarnih delih 19. in 20. stoletja, uporabe ženske oblike *doctoresse* ni zaslediti.

Danes se za označevanje doktorice znanosti in zdravnice največkrat uporablja dvospolna oblika *une docteur* ali obliko z obrazilom »-e«, *une docteure*. Nekaterim jezikoslovcem se zdi končnica »-eure« »kot sila storjena nad jezikom« (Schapira v Coutier 2002, 77), čeprav jo zasledimo že v stari francoščini in potem že spet v 18. stoletju, v primerih kot *acquéreuse*, *inventeure*, pogosta je tudi danes v švicarski in kanadski francoščini.

Martine Coutier (2002, 88) je analizirala primere poimenovanj na »-(t)eur«, pri katerih je ženska oblika negotova, in ugotovila, da se vzroki za takšno stanje največkrat med seboj prepletajo in so tako oblikoslovne kot širše družbene narave. Le

²³ L'Académie française

²⁴ O njenem izvoru več v naslednjem poglavju.

v redkih primerih ovire feminizaciji poimenovanj postavlja zgolj oblikoslovje, torej notranja struktura jezika, kar še enkrat potrjuje dejstvo, da jezik ni mrtev, temveč živ družbeni sistem, vpliv »jezikovni razvoj – družbeni razvoj« pa je obojestranski.

Če primerjamo francoščino in slovenščino, lahko ugotovimo, da so pri obeh oblikoslovne ovire feminizacije zelo majhne; pri slovenščini zanemarljive, pri francoščini pa izstopajo predvsem poimenovanja na »-(t)eur«. Zaključimo lahko, da oba jezika razpolagata s sredstvi za feminizacijo poimenovanj, da je večina poimenovanj že feminiziranih, torej ustrezne besede obstajajo, kot bomo videli v nadaljevanju pa se ovire pokažejo, ko te besede vključimo v širši besedilni in družbeni kontekst.

3.2 NEZAZNAMOVANOST MOŠKEGA SPOLA

Tako v slovenščini kot v francoščini se v povezavi s feminizacijo poimenovanj delujočih oseb pojavlja pojem *nezaznamovanost moškega slovničnega spola*. Nezaznamovani, nevtralni, generični moški slovnični spol naj bi bil po mnenju večine jezikoslovcev del nespremenljivega jezikovnega sistema, nasprotno pa ga predvsem feministične jezikoslovke vidijo kot odraz patriarhalnih družbenih odnosov v jeziku, kot jezikoslovni apriorizem in ga zato ostro zavračajo ter se zavzemajo za obojespolno poimenovanje, ki bi pravičneje upoštevalo žensko navzočnost v družbi. Obojespolno poimenovanje pa je problematično, ker je zaradi ujemanosti vzrok številnih skladenjskih zadreg, ki vodijo v preobloženost in nejasnost besedila.

Načeloma pri poimenovanju oseb opozicija med slovničnima spoloma v slovenščini in francoščini izraža tudi opozicijo med naravnima spoloma. Vendar pa tega pravila ni moč posploševati, saj v obeh jezikih obstaja slovnično pravilo nevtralizacije spolov. Za nezaznamovanega tako v francoščini kot v slovenščini velja moški slovnični spol, njegova nezaznamovanost oz. generična vrednost pa se kaže v dveh primerih:

1. pri needninskih poimenovanjih;
2. pri edninskih poimenovanjih.

3.2.1 Needninska poimenovanja in generična vrednost moškega spola

Pri označevanju skupine oseb moškega in ženskega spola uporabimo moško needninsko obliko, ki zagotavlja slovnično nevtralizacijo. Generična vrednost moškega spola je torej v tem, da se lahko hkrati nanaša na referente obeh naravnih spolov, da označuje skupino oz. vrsto (iz lat. *genus* rod, vrsta) kot celoto. Tako se v stavku *Vsi kandidati so opravili izpit »kandidati«* nanaša na vse osebe, ki so opravile izpit, ne glede na njihov spol. Podoben primer je *Cette ville compte vingt mille habitants (Mesto ima dvajset tisoč prebivalcev)*, v katerem *habitants (prebivalci)* označujejo tako osebe moškega kot ženskega spola (Becquer in drugi 1999, 37). Kot piše Commission de terminologie et néologie²⁵ (1998), dejstvo, da lahko moški slovnični spol označuje oba naravna spola, ne pomeni, da je ženski spol podrejen moškemu. Moški spol si ne prisvoji ženskega, temveč le izbriše svojega, se nevtralizira in tako postane uporabno slovnično sredstvo, s katerim se lahko izognemo dolgim, neekonomičnim poimenovanjem skupin oseb moškega in ženskega spola.

Kot poudarja Stabej (v Kozmik in Jeram 1995, 27), je nezaznamovanost moškega spola najočitnejša pri ujemanju med needninskim osebkom in povedkovnim izrazom, neprimernost nepriznavanja generičnosti moškega spola pa je na razpravi o neseksistični rabi jezika utemeljil z naslednjimi besedami:

Če hočemo ohraniti slovnično kategorijo množine tudi v primerih, ko množino tvorijo posamezni osebki različnega spola, mora biti ena od oblik nezaznamovana in sedaj je to moška oblika. Tukaj se seveda lahko poskusimo v demokratičnem novonormiranju in sporazumno pripišemo nezaznamovanost ženski namesto moški obliki. Se odločimo za nekajletno zamenjavo, da bo enakopravnosti zadoščeno, nato pa se odločimo za enega od sistemov, ki smo jih včasih uporabljali za zadrege druge vrste. Lihi dnevi: moška oblika za vse. Sodi dnevi: ženska oblika za vse. Je pa še tretja in četrta možnost: uporaba srednjega spola in ukinitve dvojine in množine.

Svoje prepričanje Stabej utemeljuje z navedbo za na slovensko slovnično normo navajena ušesa nesprejemljiva primera ujemanja, do katerih bi lahko pripeljalo

²⁵ Komisija za terminologijo in neologizme.

nepremišljeno zavračanje nezaznamovanega moškega spola: *Moški in ženska sta šli na potep. Moški je šel na potep, hkrati je šla na potep tudi ženska.*

Stabej kot tretjo izmed »rešilnih«, a hkrati tudi neuporabnih možnosti, navaja uporabo srednjega spola. Neuporabnih zato, ker kljub temu, da slovenščina srednji spol pozna, v sistemu slovenskega jezika srednji spol ne more ustrezno nadomeščati generičnega moškega spola, ko govorimo o poimenovanju vršilca dejanja ali vršilca lastnosti. Zanimivo je, da francoski jezikoslovci pri upravičevanju nezaznamovanega moškega spola, pogosto navajajo tudi izginotje srednjega spola, ki ga je poznala latinščina, vendar Komisija za terminologijo in neologizme (Comission générale de terminologie et de néologie 1998), sodeč po slovenskem jeziku, pravilno ugotavlja, da srednji spol verjetno ne bi rešil problema nevtralnega poimenovanja delujoče osebe: »V jezikih, kjer srednji spol obstaja, ta večinoma označuje neživo, aseksualno, ne pa značilnosti, ki jih pripisujemo živim bitjem moškega in ženskega spola«.

Olga Kunst Gnamuš (1995) kot primer pogosto rabljene generične oblike v praksi navaja tako imenovani množinski osebek. Pri množinskem osebku gre za istovetenje govorca z drugimi udeleženci govornega položaja med sporazumevanjem. To retorično sredstvo pogosto uporabljajo učitelji v razredu, vodstveni delavci v institucionalnem govoru, pisci knjig, ki se istovetijo z bralci in politiki, ki se istovetijo z ljudstvom: *Pogovarjali se bomo; Zbrali smo se.* Ne glede na to, ali je skupina sestavljena iz moških ali žensk ali pa je spolno mešana, se največkrat uporabljajo oblike za moški spol množine. Množinski osebek v ženskem spolu je mogoč le, kadar so sporočevalka in vse udeleženke ženskega spola, pa še v teh položajih ženske govorko pogosto uporabljajo oblike za moški spol. Kadar je skupina spolno mešana in bi želeli poudariti to spolno različnost, bi lahko rekli *Smo se zbrali oz. zbrale*, kar bi bilo za žensko govorko popolnoma sprejemljivo in nezaznamovano, medtem ko bi se moški govorec težko tako izrazil, saj je zanj izražanje v oblikah za ženski spol slovnično nespremenljivo, v besedi bi se feminiziral. Ženske govorko v položajih, ki vključujejo neposredno referenco nanje (na primer ogovorna množina), lahko uporabljajo obliko za ženski spol, vendar tako iz nagovora izključijo moške naslovnike. Tako lahko strnemo, da so pri raznospolnih referencah in poimenovanjih zanje oblike za moški spol vključevalne, saj vključujejo tudi oblike za ženski spol, oblike za ženski spol pa izključevalne, saj izključujejo oblike za moški spol.

Pri needninskih poimenovanjih oseb torej s stališča jezikoslovcev uporaba generičnega moškega spola ni vprašljiva, kot zapiše Komisija za terminologijo in neologizme (Comission générale de terminologie et de néologie 1998), je absolutna, in pravila ujemanja se temu brez izjeme prilagajajo. Drugače je pri uporabi nezaznamovanega moškega spola v ednini.

3.2.2 Edninska poimenovanja in generična vrednost moškega spola

Tudi pri poimenovanju zgolj ene osebe moškega ali ženskega spola lahko uporabljamo generični moški spol, a previdneje kot pri needninskem, saj gre v primeru ednine za »generičnost glede na razumevanju« (généricité en compréhension) (Becquer in drugi 1999), oziroma kot to poimenuje Korošec (v Kozmik in Jeram 1995, 29), odvisnost od pragmatičnih okoliščin. To pomeni, da morata tako tvorec kot naslovnik sporočila generičnost čutiti in da zgolj reči, da v slovenščini (kot tudi v francoščini) obstaja pravilo nezaznamovanega moškega spola, ni dovolj. Korošec poda zanimiv primer neustrezne rabe generičnega oblike moškega spola v medijih; tvorec in naslovnik namreč nista imela enake predstave o referenci, na katero se je nanašalo poimenovanje moškega slovničnega spola:

Poslušal sem Radio Slovenija in simpatična napovedovalka oziroma voditeljica si je ta teden zamislila rešiti noč z majhno telefonsko anketo med poslušalstvom. Vprašala je: *Kdo je najboljši in kdo najslabši slovenski pevec?* – po pravilu ji je beseda *pevec* pomenila slovnično nevtralnno generično obliko, mišljeni so bili torej pevci in pevke. Kaj se je zgodilo? Prvi odgovori so se nanašali izključno na Kreslina in še na nekega izvajalca, izključno na moške pevce. Zato se je morala voditeljica takoj popraviti in pojasniti, da misli tudi pevke.

Korošec (v Kozmik in Jeram 1995, 29) poudarja, da tam, kjer kandidirata oba naravna spola, nevtralnost moškega spola ni sama po sebi umevna. Moški slovnični spol v ednini lahko označuje:

- a) **generično** – gre za koncept, idejo, ne pa za točno določeno osebo, naravni spol je nevtraliziran,

b) **specifično** – gre za točno določeno osebo.

Kot pravi Stabej (1997, 63), je take vrste nezaznamovanost moškega spola v slovenskem jeziku sicer dejstvo, vendar dejstvo z mnogo razsežnostmi. Predvsem je odvisno od tega, za katere vrste poimenovanj oziroma leksemov gre in v katerih besedilih in sporazumevalnih okoliščinah se uporabljajo.

Na kontrastu *generično/specifično* temeljijo številne besedne igre. V francoščini jih veliko izhaja na primer iz dvoumnosti besede *homme*, ki lahko hkrati označuje človeka (generični pomen) ali moškega (specifični pomen):

Un homme sur deux est une femme. (Becquer in drugi 1999, 39)

V slovenščino ta stavek lahko prevedemo na dva načina:

- a) homme-generični pomen: *Vsak drugi človek je ženska.*
- b) homme-specifični pomen: *Vsak drugi moški je ženska.*

Da si poimenovanja moškega slovničnega spola lahko razlagamo kot generična ali specifična, kažeta tudi naslednja primera (Vandendrope 1995):

1. *Blessé dans un accident de voiture où il vient de perdre son père, un enfant doit subir une opération chirurgicale d'importance. Aux urgences, le médecin déclare qu'il ne peut l'opérer parce que c'est son fils. Question: pourquoi le médecin peut-il dire cela? Réponse: parce qu'il est sa mère.*²⁶

Zgodbica kaže na prikrivanje ženskega spola z generičnim moškim spolom. Ta v ednini ni vedno interpretiran kot generičen, ravno nasprotno, pogosteje ga povezujemo z moškim naravnim spolom (Houdebine v Vandendrope 1995).

2. *L'orateur s'éclaircit la gorge et commença: »Les Québécois et les Québécoises, les Français et le Françaises, les Suisses et les Suissesses ainsi que les Belges ont en*

²⁶ Poškodovan v prometni nesreči, pri kateri je izgubil svojega očeta, mora iti otrok na nujno kirurško operacijo. Na urgenci zdravnik izjavi, da ga ne more operirati, ker je to njegov sin. Vprašanje: Zakaj lahko zdravnik to reče? Odgovor: Ker je zdravnik njegova mama.

commun une langue...«. *Ma voisine gloussa: »Qu'est-ce que c'est que ce peuple qui n'est meme pas fichu d'avoir deux genres?»²⁷*

Če bi se govorec odločil za *les Belges et les Belges*, bi bilo to sicer koherentno z diskurzivno logiko, ki jo je izbral na začetku govora, vendar pa bi bila zaradi epicenega poimenovanja *les Belges* taka odločitev absurdna.

3.2.3 Feminizacija pravnega in uradovnega jezika

Po mnenju Leva Krefta (v Kozmik in Jeram 1995, 47) se v razpravah o feminizaciji v jeziku oziroma o odpravi seksistične rabe jezika pogosto zanemarjajo pomembne razlike med jezikom prava in jezikom javne govorice. Jezik prava je jezik zakonov, jezik v katerem govori država in njegova temeljna značilnost je, da je vezan na jasno in razločno govorico. V pravu je vsaka beseda termin in za vsak termin ima *genus proximus* (rod) in *diferencio specifico* (razliko), zato »v takem jeziku, ki pomeni nasilje nad jezikom, da se razumemo, to je jezik, v katerem je nasilje nad jezikom bistvo, seveda ni nobenega problema uvajati spolno dvojnost pri nazivu za različne funkcije, položaje, naslavljanja in tako dalje.« Uvajanje obojespolnih oblik v zakonih je po Kreftu del jezikovne politike in ugovori, ki se sklicujejo na neracionalnost ali neprimernost oz. nerodnost izraza, tukaj ne morejo vzdržati. Za vsak poklic, naziv in mesto, ki ga lahko zasedata oba spola, torej za vse, saj drugačnih mest država ne bi smela poznati, moramo imeti oba izraza. Tako se v jeziku prava uresničuje pravica do enake možnosti za zasedanje določenih funkcij.

Na drugi strani pa je vprašanje jezika javne govorice, pri kateri ne gre za dekrete in zakone, temveč za manire. Zadeva predvsem naslavljanje, žaljive stereotipe in podobno. Spremembe v smeri manj seksistične uporabe jezika tukaj ne morejo biti zaukazane s strani države, so predvsem stvar kulture oz. nekega družbeno civilnega delovanja, kako posameznik dejansko uporablja jezik, pa je odvisno od njega samega.

²⁷ *Govorec se je odkašljaj in začel: »Kebečani in Kebečanke, Francozi in Francozinje, Švicarji in Švicarke, kot tudi Belgijci imajo skupen jezik...«* *Moja sosedka se je zahihitala: »Pa kakšen reven narod je to, saj še dveh slovničnih spolov nima?«.*

3.2.3.1 Funkcija in nosilec funkcije

Generična oblika moškega slovničnega spola se pogosto uporablja v pravnem in uradniškem jeziku. Mnenja jezikoslovcev o smiselnosti feminizacije funkcij v francoščini in slovenščini so danes različna, tradicionalno prepričanje, za katerim stoji tudi Komisija za terminologijo in neologizme (Commission générale de terminologie et de néologie 1998) pa je, da naj bo poimenovanje funkcije vedno v generičnem moškem slovničnem spolu. Le z nezaznamovanim slovničnim spolom naj bi namreč lahko ustrezno poimenovali funkcijo, ki je razumljena v najširšem smislu in označuje katerokoli osebo, ne glede na njen naravni spol. Na tak način naj bi se tudi izognili diskriminaciji po spolu v abstraktnih besedilih, kot so zakoni in poslovniki. Med utemeljitvami uporabe generičnega moškega spola, ki jih navaja Komisija, so tudi naslednje:

»Funkcije so popolnoma neodvisne od spola njihovega nosilca. To zagotavlja dosledno ločevanje med javno in zasebno sfero /.../«

»V skladu z ustavnim principom enakosti, so funkcije, nazivi in naslovi enakovredno dostopni moškim in ženskam.«

»Nevtalizacija pravnega besedišča ne more biti v nobenem primeru razumljena kot nepriznavanje razlike med spoloma. Nasprotno, nespremenljivost funkcije po spolu daje vsem osebam, ki jo opravljajo, enakovredno dostojanstvo.«

Tudi v francoskem priročniku za feminizacijo poklicev, naslovov, nazivov in funkcij, *Femme j'écris ton nom* (Becquer in drugi 1999), avtorji zavzemajo podobno stališče kot Komisija in zavračajo spreminjanje spola funkcij glede na naravni spol nosilca, kot je to v navadi v drugih frankofonskih deželah, opozarjajo pa, da slovnični spol poimenovanja prilagodimo naravnemu spolu takrat, ko poimenujemo točno določeno, konkretno osebo, ko torej ne gre več za funkcijo, temveč za nosilca oz. nosilko te funkcije:

Mme X est la ministre de la culture (Gospa X je ministrica za kulturo);

Mme Y, inspectrice générale des bibliothèques, présidera la réunion. (Gospa X, glavna nadzornica knjižnic, bo vodila sestanek.) (Becquer in drugi 1999, 38).

Poimenovanje konkretne ženske osebe z generičnim moškim spolom bi pomenilo zanikanje edinstvenosti te osebe. Ne moremo na primer reči *moj odvetnik*, prav tako ne *slovenski minister za kulturo* in ne *Madame le Ministre* (dobesedno *gospa minister*) ali v slovenščini velikokrat slišano *gospa profesor*, če govorimo o konkretni ženski osebi oz. jo naslavljamo. To bi bilo v prvi vrsti v neskladju z logiko, saj bi generično obliko uporabili v specifični izjavi, pa tudi z vljudnostjo, ker bi moški spol vsiljevali ženski osebi (Becquer in drugi 1999, 39).

Podobno kot francoski jezikoslovci v omenjenem priročniku je o razmerju *generično/specifično, funkcija/konkretna oseba, ki funkcijo opravlja* razmišljal tudi Stabej (1997, 58), ko je poskušal utemeljiti nespametnost pisanja poslovnika²⁸ v dvospolni obliki:

Poslovník je abstraktno besedilo, v katerem moška oblika samostalnika ali pridevnika, npr. predsednik Sveta, ne označuje moške osebe, ampak je poimenovanje funkcije, položaja, službe in podobnega. Če je v funkcijo predsednika sveta izvoljena ženska, je seveda *predsednica Sveta*, in če izvolimo za župana žensko, bo *županja* slovesno izjavila, da bo svojo dolžnost opravljala vestno in odgovorno, spoštovala ustavo in zakone /.../ To sodi v samoumevno enakopravno kulturo sporazumevanja.

V poglavju o jezikovni politiki bomo videli, da se je Stabej kljub prvotnemu zavračanju pisanja abstraktnih besedil v dvospolni obliki kasneje vseeno lotil celo veliko obsežnejšega projekta – obojespolne redakcije šolske zakonodaje, pri kateri pa so se težave pokazale predvsem na ravni skladnje.

Breda Pogorelec (1997) v članku o poimenovanju ženskih oseb razlaga, da se je njen pogled na obojespolna poimenovanja, zlasti pod vplivom nejezikovnih dejavnikov, v nekaj desetletjih bistveno spremenil. Na začetku je bila prepričana, da samostalnik, ki označuje delavčeve naloge, torej poimenovanje delujoče osebe, sam po sebi ne označuje spola konkretne osebe, ki delo izvaja, temveč le njeno funkcijo. Na tako razmišljanje menda ni vplivalo kakšno poglobljeno jezikoslovno premišljevanje,

²⁸ Mestni svet Mestne občine Ljubljana je leta 1995 zaprosil prof. dr. Bredo Pogorelec in njenega takratnega asistenta Marka Stabeja naj opravita redakcijo poslovnika Mestnega sveta Mestne občine Ljubljana tako, da se v vseh določbah poslovnika uporabi dvospolna oblika.

temveč takratna, z nejezikovnih vidikov spodbujena praksa, ki naj bi odslikavala »enakost« ženskega in moškega dela. »Samostalnik z vrednostjo naziva, to je poimenovanja poklica, naj bi v tej konvenciji sam po sebi pomenil dejavnost, ne da bi hkrati označeval spol delujoče osebe. Spol je mogoče vendar razbrati iz besedne zveze, s katero je konkretna oseba aktualizirana. Zaradi takega pojmovanja je bila povsem običajna raba: *profesor, direktor, ravnatelj, tudi predsednik, tajnik Marija Lobak* in podobno« (Pogorelec 1997, 5). Tak način poimenovanja se je uveljavil predvsem v uradnih besedilih, listinah, dokumentih, uradnem svečanem izražanju in tudi v drugih besedilih. V skladu z idejnimi usmeritvami tistega časa so dosledno rabo nadspolne moške oblike v nomenklaturi poklicev in funkcij v prvih dveh povojnih desetletjih uveljavljale celo ženske funkcionarke in ženske organizacije. Pri medijskem poročanju pa se ta vzorec ni obnesel; zlasti na radiu, kasneje pa tudi na televiziji, so v petdesetih in šestdesetih prejšnjega stoletja letih dosledno uporabljali žensko obliko naziva. Breda Pogorelec takratno medijsko »napredno« jezikovno držo utemeljuje z neke vrste medijskim neodobravanjem tuje, sovjetske, jezikovne oblike in ideologije, ki je bila prek srbohrvaščine prevzeta v uradno slovenščino. Obojespolno poimenovanje delujočih oseb se je po zgledu medijev, ne sicer dosledno, ponekod preneslo tudi v uradno rabo. Breda Pogorelec meni, da se danes abstraktna, papirnata pravila iz preteklega družbenega režima počasi umikajo pred tako imenovano živo jezikovno rabo, ki odslikuje konkretno dejanskost. Njene prvotne predsodke o ženskih poimenovanjih, ki so bili plod nejezikoslovnih vplivov, je nadomestilo premišljevanje o »umestnosti načelnega omejevanja rabe z nekakšno navidezno ideološko in jezikoslovno normo, ki pa predvsem opravičuje poprejšnje jezikovne navade« (1997, 5). Kot pravi, to še ne pomeni, da slovenski jezik ženskim poimenovanjem ne postavlja določenih meja, vendar se te pojavijo predvsem takrat, ko trčijo ob zapleten sistem ureditve skladijskega ujemanja. Pravila ujemanja, nekatera v ustaljevanju slovenske norme mehanično sprejeta iz jezikov z drugačnim sistemom in pravili ter zato ne nujno ustrezna, skupaj s zahtevo po obojespolnih poimenovanjih besedilo pogosto tako obremenijo, da postane nejasno. »Te jezikovne ovire ustvarjajo pogosto skupaj z ne povsem razjasnjeno in obravnavano nejezikovno vsebino ženskega vprašanja aprioren odpor ne le do ustreznega, ampak marsikdaj tudi do možnega uresničevanja obojespolnih poimenovanj.« (1997, 4). Breda Pogorelec zaključuje, da danes ni večjih ovir za zamenjavo pravne dikcije z oblikami konkretnih ženskih poimenovanj in za njihovo uveljavljanje v slovarju in besedilih. Še največji

problem naj bi bil po njenem mnenju pojasniti nov način tako, da bo v družbi sprejet kot nekaj samoumevnega.

Kot ugotavlja Olga Kunst Gnamuš (1995), so s samostalniki moškega spola pogosteje poimenovane ženske na pomembnih družbenih položajih, za kar uvede pojem »diskurzivna spolna kastracija«: *Kot član komisije za oceno magistrskega dela sem oblikovala naslednje poročilo./ Predsednik mladinske organizacije je postala Meta Držaj.* Obstajajo tudi primeri, ki posegajo v drugo skrajnost: *Za predsednico oziroma predsednika LDS je bil izvoljen Jožef Škof, za generalno sekretarko oz. generalnega sekretarja pa Roman Lavtar /.../ Statut daje večja pooblastila predsednici/predsedniku stranke.* V tem primeru je dvospolno poimenovanje zaznamovano, saj je nanosna referenca že znana (je moškega spola), ne pa samo mogoča. Olga Kunst Gnamuš (1995) predlaga, da bi bile predloge formalnih besedil zapisane dvospolno, v konkretnih primerih pa bi se rabila samo ena različica, in to tista, ki ustreza vsakokratnemu referentu.

Eden od morebitnih razlogov za poimenovanje položajev, naslovov ali vlog, ko te zasedajo ženske, s samostalniki moškega slovničnega spola je tako imenovano »načelo pogostnosti«. To lahko ponazorimo s Toporišičevim zgledom (v Kunst Gnamuš 1995) *Danes bom jaz kuharica, ti, žena, pa kosec.* Spol reference in spol samostalnika, ki poimenuje vlogo, nista skladna. Poimenovanji vlog *kuharica, kosec* ne sledita pravilu o ujemanju spola samostalnikov za nanosnik in vlogo, temveč načelu pogostnosti. Opravilo, ki so ga pogosteje opravljale ženske kot moški, je poimenovano s samostalnikom ženskega spola, čeprav v konkretnem primeru označuje moškega, opravilo, ki so ga pogosteje opravljali moški, pa je poimenovano s samostalnikom moškega spola, čeprav tu označuje žensko.

Kaj je funkcija?

Komisija za terminologijo in neologizme v poročilu (Comission générale de terminologie et de néologie 1998) podrobneje opredeli abstraktna poimenovanja, ki poskušajo biti nevtralna in se zato ne prilagajajo naravnemu spolu nosilca:

a) FUNKCIJA (fonction) nikomur ne pripada. Označuje obveznosti, ki jih nosilec opravlja, vlogo, ki jo sprejema, nalogo, ki jo izpolnjuje. Javna funkcija služi javnosti, funkcionar ne predstavlja zgolj sebe. Nosilec ni enako funkcija, funkcijo zgolj prevzamemo. Funkcija je na primer *državni sekretar*.

b) NAZIV (grade) je hierarhična stopnja, do katere pridemo s podeljeno diplomom po izpitu. Nazivi so ločeni od njihovih imetnikov, določeni so s statutom, kar onemogoča njihovo spreminjanje. Obstajajo neodvisno od njihovih nosilcev, četudi pripadajo tem, ki jih pridobijo. Univerzitetni profesor je naziv, ki ga obdržimo, četudi opustimo poučevanje, saj je objektivni rezultat uspešno opravljenega izpita. Naziv je na primer *redni profesor*.

c) NASLOV (titre) je častno imenovanje. Nosilcu podeljuje priznanje za izvirnost, ki je izraženo z odlikovanjem. To sta v Franciji na primer *chevalier des palmes académiques* (vitez reda akademskih palm²⁹) in *officier de la Légion d'honneur* (vitez Častne legije), v Sloveniji pa na primer *akademik in častni občan*.

Komisija posebej poudarja, da moramo pri feminizaciji poimenovanj paziti, ali gre za eno od zgoraj navedenih splošnih poimenovanj ali pa za poklic, ki je vezan na konkretno osebo, in se zato slovnični spol prilagaja naravnemu spolu.

Edwige Khaznadar (2002) opozarja na nelogičnost uporabe generičnega moškega spola za poimenovanje funkcije, kot jo predlaga Komisija za terminologijo in neologizme. Besedo funkcija so pri utemeljevanju nesmiselnosti feminizacije uradnih besedil tako pogosto uporabljali, ker »funkcija« ne bi vsebovala semema za naravni spol (»le sème sexuel«). Khaznadarjeva se sprašuje o pomenu besede »funkcija«, kot jo je uporabila Komisija.

- *Predsednik Republike je izvoljen za sedem let. Je za sedem let izvoljena funkcija predsednika ali oseba, ki jo tako imenujemo zaradi izvolitve? Je predsednik republike abstraktni koncept ali konkretna oseba?*
- *Zaradi alternacije *predsednik/predsednica* je poimenovanje moškega spola *predsednik*, kljub temu da naj bi bilo splošno sprejeto, da označuje funkcijo, najprej specifično poimenovanje za moškega, torej konkretno osebo. Samo*

²⁹ Državno priznanje, ki ga francoska vlada podeljuje za posebne zasluge pri širjenju francoskega jezika in kulture.

ženska, ki bi jo poimenovali s *predsednik*, bi bila s tega stališča predstavljena kot funkcija, torej kot koncept, ki ni zaznamovan z naravnim spolom.

- Če postavimo vprašanje *Kaj je predsednica?*, lahko odgovorimo: *To je ženska, ki opravlja funkcijo predsednika*. Na vprašanje *Kaj je predsednik?* lahko odgovorimo a) *To je moški, ki izvršuje funkcijo predsednika*. b) *To je oseba, ki izvršuje funkcijo predsednika*. Zadnji dve definiciji, pri katerih gre za tautologijo (istorečje), kažeta na marginalizacijo ženske v odnosu do poimenovanja, ki naj bi označevalo »brezspolno« funkcijo, v resnici pa gre za poimenovanje moškega.
- *Predsednico (présidente)* bi lahko bolje definirali kot *žensko, ki izvršuje predsedovanje (présidence)* in po istem vzorcu *predsednika (président)* kot *moškega, ki izvršuje predsedovanje (présidence)*. Kot zapiše Khaznadarjeva (2002: 32), je torej funkcija *predsedovanje*, in ne *predsednik*.

3.2.4 Jezikovni sistem in jezikovna raba

Med drugimi se je v Sloveniji do problematike ženskih poimenovanj natančneje opredelil tudi Tomo Korošec, ki je v primerjavi z začetnim Stabejevim zavračanjem obojespolnih poimenovanj delujočih oseb zavzel manj radikalno stališče. Korošec (v Kozmik in Jeram 1995, 28) opozarja na nujno ločevanje med sistemom jezika (la langue) in njegovo uporabo (la parole). Sistem jezika, ki globoko tiči v naši jezikovni zavesti, ki je podedovan, je po njegovem nesmiselno spreminjati, saj že vsaka najmanjša sprememba pri pravopisu »povzroči velike viharje. Ker so možnosti sprememb v smislu neseksistične rabe na ravni sistema jezika majhne, predlaga, da se raziskovalno energijo usmeri na raven izrazoslovja, kjer slovenščina med slovanskimi jeziki velja za najbolj usposobljeno.

Podobno kot Korošec, tudi Olga Kunst Gnamuš v okviru vprašanja feminizacije v jeziku (1995) ločuje med oblikoslovno-skladenjskimi pravili, ki so sestavina jezikovnega sestava in v tem smislu razmeroma nespremenljiva in obvezna, ter med načeli rabe, ki vodijo izbiro pravil pri nastajanju besedil raznih funkcijskih zvrsti. Slednja so izbirna in prilagodljiva.

3.2.5 Smiselnost uporabe moške in ženske oblike poimenovanja v slovenščini

Igor Ž. Žagar in Mirjam Milharčič Hladnik (v Kozmik in Jeram 1995) kot temeljni problem seksističnega jezika omenjata uporabo generičnega moškega spola, ki je po njuno najbolj opazna in moteča v pravnih in administrativnih aktih. Izpostavita predvsem razpise za delovna mesta, ki so napisana zgolj v moški obliki, kot na primer *Razpis za delovno mesto direktorja*.

Takšna raba izključujočih (ponavadi moških, le redko tudi ženskih) oblik je psihološko dvojno obremenjujoča: po eni (praktični) strani jemlje pogum osebam, ki bi rade delale v poklicu, ki »tradicionalno« velja za poklic nasprotnega spola, saj bi se s »kršenjem« tradicije preveč izpostavile, po drugi (bolj abstraktni, ideološko pa veliko bolj perfidni) strani pa z vztrajno rabo le ene (ponavadi moške) oblike tiho negira in zamolčuje obstoj polovice populacije. In če žensk v jeziku ni, jih je pač toliko težje opaziti in se jim uveljaviti v javnem življenju (v Kozmik in Jeram 1995, 10).

Zaradi velike morfološke razčlenjenosti slovenskega jezika v primerjavi z nekaterimi drugimi tujimi jeziki se zdi avtorjema rešitev problema uporabe generičnega moškega spola preprosta. Predlagata štiri možnosti:

1. Uporaba obeh oblik

Dijak oz. dijakinja ima med šolanjem pravico prestopiti v drugo šolo -najbolj primerna, ker jo lahko uporabljamo v pisni in ustni obliki

Dijak/dijakinja ima med šolanjem /.../

Dijak/inja ima med šolanjem /.../

Zadnji dve, skrajšani različici lahko uporabimo le pisno.

2. Uporaba nevtralne oblike

Namesto ženske ali moške oblike uporabimo nevtralno obliko:

Nosilec oz. nosilka pravice -> oseba, ki je nosilka pravice

3. Uporaba kreativne metode

Da bi se izognili preobloženosti, monotonosti, neberljivosti in nerazumljivosti, izmenično uporabljamo dvojno, moško/žensko, kot tudi nevtralno obliko:

Kdor lahko dokaže, da je njegov oz. njegova...

4. Pravna definicija

Ta možnost je sicer kot sredstvo za zagotavljanje enakopravnosti žensk in moških nezadovoljiva, vendar jo omenjata, ker so jo v začetni fazi odpravljanja seksizma v jeziku uporabljale vse, kar se tega področja tiče, napredne države. Gre za pravno definicijo, ki na začetku ali koncu besedila eksplicitno zagotavlja, da se besedilo, kljub temu da je napisano zgolj v eni slovnični obliki, nanaša tako na moške kot na ženske.

Z »uslužbencem« so razumljeni vsi sodelavci in sodelavke ministrstva.

Tončka Godina (v Kozmik in Jeram 1999), slavistka, ki se ukvarja predvsem s komuniciranjem v medijih in retoriko ter vodi interno izobraževanje na Radiu Slovenija, se strinja, da moramo biti zelo pozorni na rabo jezika, ki ne omogoča enakopravnega odnosa ženski ali moškemu, hkrati pa se zavedati, da je najpomembnejša pri jeziku njegova **sporočilnost**. Ni tako pomembno, kaj kdo želi sporočiti, temveč, kako nas naslovniki razumejo oz. so nas pripravljene razumeti. Jezik je orodje, ki ga lahko družbeno in jezikovno osveščeni ljudje uporabljajo na način, da se bo sogovornik počutil dobro in sproščeno. Tak govor je učinkovit in ne povzroča občutka zapostavljenosti, ogroženosti, podrejenosti. Slovenščina je po mnenju T. Godina popoln in bogat jezik, zato naj ustreznih mehanizmov in kriterijev za vzpostavitev učinkovite komunikacije ne bi smelo biti težko najti. V primeru, da izberemo napačna jezikovna sredstva, torej če ne obvladamo mehanizmov sporočanja, pa to lahko vodi v neuspešno komunikacijo, pri kateri nas sogovorniki ne razumejo oz. nas ne razumejo na način, kot smo si ga zamislili. Pri tem opozarja na zmanjšano sporočilno vrednost jezika ob vsakokratni uporabi moške in ženske oblike v medijih:

Ne smemo tudi pozabiti, da postanejo poslušalci oziroma bralci nestrpni, če nismo jezikovno racionalni in jasni. Zato ponavljanje besed, v našem primeru samo zato, ker smo ljudje pač dveh spolov, jezikovno enostavno ni vedno produktivno. Tekst, govor postane obremenjen z istimi besedami v dveh oblikah, celo slabše razumljiv, vsebina

pa se ne dograjuje logično, hitro in zanimivo. Na ta način poslušalca, bralca enostavno izgubimo (v Kozmik in Jeram 1995, 22).

V pravnih in upravnih dokumentih in listinah je po njenem mnenju mogoče sorazmerno hitro začeti uvajati popolnoma enakovredno rabo oblik za oba spola. Bolj zapletena pa so zaradi navedenih razlogov stvari na področju življenja, poslovanja in komuniciranja.

Stabej (1997, 60) je z naslednjim besedilom, v katerem si je kot osnovno oblikovno načelo določil dosledno obojespolno izražanje, želel opozoriti na absurdnost zahteve po stalnem obojespolnem izražanju:

Če novinar oz. novinarka sedi pred praznim računalniškim zaslonom in bi rad napisal oz. rada napisala članek, ki ga on njega oz. on nje terja poklic, se bo moral oz. morala hitro odločiti za temo, ki ga bo oz. jo bo rešila te zadrege. Ko se mu oz. ji tema ponudi, je pol dela že opravljenega /.../

3.2.6 Smiselnost uporabe moške in ženske oblike poimenovanj v francoščini

Po izdaji priročnika feminizacije v francoščini *Femme j'écris ton nom*, je Institut national de la linguistique française organiziral okroglo mizo, na katero so bile povabljene jezikoslovke, ki so, vsaka s svojega strokovnega stališča, utemeljile možnost oz. nujnost feminizacije v francoščini ter podale morebitne družbene ter jezikovne ovire zanjo. Skupno vsem jezikoslovkam je, da so odločno nastopile proti uporabi generičnega moškega spola tako v ednini kot množini. Prispevke je v knjigi *Extension du féminin* (2002) zbrala Marie-Jo Mathieu.

Anne-Marie Houdebine-Gravaud (2002) opozarja na nujno ločevanje med nevtralizacijo in nevtrinom (srednjim spolom). Generični moški spol namreč nevtralizira, torej prikriva eno bistvenih razločevanj v jeziku, razločevanje po spolu. Če imamo mešano skupino ljudi, pa četudi so ženske veliko številnejše, bomo uporabili moški spol: skupino *300 študentk in 30 študentov* bomo imenovali *delovni študenti* in ne *delovne študentke*. Kot enega od primerov prikrivanja ženskega spola z

generičnim moškim spolom navede izraz *les droits de l'homme*³⁰ (človekove pravice). V nekaterih državah so sporni izraz *l'homme* zato že zamenjali s splošnejšim poimenovanjem, kot je *être humain* (človeško bitje), *genre humain* (človeški rod), *personne* (oseba). Slednjega so uporabili v Quebecu, tako da zdaj uradno uporabljajo *les droits de la personne* (pravice oseb).

Kot večina jezikoslovcev, tudi Anne-Marie Houdebine-Gravaud meni, da narediti ženske vidne v francoščini ni toliko leksikalni, temveč predvsem morfosintaktični problem. Uporaba ženske in moške oblike je zaradi jezikovne kompleksnosti zahtevna naloga, ki pa so se je Kanadčani lotili že pred dobrim desetletjem, medtem ko v Franciji ostaja povsem neraziskano področje. Kot na začetku feminizacija poimenovanj delujočih oseb se tudi uporaba ženskih oblik ob moških v diskurzu sooča z mnogimi nasprotovanji. Najpogosteje so ta povezana z estetiko jezika in se kažejo v strahu pred neekonomičnostjo in preobremenjenostjo jezika. Po kanadskem zgledu Anne-Marie Houdebine-Gravaud predlaga nekaj možnih načinov reformulacije besedila, ki bi enakovredno upoštevalo moško in žensko obliko:

1. jukstapozicija brez ponavljanja člena: *des étudiants/étudiantes*
2. priredna zveza: *des locutrices et des locuteurs*
3. različni načini, ki omogočajo branje v obeh oblikah: *les étudiant/es, les étudiant-e-s, les étudiant(e)s, les étudiantEs*³¹
4. zamenjava z univerzalnejšim izrazom, kot je na primer *personne*.

Edwige Khaznadar (2002) pri zavračanju uporabe generičnega moškega spola stopi korak nazaj v primerjavi z Anne-Marie Houdebine-Gravaud, ki se osredotoča predvsem na feminizacijo v diskurzu. E. Khaznadar namreč že v osnovi zavrača pojem generičnosti slovničnega spola. Strukturalistična slovnica, ki govori o moškem spolu kot nezaznamovanem in ženskem kot zaznamovanem, po njenem mnenju temelji na morfološko napačnem principu. Za E. Khaznadar sta alternirajoča spola oba zaznamovana (*directeur/directrice*), nezaznamovana pa je kategorija bivalentnih samostalnikov, saj nimajo nasprotnega para (*concierge, psychologue*) in lahko

³⁰ *L'homme* v francoščini pomeni *moški* in *človek*.

³¹ Zaradi kompleksnejše izpeljave je pri nekaterih poimenovanjih tak zapis težavnejši in manj pregleden: *les locuteur/trice/s, les professeurs (hommes et femmes) etc.*

slovnično in semantično prevzamejo katerega koli od obeh spolov (*une psychologue/un psychologue*). Iz napačne predpostavke, da je moški spol nezaznamovan, izhaja tudi prepričanje, da je žensko poimenovanje izpeljano iz moškega. Študije jezika v diahroniji dokazujejo, da sta tako moška kot ženska oblika poimenovanja del širše fleksije. V primeru *client/cliente* je moška oblika zaznamovana z nazalno samoglasniško končnico, ženska pa z zvenečo soglasniško; nobena od oblik torej ni bolj ali manj nezaznamovana. E. Khaznadar meni, da je termin feminizacija³² v jeziku z jezikoslovnega stališča napačno izbran, saj ga nestrokovnjaki pa tudi številni jezikoslovci enačijo z derivacijo ženskega spola iz moškega. Kot taka je ženska oblika predstavljena tudi v večini slovarjev, saj je v geselskem članku v celoti navedena zgolj moška oblika.

Edwige Khaznadar s primeri nakazuje semantične omejitve generičnega oz. nadpomenskega moškega spola v francoščini. Nemogoča je izjava *La femme est un homme* ali pa *La fermière est un homme*.³³ Ob izjavi *Le docteur va vous recevoir* (*Zdravnik vas bo sprejel*) bi si brez poznavanja zunajjezikovnih okoliščin najprej predstavljali moškega. V vsakdanjem pogovoru pogosto slišimo *Mon médecin – c'est une femme- m'a dit que...* (*Moj zdravnik - je ženska -mi je rekel, da /.../*) in nikoli *Mon médecin-c'est un homme-m'a dit que...* (*Moj zdravnik – je moški- mi je rekel, da /.../*) Opazka *c'est une femme* je potrebna, saj *mon médecin* ni poimenovanje za žensko. Če želimo v francoščini govoriti jasno, moramo poimenovati ženske z ženskimi oblikami, jih narediti vidne in ne sprejemati nadpomenske, generične in nezaznamovane moške oblike, ki je skozi zgodovino postala del tradicionalne francoske mentalitete (Khaznadar 2002, 39–41).

Za Kanado, Belgijo in Švico je veliko bolj kot za Francijo značilno izogibanje uporabi generičnega moškega spola. V Kanadi Urad za francoski jezik (l'Office de la langue française) priporoča uporabo moške in ženske oblike v besedilih *On consultera **une** notaire ou **un** notaire compétent* (*Poizvedeli bomo pri odgovorni notarki ali notarju*), *Cette recherche sera menée par **la** ou **le** juge* (*Preiskava bo vodena s strani sodnice*

³² »Parle-t-on de la temporalisation de *chanter*? de la pluralisation de *cheval*?« (Khaznadar 2002, 40).

³³ Izjavi ne moremo prevesti v slovenščino, ker je v francoščini *homme* večpomenski (človek, moški), v slovenščini pa takega izraza nimamo.

ali sodnika/ Preiskavo bo vodila sodnica ali sodnik?/ Preiskavo bo vodil/a sodnik/ica)³⁴ ter uporabo skupnih in nevtralnih izrazov, kot so *osebe, predsedovanje, volilno telo*.

Podobno je v Belgiji, zlasti v razpisih za delovna mesta, priporočena raba popolne ženske oblike ob moški: *On recrute un mécanicien ou une mécanicienn (Zaposlimo mehanika ali mehničarko)*.

V Švici se jezikovne reforme razlikujejo od kantona do kantona. V bernskem se na primer zatekajo k tako imenovani kreativni metodi, ki kombinira reformulacijo besedila, uporabo nevtralnih in epicenih oblik ter hkratno uporabo ženske in moške oblike. Namesto *les enseignants (učitelji)* naj bi na primer uporabljali *le corps enseignant (učiteljski zbor)*, namesto *le versement de l'allocation pour enfant incombe à l'employeur (za izplačilo otroškega dodatka je odgovoren delodajalec)* pa *l'allocation pour enfant est versée avec le salaire (otroški dodatek je izplačan skupaj s plačo)*. Če besedilo ne more biti reformulirano do take mere, je priporočljiva uporaba obeh oblik kot na primer *les instituteurs et les institutrices (učitelji in učiteljice)* (Comission générale de terminologie et de néologie 1998).

Pred poglavjem o sociolingvističnih ovirah feminizacije naj na kratko povzamem, zakaj se prav na ravni skladnje tako pri francoščini kot pri slovenščini glede feminizacije najbolj zaplete. Večina jezikoslovcev se strinja, da je v obeh jezikih moški spol generičen, nezaznamovan. V množinski rabi to pomeni, da se lahko nanaša na spolno mešano skupino. S tem pa se predvsem »feministične« jezikoslovke in jezikoslovci ne strinjajo, češ da je na tak način ženski spol v jeziku prikrit, in zato predlagajo bolj ali manj možne rešitve (s poševnicami, z oklepaji itd.) uporabe tako moške kot ženske oblike. Dokaz, da je obojespolno pisanje možno, če se z njim ne pretirava, dokazuje praksa v frankofonskih državah (Švica, Belgija, Kanada), ki nimajo tako jezikovno zaviralne institucije, kot je na primer francoska Akademija.

³⁴ V francoščini sta v tem primeru uporabljena obe obliki zgolj za člen (alternacija un/une), samostalnik *juge* pa se ne spreminja, saj je oblika enaka tako za moški kot za ženski spol. V francoščini se da v tem primeru težavam s skladijskim ujemanjem izogniti s pasivno konstrukcijo stavka. V slovenščino povedi ni možno dobesedno prevesti, ker samostalniki nimajo člena, s katerim bi lahko izrazil spol, poleg tega pa je v slovenščini pasivna konstrukcija zaradi togosti zelo redka.

Ovira take rabe obeh oblik pa niso zgolj institucionalne, temveč predvsem jezikovne narave. Tako francoska kot slovenska skladnja namreč temeljita na ujemanju, ki pa pri rabi moške in ženske oblike hkrati včasih postane tako zapleteno, da so kršena osnovna pravila sporočanja, kot so jasnost in razumljivost in natančnost. Predvsem pri medijskem sporočanju so ta pravila ključnega pomena. Pri tem jezikoslovci tudi opozarjajo na nujno ločevanje med sistemom jezika, v katerega ne moremo posegati, ter jezikovno rabo, ki se lahko dokaj naglo prilagaja družbenim spremembam. Pri edninski rabi generičnega moškega spola smo največ prostora namenili ločevanju med funkcijami in konkretnimi osebami, ki izvršujejo to funkcijo. Mnenja se namreč najbolj jasno delijo prav pri uradovalnem jeziku, v katerem še vedno prevladuje raba moškega slovničnega spola. Francoska akademija je odločno nastopila proti feminizaciji funkcij, češ da morajo biti te neosebne, medtem pa se tako v Franciji kot v Sloveniji mnogi sprašujejo, kaj sploh funkcija je in če jo je resnično možno ločiti od osebe, ki jo opravlja. Če smo pri poglavju o besedotvorju in feminizaciji ugotovili, da je manj ovir za tvorjenje ženskih poimenovanj pri slovenščini, lahko ob koncu tega poglavja zapišemo, da na ravni skladnje pri obeh jezikih prihaja do podobnih ovir. Te so z jezikovnega stališča sicer večinoma premostljive, problem pa je večinoma na strani govorcev in njihovi dejanski rabi jezika.

4 SOCIOLINGVISTIČNE OVIRE FEMINIZACIJE

V prejšnjem poglavju smo videli, da tako francoščina kot slovenščina v večini primerov dajeta ustrezna jezikovna sredstva za feminizacijo poimenovanj delujočih oseb. Velika večina moških poimenovanj že ima žensko vzporedno poimenovanje, če ga nima oz. če gre za novo nastalo poimenovanje, pa ga je po analogiji že obstoječih ženskih poimenovanj skoraj vedno moč narediti. Zgolj jezikovno gledano torej večjih jezikovnih ovir feminizacije ni. Vendar pa jezik ni izoliran sistem; je sistem, ki deluje v družbi, in med njima ves čas prihaja do vzajemnega vplivanja. Šele tega zavedajoč se, lahko pojasnimo tako številne in še danes aktualne razprave o ženskih poimenovanjih, v katerih poleg jezikoslovcev sodelujejo tudi strokovnjaki drugih strok, kot so sociologi, psihologi, filozofi in zgodovinarji. Lažje tudi razumemo feministično nasprotovanje »seksistični« rabi jezika, pri čemer je poudarek na *rabi* in ne na *jeziku*. Kljub temu, da ženske oblike poklicev, nazivov in funkcij na ravni jezika

obstajajo, se jim tako francoski kot slovenski govorci v rabi dostikrat spretno izogibajo. Zgodí se, da celo ženske same nočejo biti poimenovane z ženskim poimenovanjem. Kot bomo spoznali v nadaljevanju, namreč ženskih poimenovanj, kljub navidezni simetričnosti z moškimi poimenovanji, govorci ne razumemo vedno kot pomensko enakovrednih. Feminizirati poimenovanje lahko postane odvzeti mu vrednost, ga ironizirati, mu nadeti slabšalno konotacijo itd. Če smo prej govorili o zgolj jezikovnih ovirah feminizacije, bomo zdaj dodali še družbeni vidik in nove ovire feminizacije označili za sociolingvistične. Te ne ovirajo tvorbe ženskih poimenovanj, temveč njihovo dejansko rabo.

4.1 FRANCOSKA ŽENSKA POIMENOVANJA IN SPREMINJANJE NJIHOVEGA POMENA V ZGODOVINI S Poudarkom NA RAZVOJU PRIPONSKEGA OBRAZILA *-ESSE*³⁵

Že v stari francoščini so po latinskem zgledu feminizirali poimenovanja delujočih oseb. V *Livre de la Taille* iz leta 1297 najdemo poleg mnogih moških poklicev tudi številne ženske različice, kot na primer *chapeliere* (klobučarka), *boutonniere* (izdelovalka gumbov), *chandeliere* (izdelovalka sveč), *coutouriere* (šivilja), *cuisiniere* (kuharica), *marchande* (trgovka), *marechale* (maršalica), *portiere* (vratarica), *taverniere* (gostilničarka). Ženske so bile prisotne na vseh stopničkih družbene lestvice in kot delujoče osebe so bile večinoma označene s poimenovanji, iz katerih je bilo razvidno, da gre za osebe ženskega spola (Becquer in drugi 1999, 10).

Ženska poimenovanja iz srednje in stare francoščine so se v prvotni obliki le redko ohranila do danes. Nekatera so iz rabe popolnoma izginila, ker je izginil poklic, na katerega so se nanašala, druga pa so izginila ali dobila drugačno podobo zaradi spremembe pomena oz. pridobitve dodatne, večinoma slabšalne konotacije. Taka usoda je dočkala večino poimenovanj, tvorjenih z včasih izrazito žensko in popolnoma nevtralno pripono *-esse*. Okoli 16. stoletja je ta začela besedotvorno

³⁵ Zaradi pomanjkanja relevantnih podatkov (ki je verjetno posledica poznega začetka ukvajanja s feminizacijo poimenovanj na Slovenskem) mi podobnega orisa razvoja ženskih poimenovanj v slovenščini ni uspelo narediti. Nekaj osnovnih dejstev njihovi zgodovini pa bo navedenih v nadaljevanju poglavja.

slabeti; deloma po zaslugi satirične literature vse od srednjega veka naprej, ki je smešila ženske na splošno, predvsem pa ženske iz samostanov, z zaničljivimi poimenovanji s priponama *-esse* in *-eresse*. Tako so na primer z *asnesse* (*oslica v stari francoščini*) označevali *pocestnico*, z *diablesse* (*hudičevka*) pa *nezvesto, zahrbtno, prebrisanost žensko*. Slabšalnosti, ki jo je dobivala pripona *-esse*, se je očitno dobro zavedal tudi slavni francoski humanist Francois Rabelais, ki je ptice burkaško poimenoval z izmišljenimi izpeljankami iz moških imen: *clergesse* (*duhovnica*), *prestregesse* (*duhovnica*), *papegesse* (*papežinja**), *abbegesse* (*opatinja**), *cardingesse* (*kardinalka*). V *Pantagruelu* pa je ustvaril ženska poimenovanja za zaničevanja vredne poklice na *-esse*: *revenderesse d'oignons* (*preprodajalka čebule*), *espouilleress de belistres* (*odstranjevalka ničvrednežev*) (Becquer in drugi 1999,15). Danes daje pripona *-esse* velikemu številu ženskih poimenovanj arhaični in slabšalni konotativni pomen, zaradi česar je prišlo tudi do ponovne feminizacije enkrat že feminiziranih poimenovanj s pripono *-esse*: do 18. stoletja je bilo v rabi poimenovanje *vainqueresse* (*zmagovalka*), po tem se je uporabljala moška oblika *un vainqueur* (*zmagovalec*), v sodobnosti, ko se je spet začelo spodbujati tvorbo ženskih poimenovanj, pa se poleg moške oblike uporabljata še *une vainqueur* pa tudi *une vainqueuse* (Coutier 2002, 83).

Nekatera poimenovanja na *-esse* so se sicer ohranila vse do danes, vendar je njihova raba nevtralna zgolj za specifične primere, drugače pa imajo slabšalno vrednost: poimenovanje *peintresse* (*slikarka*) je bilo do 18. stoletja nevtralno in je označevalo katerokoli slikarko, danes pa je to poimenovanje nezaznamovano zgolj za dekleta, ki se v strokovni šoli učijo slikanja na porcelan (Becquer in drugi 1999, 15). Drugače pa pomeni slabo slikarko.

Iz pregleda starih registrov in seznamov zaradi manjkajočega konteksta včasih ni možno ugotoviti, ali žensko poimenovanje označuje žensko delujočo osebo ali zgolj soprogo, imenovano po delujočem možu, vendar pa drugi pisni viri jasno izpričujejo, da so bile ženske delujoče osebe nemalokrat poimenovane z žensko obliko. V zapisih iz 14. stoletja najdemo primere, kot so: *une boursière qui fait bourses au lez devers le pont Neuf* (*torbičarka, ki izdeluje torbe ob pont Neuf*); *un suppliant prist des gasteaux d'une gastelliere qui les vendoit* (*berač je vzel kolač od prodajalke kolačev*); *ordinons que les harengeresses doresenavent ne vendent autres poissons que harens*,

bockhous fendus, etc. (od zdaj naprej bodo prodajalke rib prodajale zgolj slanike...) Pri vseh primerih gre za nižje cenjene, manualne poklice, ki so jih ženske nižjih slojev za preživetje morale že od nekdanj opravljeni in pri katerih feminizacija ni bila in tudi danes ni sporna. Ženska poimenovanja za te poklice so se sicer z razvojem jezika spreminjala, vendar pa v primerjavi z moškimi vzporednimi poimenovanji večinoma niso bila devalorizirana³⁶ (Becquer in drugi 1999, 13).

Tudi plemiški naslovi so od svojih začetkov poznali tako moško kot žensko obliko. Zanimivo je, da so bili ženski plemiški naslovi iz moških največkrat izpeljani s pripono *-esse* in da so se v taki obliki ohranili vse do danes: *duchesse* (vojvodinja), *baronesse* (baronica), *princesse* (princesa) itd. V nasprotju z drugimi ženskimi poimenovanji na *-esse*, plemiški naslovi niso dobili nikakršne slabšalne konotacije (Becquer in drugi 1999, 12).

Pogačnik (1999) opozarja, da je slabšalnost, izhajajoča iz derivacije, potrebno znati relativizirati. Raziskave so namreč pokazale, da je v neknižni francoščini edina zares slabšalna pripona *-asse*. Obstoj slabšalnih pripon neknižnega jezika tako na nek način nevtralizira slabšalno vrednost »negativnih« knjižnih pripon, med katere sodi tudi *-esse*. V primerjavi s priponami *-arde*, *-asse*, *-ouse*, *-ouille* in *-oche* je *-esse* nezaznamovana.

Kot bomo videli v nadaljevanju, so danes sociolingvističnim oviram feminizacije najbolj izpostavljeni prestižni, intelektualni poklici. Razloge za to velja iskati v preteklih stoletjih. Ženske so te vrste poklicev v primerjavi z manualnimi začele opravljati dokaj pozno, tako kot tudi niso zasedale pomembnih položajev v družbi. Z žensko obliko poimenovanja tako niso bile označene delujoče ženske, temveč soproge po svojih delujočih možeh. Z *miresse* so na primer v stari in srednji francoščini označevali zdravnikovo ženo (*femme du mire*), s *chirurgienne* ženo kirurga, s *peintresse* slikarjevo ženo. Omenjena poimenovanja je sicer v redkih primerih zaslediti tudi za zdravnice, kirurginje in slikarke, vendar je šlo bolj za izjeme kot pravilo, saj je bilo žensk, ki bi opravljale take poklice do 19. stoletja zelo malo, pa še

³⁶ Primer devalorizacije ženskega poimenovanja v primerjavi z vzporednim moškim je *couturier/couturière*. *Couturier* je danes modni kreator, *couturière* pa je zgolj šivilja.

te so večinoma poimenovali z moškimi oblikami. Za poklice, ki so bili ženskam obče dostopni, je bila feminizacija nekaj povsem običajnega in se o njej ni razpravljalo, medtem ko so bila ženska poimenovanja za učene ženske (*femmes savantes*) kaj hitro deležna posmeha. Med drugim so dajala inspiracijo številnim farsam od 16. stoletja naprej, ki so se norčevala iz *astronomiennes* (*astronomke*), *theologiennes* (*teologinje*), *advocates* (*odvetnice*), *escolieres* (*študentke*) in podobnih. Ženskih poimenovanj za »prestizne« poklice, kot so na primer *avocate* (*odvetnica*), *doctoresse* (*zdravnice, doktorice*), *ministres* (*ministrice*), se ni prijel dober sloves, zato ni čudno, da so se v 18. in 19. še zmeraj največkrat nanašale na soproge delujočih moških, kadar pa so označevale delujoče ženske, so, vsaj v leposlovju, bila nemalokrat rabljena ironično. Šele v 20. stoletju, ko so začele ženske bolj množično opravljati cenjene, prej večinoma za moške rezervirane poklice in ko status ženske ni bil več v taki meri odvisen od statusa njenega moža, so se ženska poimenovanja začela rabiti večinoma za ženske delujoče osebe (Becquer in drugi 1999). Zaradi že naštetih zgodovinskih okoliščin in nekaterih drugih, predvsem družbenih razlogov, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju, pa ženska poimenovanja še danes v rabi niso sprejeta kot povsem naravna in nezaznamovana.

4.2 DVOUMNOST ŽENSKIH POIMENOVANJ

4.2.1 Ženska ali stroj?

Eden izmed razlogov za zavračanje ženskih poimenovanj v francoščini je njihova enakozvočnost s poimenovanji za orodja in stroje. Največ enakozvočnic najdemo med poimenovanji s končnico *-euse*, ki je v alternaciji z moško *-eur* danes ena izmed najbolj pogostih pri tvorjenju ženskih poimenovanj (Becquer in drugi 1999: 30).

Enakozvočnice *žensko poimenovanje/stroj, naprava* so na primer:

- *une balayeuse*³⁷ – *cestna pometačica* in *cestni pometalni stroj*
- *une faneuse* – *sušilka sena* in *stroj za sušenje sena*
- *une cuisinière* – *kuharica* in *štedilnik*.

³⁷ Pogačnik (1999) meni, da je v primeru *une balayeuse* argument proti uporabi ženskega poimenovanja, temelječ na enakozvočnosti, šibak, saj je poklic obstajal pred strojem.

Druge vrste enakozvočnic pa so:

- *une entraineuse* – (športna) trenerka in mlada uslužbenka na plesišču, ki vzpodbuja kliente k plesu in konzumiranju pijač
- *une rectrice* – rektorica in pero v ptičjem repu (Grad 1999).

Marini Yaguello se argument, da so ženska poimenovanja že zasedena s poimenovanji za stroje in bi zato lahko prišlo do pomenske dvoumnosti, ne zdi sprejemljiv: »Jezik se lahko prilagodi še veliko hujšim dvoumnostim« (Yaguello 2002, 153). Pisci priročnika *Femme, j'écris ton nom* (Becquer in drugi 1999) poudarjajo, da je enakozvočnost sicer domena jezikoslovja, vendar jo kot oviro feminizacije štejemo med sociolingvistične, saj je družbenega in psihološkega izvora. Tisti, ki nasprotujejo feminizaciji poimenovaj, namreč menijo, da enakozvočnost nekaterim ženskim poimenovanjem daje slabšalno konotacijo. Ob tem pa pozabljajo, da obstaja tudi veliko moških enakozvočnih poimenovanj, pa zaradi tega nimajo nič manjše vrednosti (npr. *le tailleur* je krojač in ženski suknjič; *l'avocat* je odvetnik in avokado, *le distributeur* je razdeljevalec (časopisov) in razdelilna naprava) ter da enakozvočnost nekaj stoletij nazaj očitno ljudi ni šokirala. Danes je na primer poimenovanje za zdravnico *la médecine* nesprejemljivo, ker ima hkrati tudi pomen znanosti – medicine, v 16. stoletju pa so žensko, ki je zdravila, običajno poimenovali prav s tem izrazom (Becquer in drugi 1999, 30).

V francoščini obstajajo tudi primeri, ko je zgolj od slovničnega spola besede odvisno, ali ta označuje živo ali neživo. Take so na primer alternacije *un critique* (kritik)/*une critique* (kritičarka in kritika), *un manoeuvre* (nekvalificiran delavec)/*une manoeuvre* (nekvalificirana delavka in manever), pri katerih se beseda moškega spola nanaša zgolj na živo, medtem ko se beseda ženskega spola nanaša tako na osebo ženskega spola kot na neživo. Ta jezikovni pojav naj bi prav tako negativno zaznamoval ženska poimenovanja (Yaguello 2002, 152).

V slovenščini razprav o manjvrednosti ženskih poimenovanj zaradi enakozvočnosti nisem zasledila, je pa na pozornost pri njihovi tvorbi zaradi možnega drugega pomena besede opozarjal Korošec. Na razpravi o neseksistični rabi jezika (Kozmik in Jeram 1995, 28) je razložil, kako so se že leta 1977 ukvarjali z ženskimi poimenovanji:

V slovarju vojaškega izrazoslovja iz leta 1977 so na vojaškem področju, ki je bilo tradicionalno prepuščeno moškim, vse oblike za imena delujočih oseb, ki se nanašajo na čine, stopnje, skratka, na vse dejavnosti, tudi v ženski obliki. Tudi *generalinja*. Ker je bilo to obdobje, v katerem smo lahko z veliko gotovostjo predvidevali, da se bodo ženski poklici širili tudi v to smer, so poklici zapisani tudi v ženski obliki. Želeli smo se izogniti poznejši zadregi pri iskanju nove besede, saj vemo, da je na primer *generalka* lahko tudi nekaj drugega. V slovenščini namreč velja, da je *mlinearica* mlinarjeva žena, *mlinearica* pa ženska, ki opravlja, ki opravlja mlinarski poklic. In da bi se podobnim zadregam izognili, smo našli izraze tudi na vojaškem področju, nekateri se tudi uporabljajo. Na primer *vojakinja*. Pri besedotvorju lahko jezikoslovje veliko pomaga, in sicer tam, kjer nastanejo zadrege.

Pri nekaterih neologizmih, na novo tvorjenih ženskih poimenovanjih, je v preteklosti v slovenščini prihajalo do polemik prav zaradi večpomenskosti. Znana je na primer zadrega, do katere je prišlo pri poimenovanju ženske, ki opravlja dekansko funkcijo: v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1997) je kot edino možno poimenovanje navedena *dekanica*,³⁸ medtem ko naj bi drugo možno in besedotvorno logično poimenovanje s tipičnim ženskim obrazilom *-ka*, *dekanka*, označevalo zgolj zelo debelo, okusno hruško. Slednje pa bi bilo lahko za ženske, ki opravljajo to funkcijo, potencialno žaljivo. S podobnimi problemi se je Korošec srečeval pri tvorjenju ženskih parov k moškim imenom v Slovenskem vojaškem slovarju. Namesto po običajnem paralelizmu zamenjave moškega priponskega obrazila z ženskim se je zaradi možnega pomenskega zavajanja predvsem znortaj same stroke, delno pa tudi izven nje, tvorbe nekaterih feminativov moral lotiti na drugačen način: *brzostrelkinja* namesto *brzostrelke** (avtomatsko orožje), *izvidničarka* namesto *izvidnice** (vojaška enota) itd. Pri paru *generalinja/generalka** se je raje odločil za enopomensko besedo, čeprav *generalka*, ki pomeni vajo za gledališko predstavo, zaradi oddaljenosti od vojaške stroke verjetno ne bi motila (Korošec 1998, 79).

4.2.2 Ženska na položaju ali zgolj soproga moškega na položaju

³⁸ V rabi je tudi *dekanja*.

Pri poglavju o dvoumnosti ženskih poimenovanj velja omeniti še eno oviro feminizacije nazivov, naslovov in funkcij. Danes so namreč ženske oblike poimenovanj nemalokrat prav take kot tiste, s katerimi so včasih naslavljali žene nosilcev nazivov, naslovov in funkcij. V slovenščini je ta prvotni pomen, kot navaja SSKJ (1997), za vsa poimenovanja zastarel. Kot piše Ada Vidovič Muha (1997, 70), se je število tovrstnih poimenovanj z vstopanjem žensk v celovit položajni, poklicni in sploh javni svet zelo zmanjšalo: »Kot nekakšni reciditivi se ohranjajo po eni strani na ravni šaljivosti (lahko kot ironična oznaka),³⁹ po drugi pa kot lastna imena predvsem v ruralnem okolju, npr. hišno ime *Pri Kovačevih/Kovačevi* – gospodar (on) je *Kovač* in gospodinja (ona) je *Kovačica*.«

Včasih se je na Slovenskem govorilo o *glavaricah*, *kovačicah*, *davkaricah*, *apotekaricah*, *ministricah*, *županjah*, *pekovkah*, *mesaricah*, *mlinarkah* itd (SSKJ 1997; Vidovič Muha 1997). Ta ženska poimenovanja, ki so bila besedotvorno motivirana s poimenovanjem položaja, poklica ali kako drugače izpostavljene družbene dejavnosti moškega, so v prvi vrsti pomenila ženo (Vidovič Muha 1997). Raba *ministrice* za poimenovanje ministrove soproge je bila včasih nevtralna, danes pa isti leksem nezaznamovano lahko uporabljamo zgolj za poimenovanje ženske na ministrskem položaju. Z veliko večino poimenovanj se je zgodilo podobno kot z *ministrico*, torej so ohranila obliko in dobila nov pomen. Nekaterim poimenovanjem se je spremenilo končniško obrazilo (ženska, ki opravlja mlinarski poklic, ni *mlinarica*, temveč *mlinarka*), nekatera so zamenjala nova poimenovanja (*lekarnarica* za *apotekarico*), spet druga pa so povsem izginila iz nezaznamovane rabe, ker je izginil poklic, ki so ga označevala (*davkar/davkarica*, *glavar/glavarica*) (SSKJ 1997). Iz zapisanega lahko zaključimo, da v slovenščini prvotni pomen feminiziranih poimenovanj zaradi zastarelosti ne povzroča nikakršne dvoumnosti in zato tudi ne predstavlja ovire pri aktualni feminizaciji ženskih poimenovanj.

V francoščini je drugače. Čeprav je tako kot v slovenščini prvotni pomen ženskih poimenovanj, torej soproge delujočega moža, v slovarju (Le Nouveau Petit Robert

³⁹ V medijih so na primer v času afere s šoferjem ministra Rupla o ministrovi soprogi pogosto govorili kot o »gospe ministrici«. Taka raba je zaznamovana in vnaša ironijo. Hkrati gre tudi za ponovitev vzorca, in sicer komedije Branislava Nušiča *Gospa ministrica*, ki opisuje izkoriščevalske navade prej uradnikove, kar naenkrat pa ministrove žene.

1993) označen kot zastarel (*vieilli*), je ta pri govoricah očitno še vedno dobro zasidran. Raba ženskih poimenovanj v tem pomenu sicer počasi izginja, vendar, predvsem ko gre za pomembne naslove in nazive, ta le težka prevzamejo nov pomen žensk kot nosilk naslovov in nazivov. Zgleden primer je *une ambassadrice*, ki se ga še zmeraj nezaznamovano lahko rabi v pomenu ambasadorjeve žene, medtem ko se ambasadorko pogosto naziva kar z moškim poimenovanjem *Madame l' ambassadeur* (Yaguello 2002; Coutier 2002). Prvotni pomen feminiziranih poimenovanj v francoščini zaradi morebitne dvoumnosti in negativne konotacije pogosto zavira njihovo uporabo v novem pomenu in spodbuja uporabo moških poimenovanj.

Avtorji priročnika *Femme j'écris ton nom* (Becquer in drugi 1999, 31) v nasprotju z Marino Yaguello (2002) v prvotnem pomenu francoskih feminiziranih poimenovanj ne vidijo nikakršne ovire, da delujočih ženskih oseb danes ne bi poimenovali z ženskimi poimenovanji:

Lepoto jezika ustvari polisemija. Kratilova koncepcija jezika, ki se zavzema za ikoničen in enoznačen odnos med besedo in semantično vsebino besede (za to se je Hermogen zavzemal v Platonovem Kratilu), je z jezikoslovnega stališča napačna. Skozi zgodovino pomeni besede drsijo, se množijo in prepletajo. Tako bo beseda *ambassadrice* še nekaj časa označevala »ambasadorjevo ženo« in (čedalje bolj pogosto): »žensko, ki vodi ambasado« /.../ Kratilizem, ki je pogosto zamaskirana tehnokratkska želja po popolnem jeziku, je tudi nevaren: preprečuje primere, metafore, konotacije, torej vse, kar temelji na igri s pomenom besede; uničuje naravno poezijo jezika, njegovo svobodo, ubija sam jezik.

V nadaljevanju avtorji izpostavijo pomembnost konteksta: »Besede avtentično delujejo zgolj v kontekstu (takojšnjem ali kulturnem), ki odpravlja možnost dvoumne interpretacije« (Becquer in drugi 1999, 32). To lahko dopolnimo z ironično izjavo Chrystel Breysse (v Faure 2006): »*Quand je dis que je suis un cadre d'une entreprise, personne ne m' imagine accrochée au mur...*«⁴⁰

⁴⁰ »*Ko rečem, da sem uslužbenka nekega podjetja, se me nihče ne predstavlja obešeno na steno.*« V francoščini beseda *cadre* pomeni tako *uslužbenca* kot *okvir za sliko*.

4.2.3 Jezik prezira in semantična asimetrija

Gonilna sila vsake družbe so bili od nekdaj odnosi med zatiralci in zatiranimi, med tistimi, ki so imeli moč in so ukazovali, in tistimi šibkejšimi, ki so ukaze izvrševali. Taki so na primer odnosi *moški/ženske; vladajoči razred/vladani razred; belci/črnici; kolonizatorji/kolonizirani domorodci*. Prevladujoči odnosi v družbi se odslikavajo v jeziku, in to predvsem na ravni besedišča. Tisti, ki ima moč, ima tudi posebno pravico, da poimenuje. »Zatiralci« večinoma razpolagajo z veliko večjim registrom prezirajočih besed do »zatiranih« kot »zatirani« do »zatiralcev«. Asimetrija v jeziku je tako kvantitativna kot kvalitativna.

Besede, s katerimi »zatiralec« označuje »zatiranega«, niso uporabljene v prvotnem pomenu, temveč so razvrednotene, deformirane, dodana jim je slabšalna konotacija. V prevladujoči patriarhalni družbi preteklih stoletij se je izoblikoval izredno bogat korpus besed, ki na ponižujoč način označujejo žensko. Ta je predstavljena zgolj v dveh ekstremnih, izključujočih se vlogah: kot *mati*, torej skrbna gospodinja, ki rojeva in se ukvarja z otroki in kateri zgled je božja mati, devica Marija; kot *vlačuga*, torej seksualni objekt, ki se zgleduje po Evi, Satanovi hčeri in izviru vsega zla. Katoliška cerkev je močno prispevala pri ustvarjanju in obnavljanju teh dveh zgledov. Proti takšnemu omejevanju ženskih vlog je bil usmerjen slogan italijanskih feministk: »*Ne Madone, ne vlačuge!*«. Ženska, v katerikoli vlogi že, je definirana po svojih telesnih in moralnih značilnostih, pri čemer so izpostavljene njene negativne značilnosti (Yaguello 2002).

Kot splošno pravilo lahko postavimo naslednje: Vsaka beseda, katere referent je ženskega spola (pa naj bo še tako nedolžna, prestižna, prijetna), lahko služi za poimenovanje prostitutke. Tudi obratno, vsak sinonim za prostitutko lahko označuje žensko na splošno (*nana, bonne femme, souris, rombière, etc.* so se izvorno nanašale na prostitutko) (Guirod v Yaguello 2002, 198).

Guirod (v Yaguello 2002, 199) je v korpusu zbral približno 600 francoskih besed, ki označujejo žensko (od tega jih je večina slabšalnih), ter nekaj manj kot 40, ki označujejo moškega (te so večinoma pozitivne). Sinonimi za ženske v geselskem članku besede *femme* (*ženska*) v Le Nouveau Petit Robert (1993) so med drugimi:

*gonzesse, greluce, meuf, nana, nénette,*⁴¹ *girafe, boudin, planche à pain, guenon,*⁴² *dragon, virago, gendarme.*⁴³

V SSKJ-ju (1997) geselski članek za *žensko* ni tako bogat kot v francosko-francoskem slovarju. Edino s pridevnikom javen, torej *javna ženska*, v knjižnem jeziku pomeni prostitutko. Podobno je pri *dekletu*, ki se s prilastki *lahko, poceni, pocestno* nanaša na vlačugo.

Tako v francoščini kot v slovenščini je zanimivo, da je na ravni poimenovanj mogoče govoriti tudi o nezaznamovanosti ženskega spola, in to predvsem, ko gre za poimenovanja čustvenih, navadno slabšalnih lastnosti. V slovenščini so taka npr. *prismoda, reva, klepetulja* (Vidovič Muha 1997, 77) Čeprav so v francoščini moške oblike slovnično in semantično primarne, na področju zmerljivk za izhodišče služi ženski spol. Veliko zmerljivk ženskega spola se lahko naslovi na moškega, nekatere celo zgolj na moškega: *andouille,*⁴⁴ *fripouille,*⁴⁵ *roulure*⁴⁶ itd. (Yaguello 2002, 184).

Del jezika prezira je semantična asimetrija. Ta je v nasprotju z morfološko na zunaj neopazna, ker se skriva v pomenu besede. Asimetrija je ponavadi najmočnejša prav pri morfološko popolnoma simetričnih parih, pri katerih pa moška in ženska oblika nimata enake konotacije: *courtisan/courtisane,*⁴⁷ *sorcier/sorcière* tudi v slovenščini *čarovnik/čarovnica* (Yaguello 2002, 185).

⁴¹ *Gonzesse, meuf, nana nénette* so pogovorni sinonimi za dekle ali žensko na splošno, *greluce* prav tako, vendar s slabšalno konotacijo.

⁴² *Girafe, boudin, planche pain, guenon* označujejo fizične lastnosti ženske: *girafe* je pogovorno za visoko in suho žensko, *boudin* je pogovorno za majhno, nepostavno dekle, *planche à pain* pogovorno za zelo suho žensko brez oblin, *guenon* pogovorno za zelo grdo žensko.

⁴³ *Dragon, virago, gendarme* označujejo žensko, ki daje vtis moškega, ki je avtoritativna in stroga: možača. Taka ženska po Yaguellovi (2002:192) ne spada niti v kategorijo prostitutke niti v kategorijo matere, zato ni »prava« ženska.

⁴⁴ *Andouille* pogovorno *tepec, bedak*.

⁴⁵ *Fripouille* pogovorno *lopov*.

⁴⁶ *Ordure* vulgarno *falot, svinja*.

⁴⁷ *Courtisan* je dvorjan, *courtisane* je kurtizana, vlačuga iz boljše družbe.

4.2.4 Semantična asimetrija in ženska poimenovanja

Med semantično asimetrične besedne pare lahko uvrstimo tudi poimenovanja delujočih oseb, katerih moška in ženska oblika nimata enakega konotativnega pomena. Drugače rečeno, moško poimenovanje nima nikakršne konotacije, žensko pa ponavadi slabšalno. Ta slabšalnost pa ni nujno tako opazna kot pri paru *čarovnik/čarovnica*, kjer *čarovnik* zaradi svojega znanja večinoma vzbuja strahospoštovanje, medtem ko si *čarovnico* predstavljamo kot hudobnico, šarlatanko, zaveznico zla. V slovenščini je še najbolj očiten primer semantične asimetrije besedni par *tajnik/tajnica*, o katerem je Breda Pogorelec (1997, 5) zapisala:

Zanimiva je pri tem razmeroma trdovratna raba naziva *tajnik*, tudi *glavni tajnik*, *državni tajnik*, kadar gre za osebo s posebnimi nalogami, tudi vodstvenimi pooblastili v podjetju ali ustanovi. Slovenski izraz je v tej obliki po večini zamenjal tujko *sekretar*. Ženska oblika se uveljavlja počasi, a argument zoper *tajnico* nima jezikovne, temveč izkustveno vsebino: *tajnica* se od *tajnika* (tudi kadar je v resnici *tajnica*) razlikuje po delovnih dolžnostih: *tajnica* mora kuhati kavo in dodatno skrbeti za nadrejenega in stranke; tega pa *tajnik* seveda ne dela, pa so se nekatere izmed *tajnic* prve skupine terminološko zavarovale z moško obliko poimenovanja dejavnosti. Da je tak argument nevzdržen in nesmiseln, se kaže v čedalje večjem uveljavljanju ustreznega naziva v ženski obliki.

Drugih primerov, pri katerih bi ženske zaradi manjvrednosti feminiziranega poimenovanja naslavljali z moškim poimenovanjem, v slovenščini nisem zasledila.

V francoščini lahko semantično neenakovredne pare poimenovanj delujočih oseb razdelimo v dve skupini. V prvo spadajo poimenovanja, ki nimajo zgolj drugačnega konotativnega, temveč tudi drugačen denotativni pomen. Tak je na primer par *couturier/couturière*: *couturier* označuje modnega *kreatorja* ali *kreatorko*, *couturière* pa po socialnem statusu manj prestižno *šiviljo* (za *šiviljca* v francoščini ni ustreznega izraza, še najbližje po vrsti dela in socialnem statusu mu je *tailleur* (*krojač*)). Ko govorimo o modni kreatorki nam ne preostane drugega, kot da jo poimenujemo z moško obliko *couturier* (Yaguello 2002, 157). V drugo skupino štejemo poimenovanja, pri katerih je moška oblika nezaznamovana, ženska pa naj bi bila

danes slovarsko moški enakovredna, vendar jo kot tako zaradi zgodovinskih dejavnikov in splošne ujetosti v že omenjeni »jezik prezira« francoski govorec težko sprejema. Veliko žensk enači feminizacijo poimenovanja z njegovo devalorizacijo. Ženska oblika poimenovanja naj bi v primerjavi z moško izgubila prestiž in avtoriteto. V lokalnem časniku *Est Républicain* iz leta 1998 (v Becquer in drugi 1999, 32) je direktorica znanstvene organizacije pojasnila, da želi biti poimenovana z *directeur* (direktor) in ne z *directrice*: »Directrice a un petit coté directrice d'école, un peu institutrice.«⁴⁸ Podobno kot za *directrice* velja tudi za *ambassadrice* (ambasadorka); ženska je brez težav *ambassadrice de la mode et des parfum francais* (ambasadorka francoske mode in parfumov), medtem ko nekatere ženske nočejo biti na primer *ambassadrice de France aux USA* (francoska ambasadorica v ZDA). Znan je primer Pamele Harriman (, prve ameriške ambasadorke v Parizu in odlične poznavalke francoskega jezika, ki se je zgrozila, ko je nek nesrečnik storil napako in jo naslovil z »Mm l'ambassadrice« (gospa ambasadorica). Ona je namreč nosila »moški« naziv in opravljala »moško« funkcijo, na katero jo je imenoval predsednik Clinton. Ambasadorska funkcija, ki sta jo pred njo opravljala Benjamin Franklin in Thomas Jefferson, ji je omogočila, da je v polnem sijaju stopila na družbeno in zgodovinsko sceno:

Pravico imamo trditi, da bi slovnična seksualizacija nazivov in naslovov zbrisala zgodovino, moralne posledice in popolnoma političen pomen zmage žensk. To, kar so dosegle, seveda niso poklici in posebna mesta na trgu dela, ki so jim bila tako ali tako bolj ali manj vedno dostopna, tevmič avtoriteta, odgovornost in moč. Tem trem pa ustreza slovnični moški spol (Fumarolli 1998).

Razumljivo je, da se ženskam, ki so morale za svoje naslove, nazive in funkcije ponavadi več delati kot moški, zdi manjvredno, da se jih danes označuje z istim poimenovanjem, kot se je včasih označevalo soproge delujočih moških (Becquer in drugi 1999, 33). Ženske želijo biti poimenovane z moško obliko v dokaz moškim, da opravljajo enako pomembno funkcijo kot oni (Commission générale de terminologie et de néologie 1998). Albert Dauzat (v Becquer in drugi 1999, 33) je že leta 1955 odločno nastopil proti takšni drži:

⁴⁸ »Direktorica spominja na šolsko ravnateljico, na učiteljico.«

Directrice je v francoščini *direktorica*, *directrice d'école* pa šolska ravnateljica.

Ženska, ki je raje poimenovana z moškim kot z ženskim poimenovanjem samo poudarja *kompleks manjvrednosti*, ki je v nasprotju z njenimi legitimnimi zahtevami. Skriti svoj naravni spol za drugim slovničnim spolom, pomeni izdati se. Reči »madame le docteur« (gospa doktor) pomeni implicitno priznati moško superiornost, ki se slovnično izraža v moškem slovničnem spolu.

4.2.5 Priimek kot kazalnik ženske odvisnosti od moškega

V poglavje semantične asimetrije lahko uvrstimo tudi rabo slovenskih priimkov. Tako kot za druge slovanske jezike je namreč tudi za slovenščino značilno, da so ženski priimki ponavadi v svojilni pridevniški obliki, ki nakazuje pripadnost k nekomu, k družini, rodu, možu. »Toda oblika s svojilnim pridevnikom namesto priimka nosi zaradi distribucije *Janez Tovornik* na eni strani in *Ana Tovornikova* na drugi strani primes jezikovne neenakopravnosti in tudi neuradnosti (Pogorelec 1997, 8). Raba iz priimka tvorjenega svojilnega pridevnika za ženske osebe se je v splošno pogovorni rabi začela uporabljati okoli 18. stoletja (Prešeren je na primer posvetil *Sonetni venec Juliji Primicovi*) in z leti polagoma izpodrinila stare samostalniške tvorbe (npr. *Smole – Smoletovka*). Nova oblika se je v socialnem spreminjanju slovenskega jezika in ustaljevanju norme uveljavila tako v urbanem kakor v ruralnem okolju. Danes je raba pridevniške oblike priimka za ženske pogosta v govoru, posebej opazna je tudi v medijih in pri vljudnostnem ogovarjanju za nazivom (*doktorica Joganova*), ni pa več ravno moderna. Uradna raba loči med oblikami predvsem po imenih; v tem primeru žensko ime sklanjamo, priimka pa ne: *Mojca Kos*, *Mojce Kos*. V tej zvezi se težava pojavi v primeru, ko hočemo zapisati le priimek ženske brez njenega imena (npr. pri povzemanju mnenj avtorice v strokovnem prispevku). Zgolj navajanje priimka ženske osebe v nepridevniški obliki je namreč v slovenščini zaradi skladijskega ujemanja jezikovno nesprejemljivo (npr. *Kocjančič je napisala učbenik za študij interne medicine*). Rabi »seksistične« pridevniške oblike priimka se torej lahko izognemo le, če ob priimku zapišemo tudi polno ali z začetnico nakazano ime (Kalin Golob 2001, 50; Pogorelec 1997, 8).

Če povzamemo, lahko o sociolingvističnih ovirah feminizacije poimenovanj v slovenščini in francoščini zapišemo sledeče. Tako v francoščini kot v slovenščini so se feminizirana poimenovanja v preteklosti večinoma nanašala na ženske, poimenovane po svojih soprojih. Družbeni status ženske ni bil odvisen od nje same, temveč najprej od njene družine (predvsem očeta), kasneje pa od njenega moža. Ženska ni bila samostojna, bila je »last« moškega, in kot taka je bila predstavljena tudi v jeziku. Patriarhalna družba si je ustvarila svoj, moški jezik. Potem pa so se družbeni odnosi začeli spreminjati, ženske so se začele osvobajati moških spon, postajale so aktivne, začele so se boriti za enakopravnost na vseh področjih življenja, čemur se je jezik sicer poskušal prilagajati, vendar se v njem še danes ne zrcalijo takšni odnosi, za kakršne so se borile ženske skozi stoletja. Tako slovenščina kot francoščina sta še danes tako imenovana »jezika prezira«, v katerih so prisotne semantične asimetrije. Te so na primer v slovenščini že na zunaj opazne pri ženskih priimkih v pridevniški svojilni obliki, medtem ko so tako v slovenščini kot v francoščini verjetno še močnejše takrat, ko so na zunaj skrite, ko lahko govorimo o morfološki simetričnosti znotraj moško-ženskega para. Do asimetrije namreč ne pride na ravni denotativnega, temveč konotativnega pomena, ki je pri ženskih poimenovanjih zaradi patriarhalnih ostankov iz preteklosti velikokrat negativen. Bolj kot v slovenščini je to očitno v francoščini, in sicer predvsem zaradi nekdanj najbolj besedotvorne ženske končnice *-esse*, ki ima danes slabšalno konotacijo, ter zaradi do nedavnega še vedno vztrajne rabe nekaterih feminiziranih poimenovanj v pomenu soproge delujočega moškega (npr. *Madame l'ambassadrice*). V obeh jezikih so zaradi enakozvočnosti in polisemije prisotne tudi težave pri tvorjenju novih ženskih poimenovanj; v francoščini jih tako kar nekaj deli pomen s stroji in napravami iz iste besedne družine. Vse naštetu ženskim poimenovanjem odvzema vrednost, zato ni čudno, da so še zdaj nekatere ženske raje poimenovane z moško obliko, ki jim tudi na ravni jezika zagotavlja enako stopnjo pomembnosti, kot jo imajo moški.

5 JEZIKOVNA POLITIKA O FEMINIZACIJI V JEZIKU

5.1 PRIMER SLOVENIJE

V Sloveniji se o feminizaciji v jeziku do sredine devetdesetih let javno ni govorilo.⁴⁹ Leta 1995 pa je Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije v sklopu razprav s skupnim imenom *Slovenija pred Pekingom*⁵⁰ kot prvo organiziral razpravo, poimenovano *Neseksistična raba jezika*. Priprave temeljnih izhodišč razprave sta se že leto prej na podlagi *Priporočila odbora ministrov državam članicam Sveta Evrope za odpravo seksistične rabe jezika* lotila Mirjam Milharčič Hladnik in Igor Ž. Žagar. V besedilu, ki ga je dobil tudi vsak od razpravljalcev, sta predstavila smernice odpravljanja seksistične rabe jezika, kot jih je načrtoval Svet Evrope, potem pa predstavila tudi nekaj konkretnih rešitev za slovenski jezik, pri čemer sta največ pozornosti namenila odpravi seksistične rabe v pravno-administrativnih aktih in razpisih za delovna mesta. Med predlogi najdemo različne načine izogibanja generičnemu moškemu spolu (z uporabo moške in ženske oblike, z uporabo nevtralne oblike ali pa s kreativno metodo) in primere nepristranskega opisovanja in naslavljanja oseb ženskega spola. Kot avtorja v izhodiščih (v Kozmik in Jeram 1995, 9) sama poudarjata, »gre za prvi dokument te vrste na Slovenskem, zato njegov namen ni in ne more biti popolna in izčrpna obdelava vseh problemov seksistične rabe jezika na različnih področjih družbenega življenja«. Na razpravo⁵¹ so bili povabljeni

⁴⁹ Pred tem obdobjem se je, kot eden redkih, ženskim oblikam poimenovanj posvetil Korošec v Slovenskem vojaškem slovarju iz leta 1977. Vanj je namreč vključil tudi izraze, ki imajo vlogo poimenovanj za ženske osebe, kot so *teritorijalka, strelka, rezervistka itd.* Ta poteza je bila za tisti čas z jezikoslovnega vidika na slovenskih tleh zelo napredna, Korošec pa odločitev za ženska poimenovanja v *Slovenskem vojaškem jeziku* (1998, 77) komentira takole:

»Med novimi izrazi v slovarju imajo nekoliko posebno mesto. Ni jih – vsakega posebej – priklicala zdajšnja, ta trenutek obstoječa poimenovalna potreba, kar pomeni, da so nove ne samo besede, ampak se v družbenem življenju za mnoge izmed njih še ni pojavil niti pojem... Zakaj se je uredniški odbor vseeno odločil te besede uvrstiti v slovar? ... Predvsem je treba poudariti, da gre – če že uporabljam to besedo – za majhno »prehitevanje« saj uredništvo izhaja iz obstoječe družbene realnosti, v kateri je bistveno drugačen položaj žense tudi na vojaškem področju in je potrebo po poimenovanjih za ženske osebe, ki opravljajo različna vojaška opravila in dejavnosti, mogoče predvidevati z veliko gotovostjo.«

⁵⁰ Namen razprav je bil oblikovati izhodišča za slovensko delegacijo na Četrta svetovni konferenci o ženskah v Pekingu, ki je potekala septembra 1995.

⁵¹ Magnetogram razprave s *Temeljnimi izhodišči prizadevanj za odpravo seksistične rabe jezika* in v slovenščino prevedenim *Priporočilom odbora ministrov in ministrice državam, članicam Sveta Evrope za odpravo seksistične rabe jezika* so bili objavljeni v publikaciji z naslovom *Neseksistična raba jezika*.

strokovnjaki s področja jezikoslovja, sociologije, filozofije, psihologije in prava. V polemični razpravi se je pokazalo, da so mnenja glede odpravljanja seksistične rabe različna, očitki so padali predvsem na slaviste, češ da so ti preveč nazadnjaški in ne dopuščajo sprememb v jeziku. Ada Vidovič Muha (1997, 78) je kasneje o razpravi zapisala:

Sporočilo večine »neslavističnih« razprav omenjenega zbornika je, po mojem, vprašljivo tako glede cilja – »enakost žensk in moških«, kot tudi poti oz. sredstva za doseg tega cilja: tako rekoč z dekretom določeno jezikovno vedenje na leksikalni pa tudi slovničnokategorialni ravni nehote zbuja asociacije, upajmo, vendar presežnega diktata misli in besede. Kot da bo opustitev določenih leksemov tipa »šibkejši spol, močnejši spol« ob hkratni opustitvi z moškim spolom homonimne oblike za izražanje nezaznamovanosti po spolu ženskam odprla vrata v vrednostni svet, ki nam ga je tako in tako izoblikovala že moška polovica človeštva.

Konkretnih rešitev sicer razprava ni dala, je pa, glede na druge evropske države dokaj pozno, vsaj odprla vprašanje seksistične rabe jezika na Slovenskem. Razprava je, na žalost ne prav za dolgo, pustila določene sledi tako v teoriji kot v praksi. Najodmevnejši je bil zagotovo poskus obojespolne redakcije šolske zakonodaje pod vodstvom slovenističnega jezikoslovca Marka Stabeja, a najprej si oglejmo prav tako nanj naslovljeno prošnjo za obojespolno redakcijo nekega drugega dokumenta. Januarja 1995 je Stabej od Mestne občine Ljubljana dobil nalogo, da vse določbe poslovnika Mestnega sveta Mestne občine Ljubljana spremeni tako, da bo uporabil dvospolno obliko. Stabej se te naloge zaradi strokovnih zadržkov⁵² ni lotil in Mestnemu svetu obojespolno redakcijo poslovnika odsvetoval. Svetniki se z obojespolno redakcijo niso več ukvarjali, vendar pa zgodba s poslovníkom v tej točki še ni bila končana. Vanjo so se namreč vmešali mediji, točneje dva Delova novinarja. Najprej je zaplet v obliki časopisne glose z naslovom *Preprosto: svetnik je hkrati tudi svetnica*⁵³ komentiral novinar Dejan Vodovnik. Avtor je z za izbrano besedilno zvrst značilno duhovitostjo na račun besedne igre *svetnik/svetnica* in »s kombiniranjem referenčne in slovnične kategorije spola ustvaril navidezen, toda učinkovit absurd«

⁵² Slovnična nezaznamovanost moškega spola in nezaznamovanost poimenovanj moškega spola v abstraktnih besedilih.

⁵³ V Delu, 26. 1. 1995, str. 49.

(Stabej 1997). Stabej tega prispevka ni razumel kot neposredni napad na svojo stroko, temveč bolj kot duhovito banaliziranje celotnega dogodka, zato se nanj ni odzval. Njegova reakcija je bila drugačna, ko se je nekaj dni kasneje v kolumni Sobotne priloge, naslovljeni *Politična korektnost in slovenščina*⁵⁴ o obojespolni redakciji razpisal Marko Crnkovič. Avtor najprej predstavi svoj pogled na politično (ne)korektnost v Sloveniji, ki se med drugim odraža tudi na nivoju jezika: »V Sloveniji je tako rekoč vsaka načeloma vsem namenjena jezikovna izjava strogo vzeto namenjena osebam moškega spola, slovenskega rodu, heteroseksualnih nagnjenj, trdnega zdravja in polnih telesnih dispozicij ter ateističnega svetovnega nazora ali rimokatoliške veroizpovedi – to dvoje je edina možna alternativa« (Crnkovič 1995). Pobuda mestnega sveta se mu zdi ena redkih, ki stremlji k politični korektnosti, a so jo na žalost že v kali zatrli slavisti:

Če se stoletja patriarhalne moške dominacije odražajo v slovenščini med drugim tudi v tem, da velja moški spol za oba spola, potem naj tako tudi ostane. Kakšna slavistična neumnost! Dejstvo je, da se slovenščina ne more bistveno spremeniti prid spolni nevtralnosti. Lahko pa se spremeni javna raba, ki mora odražati sodobnejše poglede na odnose med spoloma. In če neka že dolgo zadržta znanstvena instanca nemudoma zatolče neko komaj odprto politično distanco, ki hoče v javnost s pozitivnimi nameni, potem je škandalozno in primitivno znamenje, da teh sodobnejših pogledov na odnose med spoloma pravzaprav še nikjer ni (Crnkovič 1995).

Provokativni kolumni je sledil Stabejev provokativen odgovor na kolumno z naslovom *Kdaj bodo lastovci ponosno in svobodno letali ob lastovkah*.⁵⁵ Da bi bralce prepričal o absurdnosti, do katere lahko vodi obojespolna redakcija besedila, se je v članku odločil za dosledno obojespolno izražanje povsod, kjer ni šlo za poimenovanje z neposredno referenco: »Če novinar oz. novinarka sedi pred praznim računalniškim zaslonom in bi rad napisal oz. rada napisala članek, ki ga od njega oz. nje terjaja poklic...« (Stabej 1995). S tem Stabejevim prispevkom se je medijska polemika o seksistični rabi slovenščine končala.

⁵⁴ V Sobotni prilogi Dela, 28. 1. 1995, str. 38.

⁵⁵ V Delu, 2.2. 1995, str. 9.

Po že omenjeni razpravi o neseksistični rabi jezika je bila na pobudo Vere Kozmik, direktorice urada za žensko politiko, oblikovana posebna strokovna skupina, ki naj bi se ukvarjala z vprašanji jezikovne enakopravnosti žensk in moških, vendar pa delo skupine ni zaživel, saj so se izbrani strokovnjaki sestali le enkrat.

V državnem zboru so leta 1995 sprejeli sklep o obojespolni redakciji šolske zakonodaje; zanjo je moral poskrbeti predlagatelj zakonov, Ministrstvo za šolstvo in šport, ki je nato nalogo predal Uradu za žensko politiko. Pri redakciji sta sodelovala Marko Stabej⁵⁶ in pravnica vladnega Urada za zakonodajo Ksenija Mihovar Globokar. Pri redakciji so med drugim neujemalne samostalniške prilastke pretvarjali v pridevniške ujemalne (*dijaška skupnost* namesto *skupnost dijakov*), uvedli so posebno distribucijo veznikov, ki naj bi zadostila tako pravni kot besedilno-stilistični normi, izogibali so se posebnim ločilom (npr. poševnici) in pazili, da je besedilo čim bolj izgovorljivo. Nemalokrat so naleteli na težave predvsem zaradi možne dvoumne pravne interpretacije in zato temu v izogib kršili svoja lastna načela. Odločili so se na primer, da bodo pri števnih izrazih med moško in žensko obliko izjemoma sistematično uporabljali poševnico (*štiriindvajset članov/članic*) (Stabej 1997). Redakcija je bila zaključena oktobra 1995 in objavljena v *Poročevalcu Državnega zbora Republike Slovenije*. Spremenjena različica zakona je bila zgolj predloga zakonu, predmet obravnave in sprejemanja je bilo tako prvotno, v enospolni obliki zapisano gradivo. Državni zbor je oceno druge, obojespolne oblike prepustil strokovni, nestrankarski Delovni skupini za jezikovno načrtovanje in jezikovno politiko pod vodstvom jezikoslovke Brede Pogorelec, ki je bila pod okriljem Odbora za šolstvo in šport. Skupina je oblikovala mnenje, da konkretna obojespolna redakcija ni najboljša in »da bi morali to problematiko ponovno proučiti tako s pravnega kot s slovenističnega stališča in se dogovoriti za pravila, ki ne bi veljala le za omenjene zakone, pač pa za vso zakonodajo« (zapisnik razprave v Stabej 1997, 67). Skupina je v nadaljevanju tudi pozvala Državni zbor, naj se načelno opredeli do tovrstnih

⁵⁶ Stabej je tudi tokrat ideološko z obojespolno redakcijo ni strinjal, vendar je pri njej vseeno sodeloval, ker mu je predstavljala strokovni izziv: »Delo je bilo pravi izlet v neznano; obojespolna redakcija je temeljito načela celo vrsto jezikovnih, besedilnih stilističnih in pravnih uzualnosti; nismo pa bili prepričani, ali res postavljamo smiselni novi uzus, ki bo pravno in jezikovno lahko stal in obstal« (Stabej 1997, 66).

sprememb v zakonskih besedilih. Konkretna redakcija zakona ni bila sprejeta in Državni zbor je šolsko zakonodajo sprejel v prvotni, »seksistični« obliki.

Po prvem poskusu redakcije obojespolne zakonodaje podobnih primerov na Slovenskem ni bilo. Vprašanje seksistične rabe jezika je po burnem letu 1995 prešlo v ozadje. Problematiki se je aktivno posvečal le še Urad za žensko politiko. Temu je leta 1997 v sodelovanju s številnimi jezikoslovci in uslužbenci Zavoda Republike Slovenije za statistiko uspelo opraviti standardno klasifikacijo poklicev⁵⁷ skoraj dosledno v obojespolni redakciji. Po Stabejevem mnenju (1997, 68) je ta klasifikacija, klub temu da je bila zaradi odsotnosti sintagmatskih, kohezivnih in koherentnih problemov lažja naloga od obojespolne redakcije zakonodaje, izredno pomembna za odpravljanje morebitne seksistične rabe jezika. Klasifikacija poklicev je namreč pravna osnova za tvorbo drugih besedil (npr. razpisov za delovna mesta).

Na polemiko o seksistični rabi jezika so se z rahlo zakasnitvijo odzvali tudi v strokovnih slavenističnih krogih. Leta 1997 je bila tako krovna tema 33. seminarja slovenskega jezika in kulture *Ženska v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, vsi prispevki pa so bili objavljeni tudi v zborniku *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Na seminarju so sodelovali strokovnjaki, ki so vsak z vidika svojih raziskav predstavili žensko problematiko; jezikoslovci so se posvetili predvsem možnim strokovnim rešitvam pri odpravljanju neenakosti žensk in moških v jeziku.

Po nekaj letih medijskega zatišja je bil leta 2003 v Delovi Sobotni prilogi objavljen Stabejev članek z naslovom *Ene in drugi*, v katerem avtor analizira aktualno stanje (ne)seksistične rabe slovenščine. Stabej ugotavlja, da se v zakonskih in drugih normativnih pravnih besedilih kljub omenjenim pobudam obojespolna poimenovanja niso prijela, »saj s seboj prinašajo veliko več težav, kot jih rešujejo«. Pri razpisih za delovna mesta je omenjanje obeh spolov še vedno precej redko, medtem ko je pri izobrazbenih in poklicnih nazivih viden napredek v smeri dosledne uporabe ženskih poimenovanj. Poimenovanja v obeh spolih uporablja tudi čedalje več javnih osebnosti; v parlamentu je na primer obojespolni nagovor postal skoraj obvezni

⁵⁷ Izšla je maja 1997 v Uradnem listu Republike Slovenije.

bonton. Nasploh se je v slovenščini pri javnih nagovorih uveljavila dvojna oblika, medtem ko v večini drugih besedil še zmeraj prevladuje moška oblika poimenovanja.

5.2 PRIMER FRANCIJE

Francija slovi po jezikovnih polemikah. Že najmanjša sprememba v jeziku sproži tako med strokovno kot med laično javnost velik odziv, ki ga skrbno beležijo mediji. Zgodi se tudi, da jezikovni problemi presežejo svoj jezikovni okvir in postanejo širše politični. Nekako tako se je zgodilo s feminizacijo poklicev, funkcij, nazivov in naslovov. Ker so razsežnosti feminizacije z vidika jezikovne politike v Franciji veliko večje kot v Sloveniji, se bom v nadaljevanju osredotočila zgolj na najbolj ključne dogodke, akterje, dokumente in druge prispevke, vezane na obravnavano temo.

Ključni letnici jezikovne feminizacije v Franciji sta 1984 in 1998. Feministke so na seksizem v jeziku sicer opozarjale že od 19. stoletja dalje, a ker jezik takrat ni bil v središču njihovega zanimanja, kašnega odziva s strani države ali strokovnjakov niti ni bilo mogoče pričakovati. Na prelomu stoletja je sicer pisateljica Marie-Louise Gagneur od Francoske akademije⁵⁸ zahtevala, naj predlaga ustrezne ženske oblike poimenovanj, vendar tega ni storila v imenu spolne diskriminacije v jeziku, temveč z namenom rešiti slovnične zagate pri ženskih oblikah poklicev. Potreba po novih ženskih oblikah je bila namreč velika zaradi hitro naraščajočega števila aktivnih žensk, ki so poleg tradicionalno ženskih poklicev začele opravljati prej večinoma za moške rezervirane poklice (Baudino 2001, 27–29).

Leta 1981 je oblast prevzela levica in kar nekaj pomembnih funkcij v vladi je bilo zaupanih ženskam. Te so se kmalu začele zavedati, da ženskih oblik za večino funkcij, ki so jih opravljale, v francoščini takrat ni bilo, njihovo odsotnost pa so čutile kot znak zatiranja žensk in kot oviro družbenim spremembam. Leta 1983 je bil potrjen zakon o poklicni enakopravnosti žensk in moških, ki je med drugim prepovedoval omembo kakršnekoli preference glede spola v ponudbah za delo. Leta 1984 je Yvette Roudy, ministrica za pravice žensk, ustanovila komisijo za terminologijo, nanašajočo

⁵⁸ L'Académie française.

se na besedišče, povezano z aktivnostmi žensk.⁵⁹ Vlada je komisijo,⁶⁰ z Benoite Groult na čelu, pooblastila, da ustvari nova ali oživi stara ženska poimenovanja. Ugotovitve in predlogi komisije so bili februarja 1984 objavljeni v *Journal Officiel*, leta 1986 pa je predsednik vlade Laurent Fabius na ministrstva poslal okrožnico, ki je temeljila na rezultatih dela komisije. Okrožnica poziva k uporabi ženske oblike poimenovanja v javni upravi, priložena pa so ji tudi slovnična pravila za feminizacijo poimenovanj (La féminisation des noms en dix questions 1998). Takoj po ustanovitvi komisije je Francoska akademija v javni deklaraciji,⁶¹ ki je nastala pod vodstvom Clauda Lévi-Straussa, izrazila svoje globoko nestrinjanje s predlogi komisije. Na prvem mestu je obsodila politizacijo jezikovnega vprašanja, potem pa odločno nastopila proti feminizaciji ženskih poimenovanj, češ da ta je ta zaradi obstoječega nezaznamovanega jezika popolnoma nepotrebna (Déclaration de l'Académie française v Baudino 2001: 370–372) Dva meseca kasneje je bil v *Le Nouvel Observateur* objavljen prispevek znanega jezikoslovca Georges Duméznila z naslovom *Mme Mitterrande, Mme Fabia*,⁶² ki še danes služi kot referenca pri iskanju argumentov proti feminizaciji poklicev, funkcij, nazivov in naslovov. V namišljenem intervjuju s samim seboj Duméznil pojasnjuje, da si komisija napačno predstavlja, da ima kakršnokoli zakonsko pravico ukazovanja pri jezikovni rabi. Podobno kot Francoska akademija meni, da je feminizacija poimenovanj nesmiselna, saj prevlada moškega slovničnega spola v jeziku nikakor ne pomeni tudi prevlado moškega spola v družbenem življenju (Duméznil v Baudino 2001, 375–379). Med letoma 1984 in 1986 je feminizacija v jeziku po zaslugi Yvette Roudy dobila pomembno mesto v javnih razpravah, v katerih so na eni strani zagovorniki feminizacije, na drugi pa njeni nasprotniki čim bolj strokovno poskušali utemeljevati svoja stališča.⁶³ Okrožnica iz

⁵⁹ Commission de terminologie »relative au vocabulaire concernant les activités des femmes.

⁶⁰ Njeni člani so bili predstavniki različnih ministrstev, medijske osebnosti in številni jezikoslovci, med katerimi tudi tako znani, kot do André Martinet, Nina Catach in Josette Rey-Debove.

⁶¹ *Déclaration du 14 juin 1984*.

⁶² Objavljeno v *Le Nouvel Observateur*, 7–13 september, 1984.

⁶³ Za Francijo so polemične debate o jeziku stalnica, vendar pa se je ta od drugih razlikovala po izjemno kakovostnih zagovornikih oz nasprotnikih ideje o feminizaciji poimenovanj. Drugače se jezikovnih »bitk« udeležujejo predvsem pisatelji in novinarji, pri vprašanju feminizacije v jeziku pa so v prve bojne vrste stopili znani jezikoslovci in akademiki, kot so Claude Lévi-Strauss, Georges Duméznil, kasneje tudi Marc Fumaroli (Baudino 2001, 11).

leta 1986 ni bila sicer nikoli razveljavljena, vendar je do konca devetdesetih let nihče ni upošteval.

O Édith Cresson, prvi ženski predsednici vlade, se ni nikoli govorilo kot o *la ministre*, poimenovana je bila z moško obliko, kar je očitno ni motilo. Prva, ki je javno zahtevala, naj se jo naslavlja z *madame la ministre* in tako končno upošteva okrožnica iz leta 1986, je bila Ségolène Royal, ki je leta 1992 postala ministrica za okolje. Šele proti koncu devetdesetih let je bil resnično viden napredek pri uporabi feminiziranih poimenovanj v javni govorici (Baudino 2001).

Leta 1997 je večino v vladi spet dobila levica in nove ministrice ter poslanke večinske stranke so zase soglasno sprejele ženska poimenovanja. Istočasno je takratni minister za šolstvo izrazil obžalovanje, da jezik ne sledi dovolj hitro spremembam v družbi in je npr. *la directrice* (ravnateljica, direktorica šolskega zavoda) v uradnih tekstih še vedno poimenovana z *le directeur* (ravnatelj, direktor). Predsednik vlade Lionel Jospin, ki je želel, da stvari postanejo uradne, je zato ob podpori predsednika Jacquesa Chiraca sklenil, da se morajo v administrativnih besedilih uporabljati feminizirane oblike poimenovanj, kadar funkcije opravljajo ženske. Njegovi svetovalci so ga hitro opozorili, da bi bila uporaba ženskih oblik za funkcije predvsem s pravnega stališča lahko sporna. Tako je, da bi bila zahteva po feminizaciji jezika čim bolj strokovno utemeljena, Jospin pooblastil dve instituciji, in sicer Komisijo za terminologijo in neologizme⁶⁴ (v nadaljevanju Komisija) ter Nacionalni inštitut za francoski jezik⁶⁵ (v nadaljevanju Inštitut), naj podata mnenje o možnostih poenotenja in posplošitve feminiziranih poimenovanj. Vendar pa na končni poročili ni počakal in je že marca 1998 izdal okrožnico,⁶⁶ naslovljeno na ministre, ministrice, državne tajnike in državne tajnice, v kateri zahteva »uporabo ženskih poimenovanj za poklice, funkcije, nazive in naslove, kadar so ta tudi drugače pogosto rabljena (na primer generelna sekretarka,

⁶⁴ Commission générale de terminologie et de néologie/ Komisija deluje kot svetovalno telo predsednika vlade pri jezikovnih vprašanjih, predvsem se ukvarja z ustvarjanjem, potrjevanjem in širjenjem nove terminologije.

⁶⁵ Institut national de la langue française/ Inštitut je zadolžen za izdelavo znamenitega slovarja Trésor de la langue française.

⁶⁶ Objavljena v *Journal officiel*, 8 marca 1998

direktorica, svetnica⁶⁷)« (Circulaire du 6 mars 1998 relative à la féminisation des noms de métier, fonction, grade ou titre v Baudino 2001, 369).

Še istega leta sta tako Komisija kot Inštitut podala ugotovitve svoje študije in bila soglasna, da za feminizacijo poimenovanj v francoščini ni nepremostljivih jezikovnih ovir, vendar pa je treba paziti pri uporabi ženske in moške oblike v pravnih besedilih. Kadar se besedila nanašajo na funkcijo, ki je neodvisna od njenega nosilca in spolno nevtralna, naj se po mnenju Komisije uporablja moški slovnični spol, ko pa besedilo označuje konkretno osebo, ki neko funkcijo opravlja, naj se slovnični spol prilagaja naravnemu spolu te osebe (Baudino 2001).

Inštitut je po Jospinovem naročilu leta 1999 izdal tudi priročnik feminizacije poimenovanj v francoščini z naslovom *Femme, j'écris ton nom... Guide d'aide à la féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions*,⁶⁸ ki naj bi bil v pomoč vsem francoskim govorcem pri izbiri ustreznega ženskega poimenovanja. V priročniku je podana zgodovina feminizacije v francoščini, možne ovire feminizacije (ki so večinoma zunajjezikovne narave), rešitve v drugih frankofonskih državah, besedotvorni postopki za ženska poimenovanja in na koncu seznam večine obstoječih ženskih poimenovanj v francoščini z dodanimi opombami.

Tako kot pri prvem vladnem poskusu leta 1984, da poseže v jezikovno politiko in sama določi uporabo ženskih poimenovanj v uradnih besedilih, tudi pri drugem takem poskusu Francoska akademija in nekateri drugi jezikoslovci niso ostali hladni. Že takoj po zahtevi Jospinovih ministric, naj jih naslavlja z ženskimi poimenovanji, se je začelo medijsko dopisovanje zagovornikov in nasprotnikov feminizacije. Prva se je odzvala Akademija, ki je, s podobnimi argumenti kot leta 1984, v javnem pismu, naslovljenem na predsednika republike⁶⁹ kot njenega »zaščitnika«, odločno nastopila proti feminizaciji v jeziku. Tokrat pa se je bolj kot jezikovni, posvetila politični plati problema, rekoč, da je Akademija tista, ki odobri ali ne spremembe v jeziku, ne pa kar

⁶⁷ *La secrétaire générale, la directrice, la conseillère.*

⁶⁸ *Ženska, pišem tvoje ime... Priročnik za feminizacijo poimenovanj poklicev, naslovov, nazivov in funkcij.*

⁶⁹ Pismo je bilo 9. januarja 1998 objavljeno v časniku *Le Figaro* pod naslovom *L'Académie française veut laisser les ministres au masculin (Akademija hoče ministre pustiti v moškem spolu).*

vladni uslužbenci sami (Adresse à Monsieur le Président de la République, Protecteur de l'Académie française v Baudino 2001, 372–374).

Kot prva se je na pismo Francoske akademije v časniku *Le Monde*⁷⁰ odzvala glavna avtorica slovarja *Le Petit Robert* Josette Rey-Debove. O pismu je zapisala, da v njem »zmedenost, nesposobnost in nepoštenost tekmujejo v arogantnosti« (Rey-Debove v *La féminisation des noms en dix questions* 1998). Kot eden bolj zavzetih zagovornikov mnenja Francoske akademije se je v medijih izkazal Marc Fumaroli,⁷¹ tudi sam akademik. V mesecih in letih, ki so sledila, se je polemika o feminizaciji ženskih poimenovanj v medijih sicer nekoliko umirila, čeprav ni nikoli povsem zamrla. Glasni so predvsem zagovorniki feminizacije, ki kot glavno oviro pri njeni popolni uveljavitvi v praksi navajajo predvsem »nazadnjaško« jezikovno politiko Francoske akademije. Chrystel Breyse, jezikoslovka, ki se ukvarja s seksizmom v jeziku, je leta 2006 v intervjuju za časnik *Libération* (v Faure 2006) *pojasnila*:

V Québecu so s feminizacijo poklicev začeli že v šestdesetih letih: v iznajdljivost jih je prisilila dvojezičnost in konkurenčnost angleškega jezika. Belgijska in kebeška francoščina nista podvrženi tolikim normam kot francoščina. In potem je še ena stvar, ki je te dve deželi nimata: to je Francoska akademija!

S strogo političnega področja se je feminizacija poklicev, naslovov, nazivov in funkcij za nekaj časa umaknila, saj je postala z Jospinovo okrožnico in priročnikom *Femme j'écris ton nom* kljub nestrinjanju akademikov dokaj dorečena.

Pregled jezikovnopolitičnega dogajanja, povezanega s feminizacijo v jeziku v Sloveniji in Franciji, razkrije ključno razliko med državama v odnosu tako politike kot širše javnosti do jezikovnih vprašanj. Medtem ko so v Franciji spremembe v jeziku redno predmet politične in medijske obravnave, so v Sloveniji jezikovni problemi potisnjeni v ozadje. Feminizacija v jeziku je nekaj več odzivov doživela zgolj po razpravi, ki jo je pred konferenco v Pekingu o ženskih vprašanjih organiziral Urad za žensko politiko. Nanjo so se odzvali jezikoslovci, strokovnjaki drugih strok,

⁷⁰ 14. januarja 1998.

⁷¹ Znan je njegov članek *La querelle du neutre*, objavljen 31. 7. 1998 v *Le Monde*, na katerega so se odzvali številni jezikoslovci.

novinarji, posledice so bile vidne tudi v politični sferi (s poskusom obojespolne redakcije zakona), a do konkretnih zaključkov in z njimi občutenih posledic na ravni jezika ni prišlo. Morda se razlog za takšno situacijo skriva v dejstvu, da se nihče od zagovornikov ali nasprotnikov (pri tem so mišljene tako institucije kot posamezniki) feminizacije poimenovanj v slovenščini ni v »boj« spustil z prav veliko vnemo. V Franciji o feminizaciji poimenovanj obstajata kar dve okrožnici, nastali pod rokama ministrov vlade, ustanovljena so bila posvetovalna telesa priznanih strokovnjakov, v širšo javno razpravo so se vključile pomembne institucije, med katerimi po slovesu izstopa Francoska akademija, o feminizaciji so obširno poročali mediji, prek njih so si o ženskih poimenovanjih dopisovali priznani jezikoslovci, izdani so bili priročniki, da bi vsem francoskim govorcem ponudili ustrezne rešitve za feminizacijo ženskih poimenovanj. V Sloveniji se ni zgodilo nič podobnega; politika se z feminizacijo v jeziku ne ukvarja, na temo tako tvorjenja kot smiselnosti ženskih poimenovanj obstaja sicer lepo število strokovnih prispevkov, katerih ciljna publika pa, sodeč po tem, da jih je večina objavljenih v zborniku predavanj, gotovo ni širša, temveč strokovna javnost. Dejstvo, da se v Franciji o feminizaciji v jeziku govori veliko več kot v Sloveniji, pa očitno ni razlog, da bi bila zato v francoščini uporaba ženskih poimenovanj pogostejša ali bolj splošno dorečena kot v slovenščini.⁷²

Na koncu poglavja omenimo še dva dokumenta o feminizaciji v jeziku, ki presegata nacionalne meje in ki se posredno nanašata tudi na Slovenijo in Francijo. Prvega je v obliki priporočila za odpravo seksistične rabe jezika leta 1990 izdal Svet Evrope, katerega glavna naloga je vzdrževanje in nadaljnje uresničevanje človekovih pravic. V zaključku dokumenta najdemo poziv članicam Sveta Evrope, naj sprejmejo vse potrebne ukrepe za pospeševanje rabe jezika, ki bi odražal načelo enakosti žensk in moških zato,

1. da se v čim večji meri spodbuja neseksistična raba jezika, ki upošteva prisotnost, status in vlogo žensk v družbi, tako kot sedanja jezikovna praksa to upošteva to za moško;
2. da se izrazoslovje, ki se uporablja pri sestavljanju pravnih besedil v javni upravi in pri vzgoji, uskladi z načeli enakosti spolov;

⁷² To bo razvidno iz empiričnega dela naloge.

3. da se spodbuja raba neseksističnega jezika v javnih občilih (Priporočilo št. (90)4 v Kozmik in Jeram 1995, 58).

Druga pobuda o odpravi seksistične rabe jezika je prišla s strani UNESCO. Ta je leta 1992 objavil dvojezični (francosko/angleški) priročnik z naslovom *Pour un langage non sexiste. Guidelines on Non-Sexist Language*,⁷³ v katerem poziva k izogibanju rabe izrazov, ki se eksplicitno ali implicitno nanašajo zgolj na en naravni spol, ter nekoliko tudi po zgledu navodil za feminizacijo, ki jih je leta 1984 v Franciji izoblikovala komisija Benoitte Groult, daje navodila za enakovredno upoštevanje žensk in moških v jezikovni rabi (v Baudino 2001, 302–308).

6 FEMINIZACIJA JEZIKA V SLOVENSKEM POROČEVALCU IN DELU TER LE MONDU

V empiričnem delu diplomske naloge bom analizirala značilnosti feminizacije jezika v slovenskem časniku Slovenski poročevalec in njegovemu nasledniku Delu ter v francoskem časniku Le Monde. Omenjene časnike sem izbrala, ker so primerljivi po ugledu, resnosti pisanja in nacionalnem obsegu. Tako Slovenski poročevalec in njegov naslednik Delo kot Le Monde so v državi, kjer izhajajo, osrednji nacionalni dnevnik. Zaradi naštetega sem sklepala, da bi bil tudi stil pisanja v izbranih časnikih lahko primerljiv.

Prvi dve številki **Slovenskega poročevalca** sta izšli leta 1938, od leta 1941 do leta 1945 je bil najpomembnejši glasnik narodnoosvobodilnega gibanja in je izhajal periodično, leta 1945 pa je postal dnevnik. Slovenski poročevalec je tudi po vojni ostal glasilo Osvobodilne fronte, torej politični časopis. Njegovi prvi uredniki in pisci so bili iz vodstva narodoosvobodilnega gibanja, sčasoma pa se je krog sodelavcev

⁷³ Za neseksistični jezik.

razširil; s pomočjo poučevalnih okrožnic in z občasnimi tečaji so vzgajali dopisnike, oblikovali so se tudi stalni novinarji. Leta 1959 se je Slovenski poročevalec združil z Ljudsko pravico v časopis **Delo** (Voglar 1998), ki je postal glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije (SZDL). Po osamosvojitvi Slovenije je Delo postalo strankarsko neodvisno. Delo je osrednji slovenski dnevnik, ki skrbi za vsestransko in celovito informiranje ter obveščanje o aktualnem dogajanju doma in v tujini. Leta 1980 je na primer Delo doseglo naklado več kot 100.000 izvodov in bilo za Politiko drugi najbolj prodajan časopis na območju nekdanje države (Javornik 1988). Leta 2000 je bilo Delo za Slovenskimi novicami drugi najbolj brani slovenski dnevnik (Nacionalna raziskava branosti)

Le Monde je prvič izšel 19. decembra 1944, mesto prvega urednika je na prošnjo generala de Gaulla, ki si je želel nov, resen časnik, ki se bo posvečal predvsem zunanji politiki, prevzel Hubert Beuve-Méry. Le Monde je prevzel format časnika Le Matin, ki je, tako kot številni drugi, med vojno prišel na slab glas kot kolaboracionistični časnik. Le Monde je eden izmed osrednjih nacionalnih dnevnikov z velikim ugledom, je tudi najbolj bran francoski dnevnik zunaj Francije. Od druge svetovne vojne naprej velja za »journal de référence« na ozemlju Francije, to se pravi, da je med najbolj verodostojnimi na ozemlju te države. Za Le Monde je bolj kot poročanje o številnih dogodkih značilno podajanje premišljene interpretacije o aktualnem, predvsem političnem dogajanju. Za Le Monde je že od samega začetka značilna pretežno levosredinska politična usmeritev (Charon 2004).

Odločila sem se za analizo štirih številčk časnika Slovenski poročevalec oziroma Delo in Le Monde, in sicer štirih junijskih leta 1945⁷⁴ ter štirih januarjskih leta 1969 in 2000. Letnice 1945, 1969 in 2000 sem izbrala, ker me je zanimalo, v kolikšni meri je bila feminizacija v jeziku časnikov odvisna od družbeno-političnih sprememb na ozemlju Slovenije in Francije. Junija **1945** sta tako Slovenija kot Francija še močno zaznamovani z vojno, vendar je politična ureditev v državah popolnoma drugačna; v Sloveniji vlada totalitarni režim s Komunistično partijo na čelu, Francija pa je demokratična država. To je tudi čas, ko imajo ženske v obeh državah že nekaj časa

⁷⁴ Slovenski poročevalec je leta 1945 ponovno začel izhajati šele maja, zato sem izbrala junijske številke.

splošno volilno pravico in tudi same postajajo, čeprav v majhnem številu, politično aktivne. Leta **1969** politični režim ostaja nespremenjen, dogajajo pa se pomembni družbeni premiki. Med drugim se na začetku šestdesetih let po svetu sproži tako imenovani drugi feministični val. Ženskam zgolj pridobljena volilna pravica ne zadostuje, spremeniti želijo tradicionalno podobo ženske kot matere in gospodinje in se enakovredno kosati z moškimi na vseh področjih družbenega življenja. Da se je ta val vsaj nekoliko dotaknil tudi Slovenije in Francije, dokazujejo tudi posebne ženske rubrike v časnikih in številni članki, ki se ukvarjajo z aktivnim vključevanjem žensk v javni prostor. Leta **2000** imata tako Slovenija kot Francija demokratično ureditev, tudi slovenski tisk postane neodvisen od države. Vprašanje feminizacije v jeziku je v obeh državah v devetdesetih letih postalo predmet jezikovne politike, pri čemer je v Franciji vprašanje uporabe ženskih poimenovanj dobilo veliko večjo, predvsem pa tudi politično razsežnost. Tako v Sloveniji kot v Franciji so ženske zasedle pomembne vodstvene položaje na področju politike in gospodarstva, ki pa kljub temu še vedno pretežno ostajata domena moških.

Cilj empiričnega dela naloge je dvojen:

- 1. ugotoviti, kako se je označevanje žensk znotraj enega časnika spreminjalo skozi leta in kakšni so jezikovni in družbeni razlogi za morebitne spremembe;**
- 2. ugotoviti, kakšne so razlike in podobnosti pri označevanju žensk v slovenskem in francoskem časniku istega leta in kaj je na njih vplivalo.**

Kvalitativno analizo feminizacije jezika v časnikih bom opravila na podlagi vnaprej postavljenih kriterijev, ki pa zaradi specifičnosti francoskega in slovenskega jezika za Slovenski poročevalec oziroma Delo in Le Monde niso popolnoma identični. Zanimalo me bo:

- 1. kako pogosto in kdaj so za ženske osebe rabljena moška poimenovanja;**
- 2. kako pogosto in kdaj so za ženske osebe rabljena ženska poimenovanja, pri čemer bom v ta kriterij pri Le Mondu uvrstila kot posebno podkategorijo tudi epicena poimenovanja brez determinanta in epicena poimenovanja z ženskim determinantom;**

3. kako pogosto in kdaj je rabljena ženska in moška oblika poimenovanja v primerjavi s generično obliko poimenovanja;
4. kako pogosto in kdaj so bile ženske osebe v Slovenskem poročevalcu in Delu označene s priimkom v pridevniški svojilni obliki ter kako pogosto in kdaj, so bile ženske osebe v Le Mondu označene s soprogovim lastnim imenom.⁷⁵

V središču moje pozornosti bodo poročevalska besedila (če o njih pri Slovenskem poročevalcu leta 1945 sploh lahko govorimo), zaradi pogostosti in jezikovne pestrosti označevanja ženskih oseb v neporočevalskem delu časnika pa bom nekaj pozornosti namenila tudi besedilom, kot so osmrtnice, zahvale in oglasi za delo. Po opravljeni analizi na podlagi že omenjenih kriterijev bom dobljene rezultate poskušala umestiti v širši družbeno-politični kontekst in tako poiskati razmerje med družbenimi in jezikovnimi ovirami ter spodbudami feminizacije jezika v posameznem časniku v določenem obdobju. Pri interpretaciji se bom osredotočila na vpliv, ki ga je na feminizacijo jezika v časnikih v Franciji in Sloveniji imel politični režim, poročevalski stil in postopno vstopanje žensk v javni prostor.

6.1 ANALIZA

6.1.1 Slovenski poročevalec, 1945

a) MOŠKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. *V ponedeljek na popoldanskem zasedanju II. Kongresa SPŽZ se je nadaljevala diskusija k dopoldanskem referatu ministra za socialno politiko tov. Vide Tomšičeve.*

(Slovenski poročevalec, 13. 6. 1945, 2; podčrtala N.U.)

⁷⁵ Kriterija za slovenščino in francoščino sta pod isto točko, ker se oba nanašata na posebnosti označevanje ženskih oseb z lastnimi, in ne z občnimi imeni. Treba pa je poudariti, da kriterija nista primerljiva, saj je v slovenščini označevanje žensk s priimkom v pridevniški svojilni obliki pogojeno tako jezikovno kot družbeno, v francoščini pa je označevanje žensk s soprogovim lastnim imenom zgolj družbenega izvora (glej poglavje 4.2.5 Priimek kot kazalnik ženske odvisnosti od moškega).

2. Tu je Marija Vasijlevna Saričeva, podpredsednica moskovskega sovjeta, poznana delavka ruske federativne sovjetske socialistične republike, tu je oficir Jevgenija Žugaljenko, mlada pilotka, ki si je s svojim junaštvom v domovinski vojni pridobila častni naslov narodni heroj Sovjetske zveze, Tu je Jelena Viktorovna Hononjenko, književnica, tu je Aleksandra Nikoforovna Zaharova, partizanka iz Bele Rusije, v letih partizanstva komisar brigade, tu je Aleksandra Nikolajevna Novikova, članica Centralnega komiteta sindikata tekstilcev Sovjetske zveze, in profesorica Holupova in Elizabeta Savelijevna Starostina, član tovarniškega komiteta moskovske tovarne Rdeči oktober /.../ Šef delegacije sovjetskih žen, Marija Vasilijevna Staričeva se je zahvalila za pozdrav /.../

(Slovenski poročevalec, 20. 6. 1945, 2; podčrtala N.U.)

3. Visokemu gostu Mariji Valijevni Saričev, namestnici predsednika Moskovskega sovjeta in namestnici Vrhovnega sovjeta Ruske sovjetske federativne socialistične republike, ki je prisrčno pozdravila mladino, je podarila naša mladina šopek živordečih nageljnov /.../

(Slovenski poročevalec, 20. 6. 1945, 3; podčrtala N. U.)

Moška poimenovanja za ženske, ki so prisotna v navedenih primerih (razen član⁷⁶), so se v moški obliki pojavljala v vseh pregledanih številkah Slovenskega poročevalca leta 1945. Gre pretežno za »moške«, vodilne funkcije, vezane na politiko (*minister*) in vojsko (*komisar brigade*, *oficir*). Ženske so te funkcije redko opravljale, zato ustrezna ženska poimenovanja takrat očitno še niso bila uveljavljena ali pa so se nanašala na soproge moških, ki so opravljali te funkcije (*ministrica*⁷⁷). Najpogosteje od žensk je bila v Slovenskem poročevalcu zaradi pomembnosti funkcije, ki jo je opravljala, omenjena (in to z moškim poimenovanjem!) Vida Tomšič. Kot je razvidno iz zadnjega primera (to pa potrjuje tudi raba v drugih člankih), ženske oblike od *gost* (*gostja*) v Slovenskem poročevalcu leta 1945 niso uporabljali. Opazimo lahko, da je ženska v istem stavku lahko enkrat poimenovana z žensko, drugič pa z moško obliko, vendar so v slednji dosledno zgolj že omenjena poimenovanja funkcij. Tako je v primeru /.../ tu je oficir Jevgenija Žugaljenko, mlada pilotka, ki si je s svojim junaštvom v domovinski vojni pridobila častni naslov narodni heroj. Iz primera je tudi

⁷⁶ V naveden primeru je moško poimenovanje *član* za žensko osebo izjema in kaže na določeno nedoslednost, saj je v istem stavku Aleksandra Nikolajevna Novikova poimenovana kot *članica Centralnega komiteta sindikata tekstilcev Sovjetske zveze*.

⁷⁷ Izraza *ministrica* nisem zasledila niti v pomenu *ministrove žene*.

razvidno, da kljub dvema moškima poimenovanjema, obliko glagola določi naravni in ne slovnični spol. Nikjer pa nisem zasledila rabe moškega poimenovanja za žensko osebo brez navedbe njenega imena ali priimka.

b) ŽENSKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. *S postelje ste potegnili poslednjo laneno rjuho, ki ste jo imeli in jo dali bolničarki Nadi, da je z njo ovila krvaveče rane Titovih junakov. In ko je imela v Vinji vasi aktivistka Mica sestanek vseh žen, ste vi botra imela korajžo, da pred vsemi belogardistkami zavpijete: »Partizani bodo zmagali in nihče drug!«*

(Slovenski poročevalec, 6. 6. 1945, 5; podčrtala N. U.)

2. Iz kongresne pisarne SPŽZ

***Naš II. Kongres je za nas svečan praznik.** Na tem kongresu bomo zbrane vse Slovenke, tudi Primorke in Korošice...*

***Vsem Okrožnim odborom OF!** Delegacije in vse udeleženske naj pridejo na II. Kongres izključno le v skupinah. Vsaka delegacija in vsaka skupina naj ima svojega vodnika, eden pa naj odgovarja za vse... Okrožne odbore prosimo, naj nam hitro pošljejo karakteristike žena, ki jih predlagajo za odlikovanja. Delegatke za kongres volite na okrožnih konferencah.*

(Slovenski poročevalec, 6. 6. 1945, 5) (podčrtala N. U.)

3. *V PONEDELJEK SE JE RAZŽIVEL NAŠ Tivoli kot še nikoli- Tisoči Ljubljančanov in okoličanov je hitelo na letno gledališče, med njimi pa skupine narodnih noš in delegatke protifašističnega kongresa, skupine Tržačank s slovenskimi in italijanskimi zastavami, Korošice, žene iz vseh delov Slovenije, naše borke-partizanke, dekleta in pionirji iz Bele Krajine/.../*

Neprestano so pozdravljali vojsko in delegatke, posebno še tovarišice, ki so se po kongresu vračale v trst, da nadaljujejo tam boj proti fašizmu do končne zmage...

Izvedbo programa je organizirala članica Slovenskega narodnega gledališča Ema Starčeva, glasbene in pevske točke so bile Kuharjeve, kola pa je naštudirala Vera Pantičeva /.../

(Slovenski poročevalec, 13. 6. 1945, 2; podčrtala N. U.)

4. *V zastopstvu sovjetskih žena so žene z najvišjih upravnih mest, žene delavke, žene intelektualke, žene borke, predstavnice milijonov herojskih sovjetskih žena, ki so s svojim brezprimernim junaštvom in samopožrtvovalnostjo prispevale železni delež k zmagi nad*

krvoločnimi fašističnimi zvermi – borke na čelu vseh svobodoljubnih žena zaslužjenih narodov.

(Slovenski poročevalec, 27. 6., 1945, 2; podčrtala N. U.)

Ženske so v Slovenskem poročevalcu označene z ženskimi poimenovanji v ednini, kadar gre za konkretno žensko osebo, in v množini, kadar gre za zgolj žensko skupino. To sicer ni pravilo, saj smo videli, da so, predvsem ko gre za pomembne položaje in funkcije, za ženske uporabljena tudi moška poimenovanja. Najmanj ženskih poimenovanj je zaslediti pri političnih vesteh in poročilih, razloga za njihovo odsotnost pa sta dva:

1. žensk je na pomembnih političnih položajih tako v Sloveniji oz. takratni Jugoslaviji kot v tujini zelo malo;
2. redke pomembne političarke so skoraj dosledno označene z moškim poimenovanjem (kot na primer Vida Tomšič).

Z redkimi izjemami so torej v slovenščini leta 1945 ženski poklici, funkcije, nazivi in naslovi že feminizirani in se v taki obliki tudi uporabljajo. Ženska poimenovanja so bila v številkah Slovenskega poročevalca, ki sem jih pregledala, najpogosteje rabljena v številnih prispevkih (pozivih, obvestilih, vesteh, poročilih, portretih⁷⁸), posvečenih pripravam in izvedbi II. Kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ) ter obisku sovjetske ženske delegacije (glej tudi 2. primer pod naslovom *Moško poimenovanje za žensko osebo*), pojavljala pa so se tudi v drugih dnevnikih vesteh, predvsem lokalnega značaja.

Gledano z oblikoslovnega vidika, so ženska poimenovanja, uporabljena leta 1945 v Slovenskem poročevalcu, enaka kot poimenovanja, ki so v rabi danes. Zanimivo je pleonastično postavljanje samostalnika *žene* pred množinsko žensko poimenovanje, kot v 4. primeru, pri čemer gre verjetno na eni strani za posebno poudarjanje ženskega spola oseb, po drugi pa za ustvarjanje poetično-slovesnega občutka.

c) UPORABA ŽENSKÉ IN MOŠKE OBLIKE / UPORABA GENERIČNEGA MOŠKEGA SPOLA

⁷⁸ V Slovenskem poročevalcu leta 1945 najdemo nemalo literarno navdahnjenih portretov žensk, ki so se med vojno posebej izkazale s svojo pomočjo in požrtvovalnostjo. Primer št. 1 je na primer del takega »pozivnega« (ker hkrati *botro* pozivajo, naj se udeleži kongresa) portreta.

1. Naše včerajšnje poročilo o pokopu 22 belogardističnih žrtev v Žužemberku naj izpolnita pričujoči dve sliki, katerih gornja prikazuje izkopavanje žrtev na »Šintarskim travniku« pri Stranski vasi, spodnja pa mladince in mladinke, ki so v žalnem sprevodu nesli številne vence, dokaze globokega žalovanja med prebivalstvom.

(Slovenski poročevalec, 6. 6. 1945, 4; podčrtala N. U.)

2. DNEVNE VESTI

Tovariši in tovarišice vseh bančnih in zavarovalnih zavodov! Vsem, ki ste se prostovoljno javili za delo, ki ga bomo izvrševali ob našem prostem času, sporočamo...

Oddajte knjige za Primorsko! Apeliramo na domoljubno srce Ljubljančanov, naj izročijo uradu za primorske povratnike vse slovenske knjige, ki jih morejo pogrešati...

(Slovenski poročevalec, 6. 6. 1945, 5; podčrtala in poudarila N. U.)

Učitelj(ce): Drovenik Marija, Marek Zlata, Pavc Franc...

(Slovenski poročevalec, 13. 6. 1945, 2; podčrtala in poudarila N. U.)

OBVESTILA OF

Vsi učitelji in učiteljice, bivajoči v območju okrajnega odbora Maribor –levi breg, in vsi oni, ki sedaj stanujejo v mestu, a so poprej delovali v območju okrajnega odbora Maribor –levi breg, naj se takoj javijo....

OBJAVE CENTRALNE VOJNE BOLNICE

V sredo 6. t.m. naj se javijo naslednji tovariši krvodajalci: Ažman Jože, Kranj-Podnart; Petrič Mihaela, Ižanska 39; Turk Ema, Jesenkova 6;...

Prijavite se za dajalce krvi!

Slovinci in Slovenke! Stavimo se takoj na razpolago centralni vojaški bolnici. Prijavimo se kot dajalci krvi! Ne odlašajmo! Gre za življenje naših bratov in sester, gre za srečo mnogih naših rojakov, ki nihajo med življenjem in smrtjo. Življenje naših ranjencev je posvečeno; njihova kri je zapečatila borbo za zemljo in našo svobodo.

(Slovenski poročevalec, 6. 6. 1945, 5; podčrtala in poudarila N. U.)

3. Obletnica zasedanja belokranjske skupščine –prve v Sloveniji in Jugoslaviji

/.../ Izvoljen je bil 17 članski odbor, sestavljen iz zastopnikov vseh stanov in slojev belokranjskega prebivalstva z znanim belokranjskim kmečkim borcem Nikotom Jakofčičem kot predsednikom na čelu. Za tajnika je bil izvoljen sedanji tajnik predsestva sodišča za zaščito slovenske narodne časti, sodnik tov. Jože Černe. **V odbor sta bili izvoljeni tudi dve ženski.** /.../ Izvoljeni odborniki niso bili prepuščeni samim sebi, ampak so se stalno izobraževali...

(Slovenski poročevalec, 20. 6. 1945, 2; podčrtala in poudarila N. U.)

4. MALI OGLASI

HIŠNIKA ALI HIŠNICO sprejme večje podjetje.

TAJNIKA ali tajnico išče društvo slepih v Ljubljani /.../

VAJENCI(-KE)

(Slovenski poročevalec, 6. 6. 1945, 6; podčrtala in poudarila N. U.)

Kadar je naslovnik skupina moških in/ali žensk oz. kadar gre za potencialno moško ali žensko edninsko referenco, zapis v obeh oblikah tekmuje z uporabo generičnega moškega spola v množini, redkeje v ednini. V Slovenskem poročevalcu sem našla štiri tipične vrste prispevkov (ki so po vrsti ponazorjeni z oštevilčenimi primeri), v katerih lahko pričakujemo uporabo moške in ženske oblike:

1. Zapisi ob slikah – če so na fotografiji moški in ženske, v spremnem besedilu ponavadi uporabljeni obe obliki. S tem dogodek, ki ga besedilo opisuje, postane bolj pristen in živ.
2. Dnevne vesti, obvestila, pozivi, razpisi raznih organizacij – uporaba obeh oblik je v tej vrsti objav najpogostejša, čeprav je, kot je razvidno iz primerov, nedosledna. Nedoslednost se pojavlja tudi znotraj iste objave. Ponavadi sta obe obliki uporabljeni v neposrednem nagovoru na začetku (*Tovariši in tovarišice; Slovenci in Slovenke*), kasneje v besedilu pa je uporabljena zgolj moška generična oblika (*dajalci krvi*). Tudi ko poimenovanju sledi spisec ženskih in moških osebnih imen, ni pravila, ali je to zapisano v obeh oblikah

ali zgolj v moški (*učitelji(ce); tovariši krvodajalci*). Obvestila in pozive največkrat najdemo pod rubriko *Dnevne vesti*, čeprav, gledano z novinarskega stališča, ne gre za prave vesti. V njih se izvršuje mobilizacijsko-vzgojna funkcija (ki je mestoma bolj očitna kot informativna) Slovenskega poročevalca kot uradnega glasila OF.

3. Poročila – kljub temu, da je bilo političark v povojnih letih v Jugoslaviji kar nekaj, se jih v političnih poročilih v množinskih poimenovanjih posebej ne izpostavlja in se redno govori o *poslancih, odbornikih, ministrih* itd.
4. Oglasi za delo – ti sicer ne spadajo v poročevalsko zvrst, vendar so kljub temu zanimivi za proučevanje povojne (ne)seksistične rabe slovenščine. Na eni strani nas presenetijo številni oglasi za delo, pri katerih sta uporabljena moška in ženska oblika poimenovanja (celo v rubričnem naslovu *vajenci(-ke)*), kar je verjetno posledica povojnega socialističnega režima in njegovega podpiranja »enakosti« ženskega in moškega dela. Na drugi strani pa še zmeraj obstajajo poklici, strogo rezervirani za moške ali za ženske, ki so vedno zapisani zgolj v eni obliki (npr. *gospodinjska pomočnica, električar*).

V pregledanih številkah Slovenskega poročevalca sem našla tri načine zapisa moške in ženske oblike skupaj:

1. z veznikom *in* (množinska referenca, večinoma znotraj besedila) ter z veznikom *ali* (edninska referenca, v oglasih za delo): *tovariši in tovarišice, tajnika ali tajnico (iščem)*;
2. z oklepajem: *učitelji(ce)* (redko);
3. z vezajem (in oklepajem): *(tečaj za zdravstvene) pomočnike-ce, vajenci(-ke)*.

Kadar sta v stavku uporabljeni obe obliki, se predikati in pridevniške besede ujemajo s samostalnikom v moškem spolu.

č) PRIIMKI ŽENSKIH OSEB

1. /.../ *Emi Starčevi* je uspelo prav to, mar je bilo v njeni vlogi najbolj kočljivo /.../.
Draga Ahačičeva je pokazala tudi pri tej reprizi živ in veder temperament /.../.
Angeliko je preprosto in toplo zaigrala *Ivanka Mežanova*.

(Slovenski poročevalec, 13. 6. 1945; podčrtala N. U.)

2. *Minister za socialno politiko tov. Vida Tomšič je dala dopisniku TANJUG-a na njegova vprašanja naslednja pojasnila /.../*

(Slovenski poročevalec, 20. 6. 1945; podčrtala N. U.)

3. *Učitelj(ce): Drovenik Marija, Marek Zlata /.../*

(Slovenski poročevalec, 13. 6. 1945, 2; podčrtala N. U.)

Priimki ženskih oseb so v besedilu praviloma v pridevniški obliki (vendar, kot lahko vidimo v 2. primeru, ne zmeraj) in so sklanjani. Pri golem naštevanju pa so pogosteje v nepridevniški obliki.

6.1.2 Delo, 1969

a) MOŠKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. *V razgovoru z Nastjo Žgur, šefom programa Slovenske filharmonije, smo se zato odločili za serijo vprašanj o slovitim pianistu /.../*

Katarina Bedina, svetovalec za glasbo pri republiškem sekretariatu za prosveto in kulturo, je v odgovoru pojasnila, da obstaja takšen natečaj v okviru društva slovenskih skladateljev /.../

(Delo, 22. 1. 1969, 6; podčrtala N. U.)

Moško poimenovanje za žensko delujočo osebo sem v pregledanih številkah Dela zasledila le dvakrat, in to v istem prispevku. Zato lahko sklepamo, da je uporaba poimenovanj *šef* in *svetovalec* za ženski osebi plod trenutne avtorjeve odločitve⁷⁹ in je za tisti čas ne moremo posplošiti. To je tudi dokaz, da je uporaba moških poimenovanj za ženske (tudi na visokih položajih) v časniku skoraj dokončno izginila iz rabe.

⁷⁹ V drugih prispevkih isti novinar uporablja žensko poimenovanje za žensko osebo.

b) ŽENSKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. Predsednica odbora Radojka Katić je na primer apelirala, naj bi izhajali iz razprav o sedanjem pokojninskem sistemu /.../

(Delo, 8. 1. 1969, 1; podčrtala N. U.)

Ministrica kroji usodo sindikatov

Barbara Castle, »edini mož v Wilsonovi vladi«, kakor je pikro zapisal neki komentator, je morda najbolj sporna osebnost v sedanji britanski politiki /.../

(Delo, 29. 1. 1969, 2; podčrtala in poudarila N.U.)

2. V likovnem salonu študijske knjižnice na Ravnah bodo drevi ob 18. uri odprli razstavo del akademske slikarke Dore Plestenjak-Slana. Umetnica bo razstavila sedem olj in trideset akvarelov.

(Delo, 15. 1. 1969, 5; podčrtala N.U.)

Uprizorili so jo N. Matul kot scenograf in A. Bartlova kot kostumografinja z dobrim okusom in v skladu z njeno alegorično vsebino /.../ Vesno je predstavljala L. Kozlovičeva. Njen značaj zahteva od igralke frfotave, igrive in morda celo nedolžne lahkotnosti, /.../

(Delo, 15. 1. 1969; podčrtala N. U.)

Največ zanimanja, navdušenja in nedeljenega občudovanja je dosegla mlada sovjetska violinistka, Ojstrahova učenka, Halida Ahtjamova kot solistka v Violinskem koncertu Arama Hačaturjana /.../ Harfistka Pavla Uršič-Petrič je imela podrejeno vlogo.

(Delo, 29. 1. 1969, 5; podčrtala N. U.)

3. Nika Zabukovec, 25-letna elektromehaničarka za TT naprave v Iskrinem obratu v Stegnah, je povsem po naključju izvedela, da je srečna izžrebanka na neki modni reviji prejšnji mesec v Ljubljani.

(Delo, 29. 1. 1969, 6; podčrtala N. U.)

Na splošno lahko ugotovimo, da novinarji leta 1969 za označevanje konkretne ženske osebe uporabljajo ženska poimenovanja. Ta sicer še zmeraj niso zelo pogosta, pa ne zaradi jezikovnih omejitev, temveč zaradi odsotnosti oziroma ne številčne prisotnosti

žensk na vodilnih položajih v politiki in gospodarstvu. Za ponazoritev rabe ženskih poimenovanj leta 1969 v Delu sem izbrala tri sklope primerov, ki se mi zdijo zanimivi tako z jezikovnega kot z družbenega stališča:

1. Kot kažeta primera (*ministrica, predsednica odbora*), se je tudi za ženske na visokih političnih položajih uveljavila raba ženskih poimenovanj. Očitno ni bilo nobenega dvoma več, da bi ženske na visokih položajih zaradi ženskih poimenovanj zamenjali za soproge moških na visokih položajih. V primeru Barbare Castle, britanske ministrice, je zanimiva besedna igra »*edini mož v Wilsonovi vladi*«, ki metaforično označuje, kako veliko politično moč je imela ministrica v primerjavi z drugimi, moškimi, ministrskimi kolegi.
2. Najpogosteje so ženska poimenovanja rabljena na kulturnih straneh, verjetno zaradi velikega števila aktivnih žensk na področju kulture,
3. Raba poimenovanja *elektromehaničarka* dokazuje, da so tudi za tradicionalno »moške« poklice obstajala ženska poimenovanja oziroma so jih po potrebi na novo tvorili.

Nobeno žensko poimenovanje, ki sem ga zasledila v Delu leta 1969 ni oblikotvorno odstopalo od teh, ki so v rabi danes.

c) UPORABA ŽENSKÉ IN MOŠKE OBLIKE / UPORABA GNERIČNEGA MOŠKEGA SPOLA

1. *Najboljši tekači in tekačice, oziroma vsi tisti, ki sodijo v posamezne kvalitetne razrede, bodo seveda nastopili na daljših progah.*

(Delo, 15. 1. 1969, 6; podčrtala N. U.)

2. V dveh skupinah je pobegnilo **deset gojencev** in izvedlo vrsto kaznivih dejanj /.../
Skupini je sestavljalo pet fantov in pet deklet /.../

(Delo, 22. 1. 1969, 6; podčrtala in poudarila N. U.)

3. *Kajti ravnatelji in poverjeniki osnovnošolskih knjižnic niso samo slavisti, ampak tudi matematiki, kemiki, zgodovinarji, zemljepisci, prirodopisci, diplomantje visoke šole za telesno vzgojo, umetniških akademij, diplomantje učiteljskih s poudarjeno splošno pedagoško izobrazbo /.../*

Učitelj za slovenščino, na primer, ima svojo posebej opremljeno učilnico, učitelj tujega jezika svojo, kemik svojo, prirodoslovec svojo /.../

(Delo, 8. 1. 1969, 5; podčrtala in poudarila N. U.)

4. V Kmetijskem inštitutu so danes ob sedemdesetletnici ustanove podelili enajst odlikovanj predsednika Tita najbolj zaslužnim članom kolektiva /.../ Red zasluge za narod s srebrnimi žarki je dobila Nada Pupis, red del z zlatim vencem pa so dobili Tončka Berlič, Jelena Hočevar, Jože Ferčar in Viktor Repanšek.

(Delo, 15. 1. 1969, 6; podčrtala in poudarila N. U.)

5. Razpisna komisija sveta Mestnega gledališča ljubljanskega razpisuje prosta delovna mesta za mlajše igralke in igralce /.../

(Delo, 8. 1. 1969, 12; podčrtala N. U.)

Komisija za razpis delovnih mest pri Semenarskem kombinatu Semenarna Ljubljana razpisuje delovna mesta:

1. POSLOVODJE v prodajalni na drobno

2. PRODAJALCA v prodajalni na drobno

*3. **STROJEPISKE***

*4. **SNAŽILKE***

(Delo, 8. 1. 1969, 12; poudarila N. U.)

*Prosti delovni mesti: 1. REFERENTA za študentske domove 2. **VLAGALKE –knjigoveške delavke.***

(Delo, 29. 1. 1969, 12; poudarila N. U.)

Leta 1969 so novinarski žanri v Delu veliko bolj izoblikovani kot tik po drugi svetovni vojni. V ospredju ni več agitacijska in mobilizacijska, temveč informativna funkcija. Posledično je znatno upadlo število zapisov v moški in ženski obliki, ki so se prej pojavljali predvsem v neposrednih nagovorih bralcev in bralk. Zapis v moški in ženski obliki sem nekajkrat zasledila pri športnih prispevkih, v katerih je novinar posebej želel poudariti, da gre tako za tekmovalce kot tekmovalke. V številnih primerih so novinarji v prispevkih žensko in moško poimenovanje uporabili le enkrat, drugače pa generični moški spol v množini (kot v 2. primeru). Najpogosteje pa je bil, ko je šlo za referente moškega in/ali ženskega spola, uporabljen zgolj generični

moški spol. V 3. primeru je moški spol najprej uporabljen generično v množini, kasneje pa v ednini; poimenovanja *učitelj*, *kemik*, *pridoslovec* ne označujejo konkretne (moške) osebe, temveč kateregakoli učitelja ali učiteljico, kemika ali kemičarko itd. Kot je razvidno iz 4. primera, obe obliki nista uporabljene niti takrat, ko gre za označevanje konkretnih oseb, moškega in ženskega spola, ki so kasneje v članku poimensko navedene. Pri oglasih za delo sem našla zgolj en oglas napisan v moški in ženski obliki (*igralci in igralke*), drugače pa so poimenovanja zapisana zgolj v moški ali pa zgolj v ženski obliki (tudi znotraj istega oglasa), zaradi česar lahko sklepamo, da poimenovanja v moški obliki niso rabljena generično, temveč specifično, prav tako kot poimenovanja v ženski obliki (*referent* – moški, *vlagalka* – ženska). V pregledanih številkah sem pri uporabi obeh oblik zasledila zgolj zapis z veznikom *in*, skladijsko ujemanje pa je bilo vedno zgolj za moški spol.

č) PRIIMKI ŽENSKIH OSEB

1. *Iz neznanih vzrokov je izstopal nastop primabalerine L. Sotlarjeve, čeprav je bilo napovedano tudi njeno ime /.../ Oddaja se je začela z dobrodošlo ponovitvijo pesmi, ki nam jo je M. Deržaj zapela že v silvestrskem Dnevniku /.../ Plesali so E. Šivic, B. Ivković in M. Basajlović. Jelena Marković je v tretji razglednici L. Wissiakove plesala pas de deux z V. Dedovičem... Tehnično in plesno najboljši par sta bila E. Klinčeva in E. Dežman v plesu, ki ga je koreografiral G. Vospernik /.../ Za vso oddajo bi lahko rekli, da je dober scenarij M. Vogelnikove popolnoma zbledel /.../*

(Delo, 8. 1. 1969, 5; podčrtala N. U.)

2. *Slovensko Narodno Gledališče Maribor /.../ nastopajo: Milena Muhičeva, Hermina Kočvarjeva, Bogdana Bratuževa, Sonja Blaževa /.../*

(Delo, 8. 1. 1969, 11; podčrtala N. U.)

Zapis ženskih imen in priimkov v Delu leta 1969 ni poenoten. Kot je razvidno iz 1. primera, se že znotraj enega članka lahko pojavi kar nekaj možnosti zapisa: začetnica imena in priimek v pridevniški obliki (*E. Klinčeva*), začetnica imena in priimek v nepridevniški obliki (*M. Deržaj*), ime v celoti in priimek v nepridevniški obliki (*Jelena Marković*). V članku je skoraj nemogoče ugotoviti, po kakšnem ključu se je novinarka odločala za različne zapise. Ugotovimo lahko le, da je morala v primerih, ko v stavku noben člen ni z ujemanjem kazal na spol osebe, ob začetnici imena

zapisati pridevniško obliko priimka. V drugem primeru najdemo še četrti možni zapis, in sicer z v celoti izpisanim imenom in priimkom v pridevniški obliki.

6.1.3 Delo, 2000

a, b) MOŠKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO/ ŽENSKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. Na pritožbo okrožne državne tožilke Jožice Boljte Brus je višje sodišče zvišalo denarni kazni, ki so ju na oddelku za gospodarsko sodstvo tukajšnjega okrožnega sodišča prisodili Emoni Merkur d.d. in Mariji Guzelj, poslovodkinji trgovine Center v Cigaletovi ulici v Ljubljani.

Četrtega marca lani je zdravstvena inšpektorica v trgovini Center izločila iz prodaje živila /.../ Predstavnica podjetja in poslovodkinja sta na sodišču pojasnili, da je bila prodajalka, ki sicer bdi nad mlečnimi izdelki v trgovini, takrat na dopustu, druge prodajalke pa so spregledale, da so bila v prodaji tudi živila s pretečenim rokom uporabnosti.

(Delo, 5. 1. 2000, 7; podčrtala N. U.)

2. Po besedah strokovne direktorice SPS Ginekološka klinika v Ljubljani dr. Helene Meden-Vrtovec, višje svetnice, so poporodne težave star, znan problem /.../

(Delo, 5. 1. 2000, 3; podčrtala N. U.)

3. O gradivu se bodo morali izreči še županja in pododbori oziroma odbori mestnega sveta.

(Delo, 5. 1. 2000, 6; podčrtala N. U.)

V pregledanih številkah Dela leta 2000 moških poimenovanj, ki bi se nanašala na konkretne ženske osebe, nisem zasledila. To lahko služi kot dokaz, da jezikovnih ovir pri tvorbi ženskih poimenovanj v slovenščini ni, prav tako pa poročevalski jezik ni obremenjen z iz družbe izvirajočimi predsodki pri poimenovanju žensk na pomembnih položajih z ženskimi oblikami poimenovanj funkcij, poklicev, naslovov in nazivov. Število ženskih poimenovanj je glede na njihovo število leta 1945 in 1969 naraslo po zaslugi večjega števila žensk, ki opravljajo pomembne funkcije na področju gospodarstva in politike, katerima Delo kot resen časnik namenja največ pozornosti. Primerjalno z moškimi poimenovanji pa so ženska še vedno v manjšini.

Ženska poimenovanja so uporabljena tudi pod vodilom: *od naše sodelavke, od naše dopisnice*.

c) UPORABA ŽENSKÉ IN MOŠKE OBLIKE / UPORABA GENERIČNEGA MOŠKEGA SPOLA

Kadar gre za označevanje ene ali več konkretnih oseb ženskega spola, so v Delu brez izjem uporabljena ženska poimenovanja. Drugače je, ko novinar na splošno govori o osebah, ki opravljajo določen poklic ali nosijo določen naziv oziroma naslov (v ednini ali množini) ter ko govori o spolno mešanih skupinah. V teh dveh primerih je skoraj vedno uporabljen le moški spol, za katerega pa včasih ne vemo, ali je mišljen specifično ali generično. Uporaba ženske in moške oblike bi v nekaterih primerih sicer možno dvoumno interpretacijo odpravila, vendar bi bila zaradi zapletene stavčne strukture in preobloženosti lahko tudi vzrok novim semantičnim nejasnostim. Prav razumljivost pa je ena bistvenih značilnosti poročevalskega jezika. Sledi nekaj tipičnih primerov generične rabe moškega spola in moj komentar, v katerem poskušam opozoriti na morebitne dvoumnosti, seksistično rabo jezika in možne druge rešitve.

1. *Ve se, da intenzivna nega pomeni stalno sestro in zdravnika po potrebi, na oddelku pa je sestra vedno dosegljiva na klic z zvoncem.*

(Delo, 5. 1. 2000, 2; podčrtala N. U.)

Pri tem primeru se lahko vprašamo, ali je (*medicinska*) *sestra*, tako kot *zdravnik*, rabljena generično, ali se nanaša zgolj na ženske osebe. *Medicinska sestra* je edini poklic v klasifikaciji poklicev (Standardna klasifikacija poklicev), ki pozna zgolj žensko obliko, zato bi jo bilo možno razumeti generično. Za moško različico *medicinske sestre* sicer lahko štejemo *zdravstvenega tehnika* ali pa *zdravstvenika* (Izida), vendar pa ti dve poimenovanji nista popolnoma enakovredni ženskemu poimenovanju. Ker je *medicinska sestra* še vedno izrazito ženski poklic, lahko tako pri interpretaciji ženskega poimenovanja *medicinska sestra* oklevamo med seksistično rabo jezika in popolnoma nezaznamovano rabo, omejeno z izraznimi zmožnostmi slovenskega jezika.

2. Povprečen študent porabi na mesec 57.000 tolarjev, na teden študira 45 ur, ima računalnik in zelo malo bere knjige /.../ Televizija je tudi redna študentska medijska »hrana« - v povprečju jo gledajo poldrugo uro na dan, pri tem pa študentje prednjačijo pred študentkami.

(Delo, 12. 1. 2000, 3; podčrtala N. U.)

Generična raba moškega spola v ednini je zaradi jezikovne ekonomičnosti v časniku pogosta, vendar včasih lahko povzroča nejasnosti pri interpretaciji. V tem primeru do stavka, v katerem so omenjene tudi študentke, ne vemo zagotovo, ali je poimenovanje *študent* rabljeno generično ali se nanaša zgolj na osebe moškega spola.

3. V torek so lahko volivci na Finskem predčasno volili (na fotografiji je volišče v osrednji poštni stavbi v Helsinkih) novega predsednika, za katerega se bo v nedeljo, ko bo svoje glasove oddala večina izmed 4.1 milijona upravičencev, potegovalo osem kandidatov, med njimi štiri ženske

(Delo, 12. 1. 2000, 8; podčrtala N. U.)

Uredila jo je Breda Mirtič, ki je tudi ena od avtorjev, oblikovala Ivana Kladivec...

(Delo, 19. 1. 2000, 16; podčrtala N. U.)

V obeh primerih je množinsko poimenovanje (*kandidati*, *avtorji*) rabljeno generično, vendar pri označevanju konkretnih ženskih oseb izpade nerodno. V prvem primeru bi bilo manj »seksistično« in prav tako jasno ter ekonomično napisati *štiri kandidati in štiri kandidatke*, v drugem pa bi morali stavek popolnoma preoblikovati.⁸⁰ V prvem primeru je prav tako generično rabljeno edninsko moško poimenovanje *predsednik*, ki v tem primeru pomeni funkcijo, ki je še ne opravlja nobena konkretna moška ali ženska oseba. Glede na to, da so kandidatke tudi ženske, bi bili lahko uporabljeni tako moška kot ženska oblika, čeprav nekateri jezikoslovci odločno nastopajo proti feminizaciji funkcij.

⁸⁰ Na primer *Oblikovala jo je Breda Mirtič, tudi soavtorica, oblikovala Ivana Kladivec.*

4. Vsakemu od portretirancev je dodelil predmet, atribut, ki se navezuje na upodobljenčevo delo oziroma osebnost. Med protagonisti, ki jih bo mogoče videti med 40 upodobljenci v fotografskem razstavišču Cankarjevega doma, bodo denimo Toni Biloslav, Aurelio in Franco Juri, Brane Kovič, Vlado Kreslin, Svetlana Makarovič, Andrej Medved, Saša in Tone Pavček in Jožef Školč.

(Delo, 12. 1. 2000, 19, Luciano Kleva; podčrtala N. U.)

Vladimir Pezdirc, Snežka Madić Lešnik in Bojan Klančar, oblikovalci Quadrat designa, so dobitniki pete Delove mednarodne nagrade za industrijski dizajn dida '99.

(Delo, 26. 1. 2000, 1; podčrtala N. U.)

Avtor se je v obeh primerih odločil za uporabo generičnega moškega spola, čeprav so referenti poimensko naštetih (v prvem primeru za generičnim poimenovanjem, v drugem pred). Pisanje v obeh oblikah bi verjetno tako obložilo besedilo, da bi postalo nerazumljivo, kar pa je v neskladju z zakonitostmi pisanja.

5. Za najboljšega novinca med pop oziroma rokovskimi glasbeniki je bila razglašena Britney Spears, v kategoriji najboljšega pop oziroma rokovskega zvezdnika moškega spola pa Will Smith.

(Delo, 19. 1. 2000, 24; podčrtala N. U.)

Naziv najboljši novinec je rabljen generično, prav tako rokovski glasbeniki. V izogib dvoumnosti in seksistični rabi jezika bi bilo morda bolj napisati Za najboljšo novinko med pop oziroma rokovskimi glasbeniki in glasbenicami je bila razglašena Britney Spears /.../. Zanimivo je, da je pri Willu Smithu posebej poudarjeno, da je šlo zgolj za kategorijo moških zvezdnikov; poimenovanje zvezdnik je torej generično, specifično pa postane šele z dodatkom moškega spola.

6. V njej so zaposleni trije farmacevti in dva tehnika, če bo povpraševanje veliko, pa bodo njihovo število še povečali /.../

(Delo, 19. 1. 2000, 5; podčrtala N. U.)

Poleg članka je fotografija nove lekarne, iz katere je razvidno, da je vsaj ena zaposlena farmacevtka. Brez fotografije bi lahko mislili, da je avtor uporabil moški

spol specifično (da so torej zaposlene zgolj moške osebe), vendar ga je očitno uporabil generično, verjetno spet zaradi možne preobloženosti stavčne strukture.

7. *Iščemo komunikativno in iznajdljivo prodajalko ali prodajalca kruha in pekovskega peciva*

Poslovodjo v tehnični trgovini v Ljubljani, komercialista za izvoz in inženirja elektrotehnike za delo v razvoju v Kranju, redno zaposlimo.

(Delo, 5. 1. 2000, 15; podčrtala N. U.)

Samo v oglasih za delo sem zasledila uporabo moške in ženske oblike, pa še ti so redki. Bolj pogosto so uporabljena poimenovanja zgolj v moški obliki, pri njih pa smo spet v dvomih, ali so generična ali specifična.

č) ŽENSKI PRIIMKI

1. */.../ smo se pogovarjali z dr. Živo Novak –Antolič, predstojnico kliničnega oddelka za perinatologijo SPS Ginekološke klinike Kliničnega centra.»Dostopnost do zdravstvenega varstva se je pri nas bistveno poslabšala,« trdi dr. Novakova /.../*

Dr. Novak –Antolič mora denimo sama sebi tedaj, ko dela na primarni ravni, napisati napotnico /.../

(Delo, 5. 1. 2000, 3; podčrtala N. U.)

2. *Poleg njih seveda ameriški predsednik Bill Clinton, zunanja ministrica Madeleine Albright /.../ Dolga vrsta tajnih in napol tajnih pogovorov je bila uspešno končana v prvi polovici decembra, ko je Albrightova v Damasku dobila zagotovilo predsednika Asada /.../*

(Delo, 5. 1. 2000, 8; podčrtala N. U.)

3. *Pisnikova out, Srebotnikova danes*

(Delo, 12. 1. 2000, 11; podčrtala N. U.)

Tudi leta 2000 zapis ženskih imen in priimkov v Delu ni ustaljen. Čeprav neknjižna, se je pridevniška oblika ženskega priimka očitno dobro zasidrala v jeziku medijskega sporočanja. Eden izmed razlogov za pogosto uporabo je zagotovo jezikovna

ekonomičnost, saj navajanje ženskega imena ob pridevniško rabljenem priimku ni potrebno. Ponavadi novinar ob prvi omembi ženske osebe zapiše njeno ime v celoti in priimek v nepridevniški obliki (zelo redko tudi v pridevniški), kasneje pa, da bi se izognil ponavljanju, zapiše zgolj priimek te osebe v pridevniški obliki (zelo pogosta je raba pridevniškega priimka ob nazivu). Zardi kratkosti in števila informacij, ki nam jih ženski priimki v pridevniški obliki dajo, se ti pogosto pojavljajo tudi v naslovih.

6.1.4 Le Monde, 1945

a, b) MOŠKO / ŽENSKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. *J'ai vu à Beyruth quatre soeurs de charité⁸¹ qui soignaient les lépreux syriens dans un hôpital spécial situé à Douma, près de Damas: »pendant soixante - quinze ans, m'a déclaré soeur Geneviève Chaland, supérieure⁸² de la léproserie, nos soeurs se sont dévouées dans cet établissement. Nombreuses sont celles qui sont mortes, lépreuses ou épuisées par le travail.*

(Le Monde, 13. 6. 1945, 1; podčrtala N. U.)

2. *La comtesse⁸³ Baldwin est décédée subitement /.../*

(Le Monde, 13. 6. 1945, 2; podčrtala N. U.)

3. *La princesse royale⁸⁴ Elisabeth qui, au cours des quatre prochains jours, va visiter l'Irlande du Nord, est arrivée aujourd'hui à Belfast.*

(Le Monde, 20. 6. 1945, 2; podčrtala N. U.)

V Le Mondu so tik po 2. svetovni vojni članki v veliki večini (zunanje)politično obarvani in v njih ženske ne nastopajo. Edine konkretne ženske osebe, o katerih se v pregledanih številkah Le Monda govori, so nune in ženske plemiškega rodu. Za oboje

⁸¹ Sestre usmiljenke.

⁸² Glavna (vodja) v bolnišnici za gobavce.

⁸³ Grofica.

⁸⁴ Kraljeva princesa.

že od nekdanj obstajajo ženska poimenovanja in ta so v člankih tudi uporabljena. Moških poimenovanj za ženske osebe nisem zasledila.

c) UPORABA ŽENSKÉ IN MOŠKE OBLIKE / UPORABA GENERIČNEGA MOŠKEGA SPOLA

1. Fonctionnaires civiles, commerçants, professeurs, religieux et religieuses, ainsi que les femmes et les enfants des militaires, tous refluent vers Liban

(Le Monde, 13. 6. 1945, 1; podčrtala in poudarila N. U.)

2. Les Français et le Françaises de Syrie ne possédant plus que les vêtements qu'ils portent, sont amenés par avions /.../

(Le Monde, 13. 6. 1945, 1; podčrtala in poudarila N. U.)

3. Tous, au surplus, hommes et femmes, prisonniers et travailleurs, étaient sous la loi militaire qui prohibe toute activité politique.

(Le Monde, 20. 6. 1945, 2; podčrtala in poudarila N. U.)

4. Il reste à entendre une dizaine d'orateurs: Mme Braun; MM. Pierre Cot, Hauriou, Albert Bayef/.../

(Le Monde, 20. 6. 1945, 4; podčrtala in poudarila N. U.)

Moška in ženska oblika sta bili pri poimenovanju spolno mešane skupine oseb uporabljeni redko. Pri prvem primeru vidimo, da so vsa poimenovanja v moškem spolu množine z izjemo *religieuses* (*nune*), saj se moško poimenovanje *religieux* (v tem primeru *menihi*) nanaša izključno na osebe moškega spola in se ne more rabiti generično. Pri drugem in tretjem primeru se je pisec morda odločil za uporabo obeh oblik *les Français et les Françaises* (*Francozi in Francozinje*) in *hommes et femmes* (*moški in ženske*) z namenom, da bi si bralec bolj živo predstavljal dogajanje v Siriji in v Rusiji, saj je celoten članek pisan kot neke vrste reportaža, torej zelo plastično in z veliko detajli. V četrtem primeru je poimenovanje *orateurs* (*govorniki*) rabljeno generično, saj je kot prva govorka navedena gospa Braum.

č) OZNAČEVANJE ŽENSK Z OSEBNIMI IMENI IN PRIIMKI

1. *M. et Mme Pierre Desvignes, M. et Mme Ludovic Jardel, sont hereux de faire part des fiançailles*⁸⁵ /.../

(Le Monde, 13. 6. 1945, 3; podčrtala N. U.)

V poročevalskem delu časnika so redke ženske, o katerih je govora, označene ali zgolj s priimkom (ta je v primeru, da so poročene, seveda možev), kot v primerih *Mme Braun* in *la comtesse Baldwin*, ali pa zgolj s svojim osebnim imenom, kot je na primer *la princesse royale Eilsabeth*. Drugače je v rubriki *Le Carnet du »Monde«*⁸⁶ (primer pod točko 1 je iz te rubrike), v kateri so po naročilu bralcev objavljene osmrtnice, zahvale, informacije o rojstvih in porokah itd. Rubrika je z jezikovnega stališča zanimiva zaradi številnih ženskih poimenovanj, ki so drugače v časniku zelo redka. Ker gre za besedila, ki so jih napisali bralci, dajejo ta dokaj realno sliko o značilnostih poimenovanj ženskih oseb tistega časa. Razen v primeru, da ženska ni poročena, so ženske poimenovane z moževim osebnim imenom in pogosto tudi z njegovo funkcijo, poklicem, nazivom ali naslovom.

6.1.5 Le Monde, 1969

a) MOŠKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. *Comme le rappelait le docteur Myriam David, pédo-psychiatre du centre Binet...*

(Le Monde, 15. 1. 1969, 13; podčrtala in poudarila N. U.)

Pravo moško poimenovanje za konkretno žensko osebo sem v Le Mondu leta 1969 zasledila le enkrat. Gre za poimenovanje *le docteur*, katerega feminizirana oblika z morfološega vidika še danes ni popolnoma dorečena.⁸⁷ Golemu jezikovnemu razlogu

⁸⁵ *Gospod in gospa Pierre Desvignes, gospod in gospa Ludovic Jardel /.../*

⁸⁶ *Le Mondova beležnica.*

⁸⁷ V proročniku *Femme j'écris ton nom* (1999) so navedene kar tri možne oblike ženskega poimenovanja v pomenu zdravnice: *la docteur, la docteure, la doctoresse.*

za uporabo poimenovanja v moški obliki lahko zaradi prestižnosti in »moškosti« zdravniškega poklica dodamo tudi družbeni vidik.

b) ŽENSKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. *La présidente de l'U.F.F.⁸⁸, Mme Marcelle Huisman, explique /.../ ,que beaucoup munies d'un C.A.P., par exemple de couturières⁸⁹ se retrouvent ouvrières non qualifiées /.../ L'industrie a besoin de cableuses, de soudeuses, de bobineuses, de monteuses, de techniciennes, d'ingénieurs.*

(Le Monde, 22. 1. 1969, 12; podčrtala N. U.)

2. *Et il suffit de parcourir les manuels et les revues scolaires pour voir se dessiner l'image traditionnelle de la femme, cuisinière, ménagère, femme en prière, mais toujours vouée au sacrifice et à la réclusion. L'image du père au foyer, note encore la mémoire, est complètement absente de ces textes. /.../et il n'est pas possible de donner ici tous les clichés attendrissants proposés aux femmes comme modèles de références, depuis celui de »la pauvre veuve chargée d'enfants qui gagne sa vie à faire des bonnets«⁹⁰, jusqu'à celui de la »pauvre fileuse«, en passant par celui de la femme du laboureur qui, tout en veillant sur ses enfants, garde les petits poulets pres du poele de la cuisine de peur qu'ils n s'échappent.⁹¹ /.../ sont en général de solides fermières, descendant en ligne directe de ces pionnières qui ont fait le*

⁸⁸ L'U.F.F. je kratica za l'Union des femmes francaises (Združenje francoskih žensk).

⁸⁹ V primeru ženskega poimenovanja *couturière* (*šivilja*) je treba opozoriti na semantično asimetričnost z vzporednim moškim poimenovanjem *couturier*, ki sem ga zasledila v isti številki *le Monda*. Ta ne označuje *krojača*, temveč *modnega oblikovalca*, v konkretnem primeru *Christiana Diorja*.

⁹⁰ V članku Kanadčanka Pierette Sartin, avtorica knjige *La promotion des femmes* (*Napredovanje žensk*), piše o ženskih klišejih, ki jih bralcem in bralkam ponujajo revije in učbeniki, ter o nujnih spremembah, predvsem večjemu posvečanju izobraževanju žensk in njihovemu zaposlovanju. Poudarila sem ženska poimenovanja, s katerimi v kanadskem tisku v nasprotju z resnično situacijo označujejo ženske: *uboga vdova, ki se ukvarja z vzgojo svojih otrok, denar pa služi z izdelovanjem čepic, uboga predica, uboga delavčeva žena* itd.

⁹¹ *Mère au foyer* je ustaljena besedna zveza za (*nezaposleno*) žensko, *gospodinjo* (Grad 1999), po analogiji je *père au foyer* (*nezaposlen*) moški, *gospodinjec*. Ta je za leto 1969 dokaj neobičajna (moških, ki bi skrbeli za dom in družino ni bilo oziroma se o njih ni govorilo), danes pa popolnoma uveljavljena besedna zveza. Besedna zveza *père au foyer* je postavljena kot možna alternativa prej navedenim klišejskim ženskim poimenovanjem.

Canada et dont la vie aujourd'hui ne peut guère se comparer à celle de la plupart des femmes d'agriculteurs. Parfaitement adaptée à la vie moderne, pilotant sa grosse voiture américaine, la »fermière« canadienne jouit d'une très grande liberté, se réserve le temps pour lire et se cultiver /.../

/.../ Tout autant que la citadine, la femme des milieux agricoles entend jouer un rôle dans l'évolution de la société. Parmi elles, pour ne prendre qu'un exemple, la femme du maire⁹² du Québec, qui suit à l'Université des cours de mathématiques /.../ Est-ce un moyen subtil de les détourner des carrières professionnelles ou elles pourraient devenir pour les hommes des concurrentes?

(Le Monde, 1. 1. 1969, 9; podčrtala in poudarila N. U.)

3. Mlle Yvonne Hazemann, puéricultrice et assistante sociale, chef des services sociaux de Saint-Denis, souligne /.../

(Le Monde, 15. 1. 1969, 13; podčrtala N. U.)

4. /.../ estime que que directrices de crèches et parents doivent enfin être clairement informés de la »crise des huit mois« /.../

(Le Monde, 15. 1. 1969, 13; podčrtala N. U.)

5. Henri s'éprend d'une jeune barmaid du cabaret de l'église, Maggy /.../

(Le Monde, 22. 1. 1969, 21; podčrtala N. U.)

V pregledanih številkah Le Monda so se ženska poimenovanja pojavljala pogosto, največkrat v rubriki *La femme et l'enfant*⁹³ (*Ženska in otrok*), ki je posvečena prav raznovrstnim ženskim vprašanjem, med drugim se ukvarja tudi s problemom zaposlovanja žensk. Na gospodarskih in političnih straneh ženskih poimenovanj ni zaslediti; pri označevanju redkih političark ali gospodarstvenic so uporabljena moška, največkrat pa epicena poimenovanja v pristavku. Navedenih je nekaj značilnih primerov ženskih poimenovanj v Le Mondu, sledi pa njihova analiza:

⁹² Županova žena (ki ni označena s starinskim poimenovanjem *maresse*, temveč kot *femme du maire*) je omenjena kot zgled ženske, ki se je, čeprav malo starejša, odločila za univerzitetno izobraževanje.

⁹³ Prisotnost take rubrike v časniku je na eni strani verjetno odziv na aktivno feministično gibanje v šestdesetih letih, po drugi strani pa je tako posebno izpostavljanje žensk lahko tudi posledica odsotnosti oziroma redke prisotnosti žensk v drugih delih časnika.

1. Članek govori o potrebi po povečanju števila centrov, ki bodo pri zaposlitvi v pomoč mladim in ženskam. Ženske so vedno označene z ženskim poimenovanjem (razen *ingénieurs*⁹⁴), zanimivo je, da so feminizirani tudi tradicionalno zelo moški poklici, ki jih ženske sploh še ne opravljajo (oziroma so zelo redke), bi pa bilo, po avtoričinem mnenju, zaželeno, da jih začnejo. V članku tako zasledimo *varilke (soudeuses)*, *navijalke tuljav (bobineuses)*, *montažerke (monteuses)* itd.
2. Celoten članek z naslovom *Les femmes canadiennes à la conquête d'une éducation nouvelle* (*Kanadske ženske na lovu za boljšo izobrazbo*) je pisan izključno v ženski obliki (poimenovanja in ujemanja). Članek je tako idejno kot jezikovno feministično obarvan. V njem najdemo tudi poimenovanja, ki sicer poznajo žensko obliko, a je v besedilih redko uporabljena (*začetnice, meščanke, konkurentke*). V prvem delu avtorica uvede poimenovanja, vezana na tradicionalno ženske poklice, kot na primer *kuharica (cuisinière)*, *gospodinja (ménagère)*, v drugem pa se posveti novodobnim kanadskim »*kmetičam*« (v narekovajih zato, ker ženske, ki jih opisuje, ne ustrezajo tradicionalnim predstavam o *kmetičah*), ki so samostojne, se izobražujejo, se navdušujejo nad literaturo itd.
3. Pri označevanju konkretne ženske osebe sta uporabljeni ženski poimenovanji *puéricultrice (negovalka dojenčkov)* in *assistante sociale (socialna delavka)*. Oba poklica sta skoraj izključno ženska, zato uporaba poimenovanj v ženski obliki ni vprašljiva.⁹⁵
4. Čeprav ne gre za označevanje konkretnih *ravnateljic jasli*⁹⁶ (*directrices de crèches*), temveč se o njih govori na splošno, je bil izbran zgolj zapis v ženski obliki. Razlog za to je verjetno spet v skorajda izključno »ženski« funkciji. V tem primeru gre za seksistično rabo jezika, saj zaradi zaznamovanosti ženskega spola izključuje že samo možnost, da bi bil ravnatelj jasli moškega spola.

⁹⁴ Glej Moška poimenovanja za ženske osebe.

⁹⁵ V Gradovem francosko slovenskem slovarju (1999) najdemo zgolj žensko obliko *puéricultrice*.

⁹⁶ V Franciji so jasli in vrtec ločeni ustanovi.

5. Žensko poimenovanje *barmaid* (natakarica) je anglicizem v francoščini (kot vsi francoski samostalniki, tudi tega spremlja determinant, v tem primeru ženskega spola); francoski sinonim je *serveuse d'un bar*.

b1) EPICENO POIMENOVANJE BREZ DETERMINANTA ZA ŽENSKO OSEBO

1. *Mme Pierrette Sartin, spécialiste française des questions de l'emploi et auteur d'un ouvrage sur »la Promotion des femmes« /.../*

(Le Monde, 1. 1. 1969, 5; podčrtala in poudarila N. U.)

2. *À ce propos, deux parmi les lecteurs – non candidats – Mme Viviane Isambert-Jamati, maître de recherche au centre d'études sociologiques, et M. Gossez /.../*

(Le Monde, 15. 1. 1969, 10; podčrtala in poudarila N. U.)

3. *Mlle Yvonne Hazemann, puéricultrice et assistante sociale, chef des services sociaux de Saint-Denis, souligne /.../*

(Le Monde, 15. 1. 1969, 13; podčrtala in poudarila N. U.)

4. *L'industrie a besoin de cableuses, de soudeuses, de bobineuses, de monteuses, de techniciennes, d'ingénieurs.*

(Le Monde, 22. 1. 1969, 3; podčrtala in poudarila N. U.)

V francoščini zaradi epicenosti nekaterih poimenovanj za delujoče osebe ob odsotnosti determinanta ne moremo vedeti, ali so moškega ali ženskega slovničnega spola. V prvih treh primerih je determinant odsoten, ker je poklic, funkcija ali naziv ženske osebe v pristavku, v zadnjem pa je izpuščen zaradi glagolskega izraza *avoir de (potrebovati)* (Jereb, 1997). Večina poimenovanj iz primerov ima še danes nedorečeno feminizirano obliko, vendar je ena izmed uradnih možnosti ženskega poimenovanja, navedena v priročniku *Femme, j'écris ton nom* (1999), za vsa poimenovanja tudi epicena oblika (seveda z ženskim determinantom): *la spécialiste*⁹⁷, *l'auteur*, *la maître*, *la chef*, *l'ingénieur*. Razlogi za nepopolno feminizacijo poimenovanj (torej s tipičnimi ženskimi priponami ali končnicami) so različni: pri poimenovanjih na *-(t)eur* je bila feminizacija od nekdanj problematična, *chefesse* ni

⁹⁷ Edina možna oblika, ker gre za poimenovanje na *-e*.

priporočljiva zaradi negativne zaznamovanosti pripone *-esse*, *maîtresse* se lahko rabi zgolj že v ustaljenih pomenih (npr. učiteljica), drugače ima prav tako slabšalno konotacijo.

c) UPORABA ŽENSKÉ IN MOŠKE OBLIKE / UPORABA GENERIČNEGA MOŠKEGA SPOLA

1. *L'atmosphère de Vincennes est celle d'une ruche bruyante où chacun cherche sa place. Des centaines d'étudiants et d'étudiantes s'interrogent mutuellement sur les questions les plus diverses concernant la localisation des sections /.../*

(Le Monde, 15. 1. 1969, 6; podčrtala N. U.)

2. *Les produits de beauté Yves Rocher recherchent UN COLLABORAT. (TRICE) chargé (ée) de leurs relations avec les grandes entreprises /.../*

Groupe bancaire privée cherche EMPLOYÉ(E) DE BANQUE.

(Le Monde, 8. 1. 1969, 16; podčrtala N. U.)

3. *Tandis que se déroulait la »bataille« de Today, dont la population était tenue soigneusement écartée, des scènes tout aussi violentes se sont déroulées devant près de 10 000 spectateurs dans Kanda, le »quartier Latin« de la capitale japonaise, proclamé »district libéré« par les étudiants en présence de la foule.*

(le Monde, 22. 1. 1969, 2; podčrtala in poudarila N. U.)

L'Union des étudiants communistes de France appelle tous les étudiants à participer aux journées d'action des 17 et 18 janvier pour réaffirmer »la solidarité du peuple de France au peuple vietnamien en lutte contre l'agression américaine /.../

(Le Monde, 15. 1. 1969, 3; podčrtala in poudarila N. U.)

L'évêque de Nanterre: trop d'hommes prétendent assimiler le christianisme à l'option politique qu'ils ont prise.

(Le Monde, 22. 1. 1969, 17; podčrtala in poudarila N. U.)

V poročevalskem delu *Le Monda* sem uporabo ženske in moške oblike zasledila le enkrat (pod točko 1). Gre za reportažo, opisovanje vzdušja na fakulteti, ki je z uporabo obeh oblik (*des centaines d'étudiants et d'étudiantes*) še bolj živo in bližje bralcu. V malih oglasih za delo (pod točko 2) so dvojne oblike zelo redke. Kadar se pojavijo, je zanimiv njihov način zapisa, kot na primer v primeru *collaborat. (trice)*, ki na svojevrsten način združuje moško obliko *collaborateur* (v tem primeru verjetno okrajšana na *collab.*) in žensko obliko *collaboratrice*. Ta primer je poseben tudi zato, ker dvojno obliko ohranja tudi v ujemanju (*chargé (ée)*). Pogosto je v malih oglasih omenjena uporabljena tudi zgolj ženska oblika, s katero zaradi zaznamovanosti ženskega spola delodajalec izključuje možnost, da delo dobi moški.

Najpogosteje je za označevanje spolno mešanih skupin uporabljena moška generična množinska oblika poimenovanja (primeri pod točko 3). Tudi ko gre za nagovor določene ciljne skupine (ki jo sestavljajo moški in ženske), ko je torej v ospredju agitacijska funkcija, je uporabljen generični moški spol (*les étudiants*). V zadnjem primeru, ki je del škofovega govora, je generično rabljen »sporni« samostalnik *les hommes*; škof ne nagovarja zgolj moških, temveč vse ljudi.

č) OZNAČEVANJE ŽENSK Z OSEBNIMI IMENI IN PRIIMKI

Redko, a še vedno prisotno, je označevanje žensk s soprogovim osebnim imenom in priimkom, posebej še takrat, ko je soprog pomembna oseba. Tako je v primerih:

Mme Martin Luther King reçue par le pape. – La veuve du leader intégrationniste assassiné le 4 avril 1968 a été reçue par Paul VI.

(Le Monde, 22. 1. 1969, 3; podčrtala N. U.)

Cet homme pâle et blond /.../ adressa à Mme Louis de Funès⁹⁸ une lettre anonyme /.../

(Le Monde, 15. 1. 1969, 9; podčrtala N. U.)

Če v poročevalskem delu časnika prevladuje označevanje žensk z njihovim (torej ženskim) osebnim imenom, pa se je tradicija poimenovanja s soprogovim osebnim imenom in včasih celo njegovim nazivom obdržala v rubriki *le Carnet du Monde*.

⁹⁸ Louis de Funès, francoski igralec.

Le baron et la baronne Emmanuel de Turckhelm et leurs enfants.⁹⁹

Le docteur et mme Pierre Ourbak et leurs enfants.¹⁰⁰

Mme Charles-Henri Genton, née Marie-José l'Épée.¹⁰¹

(Le Monde, 22. 1. 1969, 21; podčrtala N. U.)

V primeru, da je ženska opravljala pomembno funkcijo, je bila ob imenu zapisana njena in ne moževa funkcija (če ni bila poročena, pa tudi njeno osebno ime in priimek).

Mlle Ginette Gros-Desormeaux, directrice du préventorium.¹⁰²

(Le Monde, 22. 1. 1969, 21; podčrtala N. U.)

6.1.6 Le Monde, 2000

a) MOŠKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

1. /.../ raconte Elisabeth Aubeny /.../ *Quant aux parents, ils ne sont pas toujours les bons interlocuteurs, à en croire le docteur Aubeny.*

(Le Monde, 12. 1. 2000, 9; podčrtala N. U.)

Quatre jours après la publication dans Le Monde du 14 janvier d'extraits du livre de Véronique Vasseur, médecin-chef à la prison de la Santé /.../ Lundi 17 janvier, le médecin-chef a cependant dû gérer, avant tout, son retour à la prison. Elle redoutait en effet une réaction violente de certains surveillants /.../ se réjouit le docteur Vasseur.

(Le Monde, 19. 1. 2000, 10; podčrtala N. U.)

2.¹⁰³ *Et quand elle s'en est éloignée elle n'a jamais cessé, à distance, de plaider sa cause, comme coseiller budgétaire /.../*

⁹⁹ *Baron in baronica Emmanuel de Turckhelm in njuni otroci.*

¹⁰⁰ *Doktor in gospa Pierre Ourbak in njuni otroci.*

¹⁰¹ *Gospa Charles-Henri Genton, rojena Marie-José l'Épée.*

¹⁰² *Gospodična Ginette Gros-Desormeaux, direktorica preventorija.*

(Le Monde, 5. 1. 2000, 5; podčrtala N. U.)

/.../ estime Patricia Renaud, directeur du centre international de recherche sur l'Esu et l'environnement/.../

(Le Monde, 12. 1. 2000, 24; podčrtala N. U.)

Moških poimenovanj za konkretne ženske osebe je v Le Mondu iz leta 2000 ni veliko. Zgolj dve poimenovanji se v pregledanih številkah v poročevalskih besedilih¹⁰⁴ ves čas pojavljata le v moški obliki. To sta *le médecin* (zdravnik), katerega ženska oblika *la médecine* je zaradi enakozvočnosti s poimenovanjem stroke (medicine) v francoščini sporna, in *le docteur*, eno od problematičnih poimenovanj za feminizacijo na *-(t)eur*. Pri nekaterih drugih poimenovanjih je uporaba ženske oblike nestalna. Zdi se, da glede uporabe moškega ali ženskega poimenovanja za žensko osebo pri nekaterih poimenovanjih ni nobenega dogovora znotraj časopisne hiše in da je izbira moške ali ženske oblike avtorjeva subjektivna odločitev. Na isti strani časnika je na primer ženska enkrat označena s *conseiller* (svetovalec), drugič pa z *la conseillère* (svetovalka). Podobno je s poimenovanjem žensk na mestu direktorice; žensko poimenovanje *la directrice* je vedno uporabljeno v pomenu ravnateljice (šole, vrtca), ko pa gre za direktorico določene institucije, je ne glede na njeno pomembnost včasih uporabljena moška (*le directeur*), včasih pa ženska oblika (*la directrice*). Ista oseba je v enem članku lahko poimenovana z moškim in ženskim poimenovanjem; v tem primeru ujemanje določevalnikov, deležnikov in samostalniških zaimkov vedno pogojuje ženski naravni spol označene osebe. Iz primerov lahko sklepamo, da na izbiro moškega poimenovanja za žensko osebo bolj vplivajo jezikovni dejavniki (pri vseh je namreč ženska oblika nedorečena), kot pa nasvet Komisije za terminologijo in neologizme, naj se nezaznamovano moško obliko uporablja, ko je govora zgolj o funkciji, zaznamovano žensko pa, ko je govora o konkretni ženski osebi, ki to funkcijo opravlja.

b) ŽENSKO POIMENOVANJE ZA ŽENSKO OSEBO

¹⁰³ Kljub odsotnosti determinanta v obeh primerih lahko govorimo izključno o moški obliki poimenovanja (ženski obliki bi bili *conseillère* in *directrice*).

¹⁰⁴ V rubriki le Carnet du monde sem od moških poimenovanj za ženske osebe zasledila še *chevalier de la Légion d'honneur* (častni naslov) in (*ancien*) *administrateur*.

1. Une enseignante d'un lycée de Saint-Cloud a été condamnée /.../

(Le Monde, 5. 1. 2000, 10; podčrtala N. U.)

Catherine Ghisson, députée (PS) du Pas-de-Calais et rapporteuse de l'Observatoire /.../

(Le Monde, 19. 1. 2000, 8; podčrtala N. U.)

2. *On ne peut évidemment pas dire de Florence Parly qu'elle n'est pas une »techno«.*¹⁰⁵

(Le Monde, 5. 1. 2000, 5; podčrtala N. U.)

Fatmire, la prof d'éducation physique, attendait ses élèves à l'orée d'un petit bois de Pristina /.../

(Le Monde, 12. 1. 2000, 13; podčrtala N. U.)

3. *Chaque formation s'est mise en quête de femmes candidates /.../*

(Le Monde, 26. 1. 2000, 1; podčrtala N. U.)

Število ženskih poimenovanj je skladno z večjo zastopanostjo žensk na pomembnih političnih in gospodarskih funkcijah skokovito naraslo. Če so bila včasih ženska poimenovanja omejena pretežno na ženskam posvečene rubrike, lokalne novice, kulturo in šport, so leta 2000 številna tudi v »resnejših« delih časnika. Ženske so, razen v redkih primerih,¹⁰⁶ ne glede na pomembnost in prestižnost poklica ali funkcije, ki jo opravljajo, in naziva ali naslova, ki ga nosijo, označene z ženskimi poimenovanji. V časniku so očitne posledice feminističnega boja tako na ravni družbe kot na jezikovni ravni. V pregledanih številkah sem zasledila tudi dve, iz pogovornega jezika izposojeni, okrajšani ženski poimenovanji la prof in une techno (pod točko 2). Pod točko 3 (femmes candidates) je naveden primer pleonazma, dvakratnega poudarjanja, da gre za žensko osebo, saj se morfem femme smiselno dodaja pred poimenovanje le takrat, ko iz samega poimenovanja ni jasno, da se nanaša na žensko osebo (candidates so kandidatke).

b1) EPICENO POIMENOVANJE Z ŽENSKO OBLIKO DETERMINANTA ZA ŽENSKO OSEBO

¹⁰⁵ Une »techno« je v narekovajih, ker gre za zaznamovan, pogovorni izraz za knjižni »technicienne«.

¹⁰⁶ Glej Moška poimenovanje za žensko osebo.

1. *Imprégée du meme discours modérateur que le Cedre, la ministre refuse de parler de »catastrophe écologique«.*

(Le Monde, 5. 1. 2000, 7; podčrtala N. U.)

La juge Rosa Rodriguez a déclaré /.../

(Le Monde, 12. 1. 2000, 5; podčrtala N. U.)

2. *Ce qu'elle savent de la contraception, elles l'ont appris grâce à une professeur d'histoire.*

(Le Monde, 12. 1. 2000, 8; podčrtala N. U.)

Vsa navedena poimenovanja imajo enako moško in žensko obliko. *La ministre* in *la juge* sta po priročniku *Femme j, écris ton nom* (1999) edini možni obliki ženskega poimenovanja, medtem ko za *professeur* poleg epicene oblike obstaja tudi *la professeure*, ki je bolj kot za francosko, značilna za švicarsko in kanadsko francoščino.

b2) EPICENO POIMENOVANJE BREZ DETERMINANTA ZA ŽENSKO OSEBO

Mathilde Leriche, pionnière de la lecture publique, bibliothécaire et auteur de livres pour la jeunesse /.../

(Le Monde, 12. 1. 2000, 10; podčrtala N. U.)

Les ministères concernés, notamment ceux de Mme Guigou, ministre de la justice, et de Mme Trautmann, ministre de la culture et de la communication /.../

(Le Monde, 12. 1. 2000, 21; podčrtala N. U.)

Za francoski poročevalski stil je značilno podajanje funkcije ali naziva osebe v pristavku, in sicer brez determinanta. V primeru, da se tam nahaja epiceno poimenovanje, zato ne vemo, ali je to moškega ali ženskega slovničnega spola.

č) UPORABA ŽENSKÉ IN MOŠKE OBLIKE / UPORABA GENERIČNEGA MOŠKEGA SPOLA

1. 120 comédiens et cinéastes, dont Sandrine Bonnaire, Isabelle Huppert, Chiara Mastroianni, Mathieu Amalric, Daniel Auteuil /.../

(Le Monde, 19. 1. 2000, 33; podčrtala in poudarila N. U.)

2. *L'un des principaux outils de la campagne est un guide de poche de la contraception, qui sera diffusé à 12 millions d'exemplaires, dont 5 millions aux élèves de troisième et aux lycéens et lycéennes.*

(Le Monde, 12. 1. 2000; 8; podčrtala in poudarila N. U.)

3. *Pour la plupart, c'est la première fois qu'elles consultent un gynécologue.*

(Le Monde, 12. 1. 2000, 8; podčrtala in poudarila N. U.)

Množinsko moško generično poimenovanje ostaja najpogostejše za spolno mešano skupino, tudi takrat, kadar so potem njeni člani in članice poimensko navedeni. Včasih, kadar ne gre za označevanje specifične osebe (ponavadi z nedoločnim členom), je uporabljeno tudi edninsko moško generično poimenovanje, pri čemer je referenca lahko moškega ali ženskega spola (*un gynécologue*). Zaradi ekonomičnosti in razumljivosti besedila sta moška in ženska oblika uporabljene le v primerih, kjer želi avtor posebej izpostaviti, da gre za osebe obeh spolov (*lycéens et lycéennes*).

č) OZNAČEVANJE ŽENSK Z OSEBNIMI IMENI IN PRIIMKI

1. Mathilde Leriche, pionnière de la lecture publique, bibliothécaire et auteur de livres pour la jeunesse, s'est éteinte à Paris, dimanche 9 janvier /.../

(Le Monde, 12. 1. 2000, 11; podčrtala N. U.)

2. /.../ ont la tristesse de faire part du décès de leur collaboratrice Nicole Cardin /.../
Mme Christiane Giraud, ancien administrateur des Hôpitaux de Paris /.../

Dans la peine et dans l'esperance, la famille de Geneviève Legenne, née Martin /.../

(Le Monde, 5. 1. 2000, 16; podčrtala N. U.)

V nobenem od poročevalskih besedil v Le Mondu ženska ni več poimenovana z moževim osebnim imenom ali njegovim nazivom. Tudi v rubriki *Carnet du monde* so ženske označene s svojim imenom in s svojim nazivom ali funkcijo.

6.2 INTERPRETACIJA

6.2.1 Politični režim in vpliv na novinarsko pisanje

Čeprav se na prvi pogled zdi, da politična (ne)odvisnost časnika in feminizacija v novinarskem jeziku nista tesno povezana, je analiza jezika v Delu in Le Mondu pokazala drugače. Za eno od družbenih ovir, boljše rečeno spodbud, feminizacije v jeziku se je izkazal politični režim. Kje drugje kot prav v socialističnem režimu povojne Jugoslavije bi sicer iskali razloge za tako veliko število ženskih poimenovanj, predvsem pa uporabe dvojnih, torej moških in ženskih oblik v Slovenskem poročevalcu leta 1945 in njegovemu nasledniku Delu leta 1969? V Le Mondu istih dveh letnikov dvojnih poimenovanj skoraj nisem zasledila, kljub temu da so si ženske za svoje pravice v Franciji takrat prizadevale aktivneje kot na slovenskih tleh, jezikovne ovire pa pri rabi ženskega in moškega poimenovanja niso v francoščini nič večje kot v slovenščini. Tudi v Delu leta 2000 bi glede na dokaj visok odstotek politično, gospodarsko in drugače aktivnih žensk ter opozarjanja strokovnjakov na seksistično rabo jezika pričakovali manj moških generičnih poimenovanj kot leta 1945. A socialistični režim s svojim posebnim pogledom na vlogo časnikov v družbi je pričakovano linearno stopnjevanje feminizacije v jeziku v Sloveniji obrnil na glavo.

Balle (2003) loči dve poglavitni usmeritvi medijev po drugi svetovni vojni in pred letom 1990.¹⁰⁷ Prva je značilna za Slovenski poročevalec (1945) in Delo iz leta 1969, medtem ko je za francosko povojno časopisje značilna druga usmeritev.

1. Sovjetski model medijev, po katerem so se zgledovale socialistične države, kot poglavitno nalogo medijev pojmuje »izgradnjo« socialističnega naroda; mediji so aparat propagande, agitacije in kolektivne organizacije ljudstva. Kot

¹⁰⁷ Tega leta je bil v Sovjetski zvezi sprejet nov, liberalnejši zakon o medijih (v Balle 2003, 258).

je zapisal Lenin (v Balle 2003, 257), morajo mediji opravljati vlogo »prenosnega jermena med predstavniki partije in ljudstvom«. Stalin (v Balle 2003, 258) je leta 1923 slednje potrdil z izjavo: »Tisk je sredstvo, ki plete vez z delavskim ljudstvom /.../ V naravi ni nobenega tako prilagodljivega in močnega aparata.« Po Leninu morajo biti pisatelji in novinarji nujno člani partije, nadzor nad njihovo dejavnostjo pa mora izvajati socialistični proletariat. »/.../ Želimo ustvariti in bomo ustvarili svoboden tisk, svoboden ne le v policijskem smislu besede, temveč svoboden od kapitala in stremuštva; in še več, svoboden tudi od anarhičnega meščanskega individualizma« (v Balle 2003, 255).

2. Ameriški in zahodnoevropski sistem medijev, pri katerem prvi poudarja družbeno odgovornost medijev, drugi pa na eni strani pravico javnosti do informacije in na drugi človekovo pravico do komuniciranja. Leta 1947 je ameriška komisija Hutchins (v Balle 2003, 260) o svobodi tiska zapisala:

/.../ Odgovornost kot spoštovanje zakonov sama po sebi ne ovira svobode; prav nasprotno, lahko je avtentični izraz pozitivne svobode. Nasprotuje pa svobodi indiferentnosti /.../. Danes je tako imenovana svoboda tiska vse prevečkrat zgolj oblika družbene neodgovornosti /.../ Če se (tisk) moti, zavaja bralce. Ne moremo mu več dovoliti, kot vsakemu posamezniku, pravico do napake ali celo do tega, da ima na pol prav. /.../ (Tisk) je namreč v službi javnosti.

Podoben ameriškemu, je v Franciji nastali model medijev, ki temelji na pravici biti informiran, kar pomeni, da mora imeti vsak državljan možnost dostopa do vseh aktualnih pomembnih dejstev, pa naj bodo ta sami dogodki ali pa sodbe in mnenja o dogodkih. Informacije morajo biti predstavljene na vsem razumljiv, objektivni način, saj bi bila drugače svoboda le privilegij nekaterih. Pravica do informacije vključuje tudi prost pretok informacij in prost dostop do virov informacij (Balle 2003).

Za feminizacijo v časnikarskem jeziku je poglobitnega pomena drugačno dojetje vloge »sovjetsko« in »ameriško-francosko« usmerjenih časnikov. Pri analizi sem ugotovila, da sta moška in ženska oblika poimenovanja v Slovenskem poročevalcu največkrat uporabljeni v obvestilih, pozivih in razpisih, ki jih lahko povežemo z

značilno agitacijsko, vzgojno in mobilizacijsko funkcijo časnika (Amon v Poler Kovačič in Kalin Golob 2004). V celotnem časniku najdemo malo pravih poročevalskih besedil z izrazito informativno funkcijo, prevladujejo »politično propagandna« besedila, katerih avtorji niso pravi novinarji, temveč »preverjeni politični delavci, ki so se poklica naučili med partizanščino« (Amon v Poler Kovačič in Kalin Golob 2004, 66). Novinarstvo je bilo tik po vojni na slovenskih tleh kolektivni organizator obnove, strogo se je podrejalo direktivam partije in njeni ideologiji. Nad vsebino časnika in njeno ustrezno politično linijo je vztrajno bdela Agitprop, agitacijsko-propagandni organ KPJ. Tako pod habsburško monarhijo kot pod Jugoslavijo »je o slovenskem novinarstvu, njegovem razvoju in svobodi odločala državna politična oblast, na katero slovenska javnost ni imela večjega vpliva« (Amon v Poler Kovačič in Kalin Golob 2004, 45). Ker pa je državna politična oblast prek časnikov imela velik vpliv na javnost (delovno ljudstvo), jo je »vljudno« nagovarjala v ženski in moški obliki. Tip nagovora »*tovariši in tovarišice*« je bil v povojni Jugoslaviji v govorih političnih veljakov ustaljena besedna zveza, ki se je očitno dobro zasedrala tudi v časnikih.

Leta 1969 so bili časniki sicer še vedno pod državnim nadzorom, na kar opozarja tudi pripis k naslovu na prvi strani Dela *Glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije* s pripisom »*Proletarci vseh dežel, združite se!*«, a socialistično ljudstvo je bilo v večini že »izgrajeno«, prav tako država »obnovljena« in potreba po stalnem nagovarjanju bralcev in bralk je očitno izginila. Novinarski žanri so se izoblikovali, stilno in oblikovno je Delo postajalo podobno sodobnim zahodno- in srednjeevropskim časnikom (tudi *Le Monde*), kar je vplivalo tudi na občutno zmanjšano število uporabe dvojne, torej moške in ženske oblike poimenovanja.

Medtem ko je pri razvoju slovenskega novinarstva opazna zamuda znotraj evropskih komunikacijskih tokov, je bilo francosko v razvoju med vodilnimi. Med okupacijo Francije v drugi svetovni vojni je mnogo časopisov prostovoljno prenehalo izhajati. Tisti, ki so ostali na trgu, so vse bolj zahajali v kolaboracionistično propagando. Leta 1944 so bili ti kompromitirajoči časniki prepovedani; *Le Matin*, *Le Petit Parisien*, *Paris-Soir*, *Le Temps* so izginili ponovno pa oživijo ali pa so na novo ustanovljeni *Combat*, *Libération*, *Le Parisien libéré*, *Le Monde*, *Ouest-France*, *La Marseillaise* itd. (Charon 2004). *Le Monde* je po naročilu generala Charlesa de Gaulla, ki si je za

Francijo želel pomemben in odgovoren časnik, ki bo pokrival predvsem mednarodno dogajanje, ustanovil Hubert Beuve-Méry, ko so nemške čete zapustile Pariz. Prevezel je format »kolaboracionističnega« časnika Le Temps. Beuve-Méry je kot pogoj, da se loti projekta, zahteval popolno uredniško neodvisnost (Charles-de-Gaulle.org; Hubert Beuve-Méry).

Le Monde je bil že na samem začetku zasnovan kot resen časnik, »*haut de gamme*«, ki je imel za glavno nalogo bralcem podati premišljene interpretacije aktualnega dogajanja v domovini in po svetu. Posebne potrebe po uporabi ženske in moške oblike zaradi kakršnihkoli političnih, agitacijskih ali vzgojnih vzgibov v časniku ni bilo, zato je prevladala uporaba generičnega moškega spola, ki mu prednost daje poročevalski stil.

6.2.2 Poročevalski stil: ovira feminizacije v jeziku?

Sočasno s postopno profesionalizacijo novinarstva, z vsebinskim in tehničnim razvojem in oblikovanjem pravega poročevalskega stila se je najprej v Slovenskem poročevalcu, kasneje pa v Delu vse pogosteje namesto ženske in moške oblike poimenovanja začelo pojavljati generično moško edninsko ali množinsko poimenovanje, v Le Mondu pa so bila generična poimenovanja že stalnica. Eden izmed razlogov za opustitev poimenovanj v obeh oblikah se morda skriva v zahtevah poročevalskega stila po jasnosti in razumljivosti. Z izogibanjem uporabi generičnega moškega slovničnega spola in vztrajanjem pri uporabi obeh oblik namreč besedilo zaradi dvojnega skladskega ujemanja lahko postane »preobloženo« in kot tako za bralca dvoumno ali celo nerazumljivo. Kot pravi Godina (v Kozmik in Jeram 1999), je najpomembnejša sporočilna funkcija jezika (kako nas naslovnik razume), ki pa se z vsakokratno uporabo moške in ženske oblike lahko občutno zmanjša. Tudi za označevanje ženskih oseb s priimki v pridevniški obliki bi lahko vzrok iskali v ekonomičnosti in enostavnosti jezikovnega izraza, ki je še posebej pomembna v naslovju; pisec se namreč lahko izogne ponavljanju lastnega imena, pa še eno možnost več ima pri variranju označevanja ženske osebe, kar vpliva na razgibanost njegovega stila. Lektorji očitno oblike niso in je tudi danes kljub pogovornosti in »seksističnosti« ne preganjajo; zdi se, kot da je postala nepogrešljiv del slovenskega

poročevalskega stila. V francoščini so oblike priimkov za ženske in moške enake; da gre za žensko osebo, bralec razbere iz nadaljnega skladenjskega ujemanja, še lažje pa iz skoraj vedno prisotnih okrajšav Mme (za gospo) ali Mlle (za gospodično) in M (za gospoda) pred priimkom.

Predvsem leta 1945 v Delu in v Le Mondu tudi kasneje so ženske na pomembnih položajih pogosto označene z moškimi poimenovanji (*šef, minister, le chef, le docteur*). Tako raba pa bi težko utemeljili s novinarskim strahom pred morebitno dvoumno interpretacijo ženskega poimenovanja; iz konteksta je namreč vedno popolnoma jasno, da ženske, o katerih je govora, nosijo svoj naziv ali naslov, in ne moževega. Razlog za uporabo moškega poimenovanja namesto ženskega je pri Slovenskem poročevalcu verjetno treba iskati v še ne obstoječi feminizirani obliki poimenovanja za prej skoraj izključno moške poklice in morebitni slabšalni konotaciji, ki bi jih feminizirana poimenovanja nosila. Da so se na Slovenskem ženska poimenovanja za vse funkcije in poklice hitro uveljavila, kaže skorajšnja odsotnost moških poimenovanj za ženske v Delu iz leta 1969. Da tudi na splošno mediji v slovenskem prostoru s feminizacijo poimenovanj niso imeli težav potrjuje B. Pogorelec (1997): »Pri poročanju o konkretnih ženskih osebah so že v petdesetih in šestdesetih letih zlasti na radiu, kasneje tudi na televiziji dosledno uveljavili žensko obliko naziva, torej *profesorica, direktorica, ravnateljica itd. Marija Lobak*.

V Le Mondu 1969 in 2000 je bilo, primerjalno z Delom v istih letih, število moških, poimenovanj za ženske osebe kar veliko, še posebej pa je izstopalo število nepopolno feminiziranih, epicenih poimenovanj, ki v slovenščini ne obstajajo. Razlog za poznejšo uveljavitev pravih feminiziranih poimenovanj nekaterih poklicev, nazivov, naslovov in funkcij v Le Mondu bi lahko ponazorili z metaforo Marie-Jo Mathieu (2002, 95): »Feminizirati imena poklicev, nazivov, naslovov in funkcij je, kot da bi odprli Pandorino skrinjico: obstaja neomejena svoboda pri ustvarjanju ženske oblike, ta pa povzroča morfološko nestabilnost (različne oblike tekmujejo med sabo), semantično nestabilnost (neprestan dvom, ali gre za generično ali specifično; zaradi novosti moteča polisemija) in slovnično nestabilnost (predvsem zaradi skladenjskega ujemanja po naravnem, in ne po slovničnem spolu).« Na koncu avtorica doda še nestabilnost registra, vezano na najrazličnejšo zaznamovanost ženskih oblik – od prezira, do žalitve, vulgarnosti, ironije itd.

6.2.3 Postopno vstopanje žensk v javni prostor

Eden pomembnejših dejavnikov, ki je vplival na feminizacijo jezika v posameznem časniku, je položaj žensk v času in okolju, v katerem je časnik nastajal. V nadaljevanju bom poskušala ugotoviti, kako se je novinarski jezik v Slovenskem poročevalcu in Delu ter Le Mondu odzival na naraščajoče število aktivnih, finančno neodvisnih žensk, vstopanje žensk v javni in politični prostor, ženska gibanja, jezikovno politiko, povezano s feminizacijo v jeziku in podobno.

Če primerjamo položaj žensk v Sloveniji in Franciji pred prvo svetovno vojno, lahko ugotovimo, da so bile francoske ženske sicer veliko bolj revolucionarno in aktivistično zagnane kot ženske na slovenskih tleh, vendar jim protesti niso prinesli zahtevanih pravic, tako da je francoski javni prostor, prav tako kot slovenski, dolgo časa ostal domena moških. Francoske ženske so prvič organizirano na ulicah zahtevale svoje pravice v času francoske revolucije. Takrat so bili ustanovljeni prvi ženski klubi, ženske so se, če je bilo le mogoče, udeleževale javnih tribun in političnih debat, Olympe de Gouges je leta 1790 napisala *Deklaracijo pravic ženske in državljanke*.¹⁰⁸ Ko je že kazalo, da bodo ženske vendarle kaj dosegle, je oblast prepovedala vsakršni ženski aktivizem in ženske za nekaj časa ponovno odrinila s političnega prizorišča. Podobno kot leta 1789, se je zgodilo še dvakrat, in sicer revolucionarnega leta 1848 in leta 1870. Ženske so bile boj za politične pravice in ekonomsko neodvisnost tudi na papirju; po zgledu meščanskega angleškega in ameriškega feminizma so intelektualke objavljale kritične članke o nezavidljivem položaju žensk v različnih znanstvenih revijah in zbornikih. Zaradi sprememb v gospodarstvu je sredi 19. stoletja vse več žensk delo gospodinje zamenjalo za delo v tovarni, proti koncu 19. stoletja in na začetku 20. stoletja pa so se ženske začele tudi bolj pospešeno izobraževati, opravljati pomembnejša administrativna in podobna dela.

¹⁰⁸ *Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne.*

Na začetku 20. stoletja je bilo francosko feministično gibanje v polnem zagonu, a prekinila ga je 1. svetovna vojna (Adler 1993).

»/.../ če izvzamemo eno svetnico in kakšno visoko plemkinjo, so ženske začele vstopati v javno življenje Slovencev šele v zadnjih desetletjih devetnajstega in v prvih desetletjih dvajsetega stoletja« (Vodopivec v Šelih in drugi 2007, 16). V zborniku *Pozabljena polovica* (Šelih in drugi 2007), v katerem so zbrane posameznice, ki so v »razmerah in času, v katerih so živele in delovale, presegle krog svojega osebnega življenja in ustvarila dodano vrednost /.../« (prav tam, 9), so med ženskami, najstarejšimi po letnici rojstva, najštevilčnejše tiste, ki so se ukvarjale z eno izmed umetniških dejavnosti, kmalu se jim pridružijo še druge poklicne skupine; največ je gostilničark, mecenk, učiteljic, redovnic in medicinskih sester. Prvo univerzitetno izobraženo žensko smo Slovenci dobili šele leta 1906 (Marija Wirgler), prvo zdravnico pa na primer šele leta 1907 (Eleonora Jenko Groyer). Do organiziranja prve oblike javnega delovanja žensk je prišlo leta 1901, ko je bilo v Ljubljani ustanovljeno Splošno žensko društvo. V dvajsetih in tridesetih letih so ženske začele delovati na poklicnih področjih, ki so jim bila do takrat nedostopna: postale so zdravnice specialistke, univerzitetne učiteljice, odvetnice itd. Na slovenskih tleh je normalen razvoj širjenja javnega življenja za ženske na nasilen način preprečila druga svetovna vojna.

Tako na francoskih kot na slovenskih tleh so morale ženske v času vojne na delovnih mestih nadomestiti odsotne moške sodržavljanke. Za nekaj časa so postale bolj opazne v družbi in finančno neodvisne. Ženske so se z moškimi rojaki kosale tudi v pogumnih dejanjih: nekatere so se bojevale, spet druge pomagale ranjencem, skrivale vojake po domovih, opravljale nevarna kurirska dela in podobno. V Franciji so z nastopom Ljudske fronte na oblast možnost za sodelovanje v vladi dobile tudi ženske; leta 1936 so v takratni vladi tri ženske ministrice. Druga svetovna vojna je tako slovenskim kot francoskim ženskam prinesla tudi splošno volilno pravico, v Franciji leta 1944, v Sloveniji že leto prej, in sicer 1943 (Adler 1993; Verginella 2006). Zaradi različnega političnega režima pa je v povojnem času v Franciji in Sloveniji značilen bistveno drugačen odnos oblasti do položaja ženske v družbi. Ta je, kot je pokazala jezikovna analiza, vidno vplival tudi na drugačno označevanje ženskih oseb v slovenskih in francoskih časnikih.

V slovenskem povojnem režimu, ki je zvesto posnemal sovjetski totalitarizem, so vzpon lahko doživele zgolj političarke ene, »prave« usmeritve. Prva ženska, ki je postala članica izvršnega organa OF je bila predsednica Slovenske protifašistične ženske zveze Angela Ocepek (1944), prva in za dolgo časa edina ministrica pa je leta 1945 postala Vida Tomšič. Po vojni se je izrazito povečalo tudi število žensk, ki so opravljale do tedaj zgolj »moške« poklice (zdravnice, univerzitetne učiteljice itd.). Tik po vojni se je še nekaj časa častilo »partizanke - borke«, ki so, kot je Josip Broz Tito poudaril v enem izmed v *Naši ženi* objavljenih govorov, s pogumom in borbenostjo dokazale, da niso več le gospodinjskih del, temveč tudi javnega delovanja in vojskovanja (Verginella 2006). Kljub temu, da razen »ministra«¹⁰⁹ Vide Tomšič, druge ženske niso bile na visokih političnih položajih, se je junija 1945, v povojni evforiji, v Slovenskem poročevalcu o ženskah pisalo več kot kadarkoli kasneje. Številna ženska poimenovanja najdemo tako v takrat aktualnih poročilih o dejavnostih SPŽZ (kasneje AFŽ, Antifašistična fronta žena), pozivih in obvestilih, namenjenih vsem delavcem in delavkam, »graditeljem nove države«, kot v portretnih »slavospevih« posameznicam, ki so se izkazale med vojno. O čaščenju slovenske žene takoj po vojni govori tudi uvodnik z naslovom *Slovenska žena na braniku svobode*, ki je bil objavljen 9. junija 1945 v Slovenskem poročevalcu:

Kadar bomo polagali obračun o nadčloveških naporih in žrtvah osvobodilnega boja pri nas, bomo morali zmerom znova in znova poudarjati častni herojski delež, ki ga je vsa štiri leta svete domovinske vojne na vseh frontah, doma in v prvi bojni črti doprinašala slovenska žena.

Slovenska žena borka. Naj bi bile tele besede kakor v neminljiv spomin vsem tistim znanim in nepoznanim junakinjam, ki so v vrstah partizanskih brigad, ramo ob rami s svojimi moškimi tovariši, s puško in bombo v rokah neustrašno napadale fašistične tolpe, rušile sovražnikove bunkerje, povsod in zmerom prve med prvimi, odločne, pogumne, predane in do poslednjega diha zveste svoji sveti nemi prisegi: ne bo prej sonca in miru, dokler poslednji sovražnik naše svobode ne bo pregnan s te izmučene zemlje, da se bodo v naše domove vselili mir, zadovoljstvo in sreča naših mater in otrok, ki je vendar sreča nas vseh. Ni bilo mar partizankam.borkam ne žeje ne gladu, ne mraza ne tisočernih telesnih tegob neskončnih partizanskih pohodov. Vzdržale so

¹⁰⁹ Vida Tomšič je v Slovenskem poročevalcu leta 1945 vedno poimenovana z moško obliko *minister*.

zmeraj do kraja, bodrile slabotne, bile same sveta zgled požrtvovalnosti in samopremagovanja. Šle so v napad z dvignjeno glavo in vedrega čela in če so padle, so padle s častjo, do poslednje kaplje krvi junaške branilke svobode svoje zemlje. Branile so svoj rod, na rod, kateremu je treba na tem svetu ustvariti lepši, pravičnejši, svobodni dom, ki bo očiščen vsega zlega. To je bila tovarišica Ančka, ki je v dolomitskih gorah ob padlem tovarišu mitraljezcu zgrabila za strojnico, streljala do poslednjega naboja in potlej dala svoje mlado življenje za novo svobodno domovino. Bilo je na stotine znanih in neznanih imen, ki so in bodo ostale zapisane v zgodovini osvobodilnega boja v prvih vrstah junakov, borcev in graditeljev svobode.

Slovenska žena bolničarka. Ali bodo mogli naši ranjenci kdaj le za trenutek pozabiti tovariško sestrsko skrb bolničark za njihovo življenje, ki so jih, ne meneč se za točo sovražnikovih krogel, reševale z najbolj izpostavljenih frontnih položajev, iz bojne črte v zaledje, jih obvezovale, hranile ter jim bile nenadomestljive tolažnice v težkih urah /.../

Slovenske žene matere. Poklonimo se vsi našim junaškim partizanskim materam, ki so v nočeh na skrivaj trepetale za življenja svojih sinov, hčera in mož, borcev za svobodo svoje zemlje, čez dan pa s stisnjenimi zobmi kljubovale na svojih domačijah tujim in domačim fašističnim zločincem /.../

Kaj pa tisti tisoči in desetisoči slovenskih žena, ki so z delom svojih rok na poljih hranile narodno vojsko, sodelovale z vsemi svojimi silami pri graditvi narodne oblasti, organizirale in visoko dvigale vsenarodni odpor proti tujim fašističnim nasilnikom in izdajalcem, bile povsod in ob vsakem času neodjenljiv in neustrašen pobornik osvobodilne ideje /.../

Takšna stopa danes zavedna slovenska žena pred nas, tista žena, ki je s svojim junaštvom in borbenostjo in z ustvarjalnim delom prvokrat v zgodovini enakopravno soodločala pri osvobajanju in ki enakopravno soodloča v obnovi in graditvi naše nove domovine. Borbeni slovenski ženi zahvala, spoštovanje in čast /.../

Slovensko politično vodstvo v skladu s komunističnim prepričanjem ni podpiralo feminističnih drž in ni bilo naklonjeno aktivistkam, ki so se zavzemale za organiziran vstop žensk v politiko in ki so zagovarjale žensko specifičnost ter potrebo po ženski politiki. AFŽ se ni smel razviti v močno, od partije neodvisno organizacijo. Žensko vprašanje je bilo treba rešiti izključno kot del delavskega vprašanja. V povojnih številkah *Naše žene*, glasila AFŽ, je lik partizanke-borke hitro nadomestil lik partizanske matere kot ponižne, trpeče, a klene in pogumne ženske, ki neutrudno podpira novo, ljudsko oblast in skrbi za vzgojo mlajših rodov:

Čas pogumnih, tudi oboroženih pratizank, spretnih in očarljivih kurirk in obveščevalk se je iztekel z vojno. Neustrašne ženske, ki so v času vojne z odločnim nastopom in fantovskim izgledom dokazovale svoje enakopravnost, so s koncem vojnega spopada izpolnile svoje poslanstvo. Lahko so se zaposlile, nadaljevale s študijem, se omožile in postale žene in matere. Povojni čas je bil čas širokogrudnih mater in požrtvovalnih žena, predvsem delavk in kmetic /.../ (Verginella 2006, 61).

Preveč ambiciozne emancipirane meščanke zaradi poudarjanja individualističnih, meščanskih vrednot v povojnem času niso bile zaželenne.

Leta 1969 se nam Delo kljub nespremenjenemu režimu pri obravnavi in označevanju žensk pokaže v popolnoma drugačni luči kot njegov predhodnik Slovenski poročevalec leta 1945. Ženskam Delo ne posveča posebne pozornosti, obravnava jih enako kot moške sodržavljane, o njih torej govori le, če si to zaslužijo z dejanji (še bolje, če so ta dejanja narodnozavedna). Ker je žensk, ki bi opravljale vodilne funkcije, še vedno malo, ženskih poimenovanj na političnih in gospodarskih straneh skoraj ni zaslediti, pogosto pa se pojavljajo na kulturnih in športnih straneh, saj so na teh dveh področjih ženske postale zelo aktivne in uspešne. Ženske so, ne glede na pomembnost položaja, z redkimi izjemami, označene z ženskim poimenovanjem (npr. *ministrica*), kar bi lahko povezali z družbenim sprejetjem žensk v političnem prostoru.

Kljub temu, da so bile tudi francoske ženske med vojno »žene borke« in da so proti koncu vojne z zakonom dobile splošno volilno pravico, junijski Le Monde leta 1945 ženskam ne posveča nobene pozornosti. Osrednja pozornost je namenjena povojni politični ureditvi Evrope in ostalega sveta, pri njej pa ženske niso igrale pomembne vloge.

V petdesetih in šestdesetih letih, torej po tem, ko so ženske dobile volilno pravico, se je feministični aktivizem v Franciji nekoliko umiril. K spremenjeni vlogi ženske v družbi so takrat največ prispevale poslanke, ki so se ukvarjale predvsem s socialno politiko in Združenje francoskih žensk (L'Union des femmes françaises). Da je bilo žensko vprašanje sredi prejšnjega stoletja zelo aktualno, priča tudi posebna enostranska rubrika v Le Mondu iz leta 1969 *La femme et l'enfant* (Ženska in otrok),

katere namen je bil predvsem seznanjati ženske z novostmi na področju zaposlovanja in jim omogočiti lažji vstop v poklicni svet. 22. januarja 1969 je bil na primer objavljen članek o zahtevi Združenja francoskih žensk po odprtju novih, ženskam bolj dostopnih centrov za poklicno izobraževanje. Združenje je namreč ugotovilo, da so tako imenovani ženski poklici najslabše plačani in najbolj zastareli, ženske pa se zaradi popoldanskih in gospodinjskih obveznosti v popoldanskem času ne morejo udeleževati strokovnih tečajev, ki bi jim omogočili konkurenčnost pri zaposlovanju v sodobnejši in bolje plačani kemični, elektrotehnični industriji. Da so nekatere ženske na področjih, ki so bila prej izključno moška, že postale konkurenčne moškim, je razvidno tudi iz dokaj številnih omemb zdravnic, znanstvenic in vodji organizacij itd. Da pa uspešne ženske na teh področjih niso bile zgolj izjeme, potrjuje dejstvo, da jih je večina označenih z ženskim poimenovanjem. Na neenakopravnost žensk v družbi pa v Le Mondu opozarja še vedno prisotno, a le redko v poročevalskih besedilih, označevanje ženske s soprogovim lastnim imenom, priimkom in funkcijo ali nazivom.

Leta 2000 lahko tako v Delu kot v Le Mondu beremo o številnih poslankah, ministricah, direktoricah podjetij itd. Sočasno z uveljavljanjem žensk na političnem in gospodarskem področju so se uveljavljala tudi ženska poimenovanja zanje. Nekatera so že obstajala, nekatera so bila spremenjena, spet druga na novo feminizirana. Časniki so jih v veliki meri vzeli za svoje. Končni rezultat je v obeh državah podoben, pot do njega pa je bila drugačna. V Sloveniji je bila odločilna sprememba političnega režima, v Franciji pa prihod bolj liberalno usmerjenih in ženske podpirajočih politikov.

Kot ugotavlja Milica Antić Gaber (1997), v socialističnem obdobju posebnega organiziranja žensk sicer ni bilo, so pa sredi osemdesetih let začele nastajati prve ženske skupine (npr. Ženska sekcija pri Sociološkem društvu). S pojavom posebnih ženskih skupin, katerih predstavnice so izhajale iz feminističnih podmen, se je v družbi postopno liberaliziral tudi odnos do samega pojma feminizem. Do takrat se je namreč izraz feminizem pri nas povezoval z meščanskim ženskim gibanjem, ki naj bi bilo v nasprotju z »delavskim« ženskim gibanjem. Konec osemdesetih let so izšle prve publikacije s feministično tematiko, pri čemer pisanje ni več vezano na marksistično teorijo, temveč se spogleduje s psihoanalizo, strukturalizmom in sodobnimi tokovi v zahodnem feminizmu. Socialistični »državni« feminizem je

zamenjal »gibanjski feminizem«, ko so torej ženske same osmišljevale svoj položaj in formulirale svoje interese, potrebe in zahteve. V Sloveniji od polovice osemdesetih let deluje vrsta različnih civilnodružbenih ženskih skupin, v političnih organizacijah pa do začetka devetdesetih programi strank ženski politiki niso namenjali posebne pozornosti.¹¹⁰ Prva leta parlamentarne demokracije v Sloveniji ženskam sprva niso prinesla veliko političnega uspeha, ogrožene so bile celo nekatere v socializmu pridobljene pravice. Zato so se, da bi znotraj posameznih strank ženske imele večji vpliv, organizirale ženske zveze in forumi (Antić Gaber 1997). Spoznanje, da je potrebno sistematično spremljati položaj žensk in preprečiti njihovo diskriminacijo in marginalizacijo, ki jo prinaša tržna ekonomija, je privedlo do zahteve po ustanovitvi samostojnega medresornega vladnega telesa in 1. julija 1992 je bil z Odlokom Vlade Republike Slovenije ustanovljen Urad za žensko politiko, ki se je leta 2001 preimenoval v Urad za enake možnosti. Urad je bil tudi pobudnik vseh razprav o seksistični rabi slovenskega jezika, prav tako je tam nastala ideja o zapisu zakonov v obeh spolih (Urad za enake možnosti).

V Franciji je bil prvi predsednik, ki se je aktivno zavzemal za spremembo položaja žensk v družbi Valéry Giscard d'Estaing. V stranki socialistov (PS), katere tajnik je bil Francois Mitterrand, je ženska sekcija delovala že od leta 1970. Ko je leta 1981 Mitterrand postal predsednik republike, se je odločil za feminizacijo vlade in administracije. Edith Cresson je v času njegovega predsedovanja postala prva ženska predsednica vlade, Yvette Roudy pa ministrica za ženske pravice. Prav ona je kot prva na državno raven premaknila tudi vprašanje poimenovanja žensk v francoščini, ustanovila komisijo, ki je proučila možnosti feminizacije v francoskem jeziku in nato podala predlog za feminizacijo poimenovanj poklicev, nazivov, naslovov in funkcij. Danes v okviru Ministrstva za delo, socialne zadeve, družino in solidarnost¹¹¹ deluje Urad za pravice žensk in enakopravnost¹¹², ki skrbi za enakopravnost žensk na vseh področjih družbenega življenja (Ministère du travail, des relations sociales, de la famille et de la solidarité).

¹¹⁰ Izjema je nekdanja Zveza socialistične mladine, kasneje Liberalna demokracija Slovenije, ki je na svojem kongresu leta 1989 sprejela zahtevo po »ministrstvu za ženske« in ki je naslednje leto v svoj program vnesla poglavje z naslovom »Za politiko enakih možnosti« (Antić Gaber, 1997).

¹¹¹ Ministère du travail, des relations sociales, de la famille et de la solidarité.

¹¹² Le service des droits des femmes et de l'égalité.

Pri interpretaciji sem predstavila zgolj tri izmed številnih dejavnikov, ki so na različne načine vplivali na označevanje in naslavljanje žensk v analiziranih slovenskih in francoskih časnikih. Dejavnike sem zaradi boljše preglednosti in lažje primerjave obravnavala ločeno, v resnici pa so tesno povezani in se medsebojno prepletajo ter vplivajo drug na drugega. Ugotovila sem, da so nekateri dejavniki na feminizacijo novinarskega jezika delovali zaviralno, drugi pa so jo spodbujali. Do temeljnih razlik pri označevanju žensk je v Le Mondu in v Delu takoj po vojni je prišlo zaradi drugačnega političnega režima in zato tudi drugačne funkcije obravnavanih časnikov. Leta 1969, ko je tudi Delo postalo »resen« časnik s prevladujočo informativno funkcijo in izoblikovanim poročevalskim stilom, so se razlike pri označevanju žensk zmanjšale; poročevalski stil, ki temelji na jasnosti in enostavnosti jezika, je pri obeh postal neke vrste »ovira« zapisa v moški in ženski obliki, prednost so dobila generično rabljena poimenovanja v moškem spolu. Tukaj bi izpostavila še čisto jezikovni razlog za večkratno označevanje žensk z moškim poimenovanjem v Le Mondu kot v Delu, in sicer morfološko in oblikoslovno nedorečeno feminizacijo nekaterih poimenovanj. Z množičnim vstopom žensk v politični prostor in z vse več aktivnimi ženskami tudi na drugih področjih družbenega življenja se je o ženskah začelo več pisati na vseh straneh obeh časnikov. Zdi se, da so se nova ženska poimenovanja za ženske na pomembnih položajih oziroma za tiste, ki so opravljale »moške« poklice, v Delu brez posebnih zapletov uveljavila že zelo zgodaj. Na dokončno prevlado ženskih poimenovanj za ženske delujoče osebe nad moškimi poimenovanji pa je v Franciji očitno imela velik vpliv burna jezikovna razprava na državni ravni, ki se je v devetdesetih letih končala s predsednikovo okrožnico o feminizaciji poimenovanj delujočih oseb in izdajo priročnika za feminizacijo poimenovanj v francoščini. Pri obeh časnikih bi leta 2000 zaradi rabe generičnega moškega spola še vedno lahko govorili o »seksistični« rabi jezika, vendar le, če prej ne bi pomislili na ovire, ki bi jih vsakokratnemu pisanju v moški in ženski obliki postavljala sistema obeh jezikov. Predvsem v primerih, ko gre za označevanje konkretnih moških in ženskih oseb, ki so kasneje v besedilu pogosto tudi poimensko navedene, pa bi bilo morda vseeno bolje uporabiti obe obliki. Prav tako bi se v Delu lahko na enostaven način izognili »seksistični« uporabi svojilne pridevniške oblike priimka za označevanje ženske osebe, v francoskem Le Mondu pa bi lahko večkrat uporabili popolnoma feminizirane oblike poimenovanj delujočih oseb, in ne le zgolj

vmesno, epiceno različico. Na koncu lahko ugotovim, da je bil jezik v poročevalskih besedilih v vseh pregledanih izvodih časnikov glede feminizacije za svoj čas in z njim povezano družbeno dogajanje zelo napreden. Verjetno bolj relevanten za stanje duha v določeni družbi pa je neporočevalski del časnika, katerega analiza sicer ni bila v središču mojega zanimanja, a sem mu zaradi številnih poimenovanj ženskih oseb vseeno namenila nekaj pozornosti. Ugotovila sem, da je bila feminizacija v jeziku osmrtnic, zahval, oglasov za delo in podobnih besedil v krepkem zaostanku v primerjavi s poročevalskimi besedili, na kar kaže predvsem označevanje žensk z moškimi osebnimi imeni v francoskem časniku in oglasi za delo, največkrat še vedno zapisanimi po principu pogostnosti (moška oblika za poklic, ki ga pogosteje opravljajo moški in ženska za poklic, ki ga pogosteje opravljajo ženske) in posledični negotovosti bralca, ali gre za specifično ali generično rabo poimenovanja.

7 SKLEP

Ko so se ženske uprle tradicionalni podobi ženske kot žene, matere in gospodinje ter začele na trgu delovne sile postajati konkurenčne moškim, jih je bilo treba na nek način poimenovati. Ženske oblike poimenovanj so večinoma obstajale zgolj za manj cenjene, manualne poklice, medtem ko je bilo treba druge na novo tvoriti, jih izpeljati iz moških ali pa prevzeti že obstoječe oblike ženskih poimenovanj za žene nosilcev nazivov, naslovov in funkcij ter jim zgolj spremeniti pomen. Sliši se enostavno, a od kod potem tako burne razprave o feminizaciji v jeziku konec dvajsetega stoletja, ko so ženske že kar nekaj časa celo na vodilnih položajih v politiki in gospodarstvu? Preprosto, jezik ni od družbe izoliran sistem, v katerem bi se spremembe lahko dogajale čez noč, njegovi govorniki pa bi novosti brez pomišljanja upoštevali pri rabi jezika. Jezik in družba recipročno vplivata drug na drugega in za vsako najmanjšo spremembo v jeziku se skriva več prepletajočih se dejavnikov. Feminizacija poimenovanj je v jeziku in v njegovi rabi povzročila kar nekaj ne tako majhnih sprememb, zato sem v diplomski nalogi poskušala odgovoriti na na začetku zastavljeno vprašanje, in sicer, ali so problemi feminizacije v slovenščini in francoščini, če ti sploh obstajajo, bolj jezikovne ali bolj družbene narave. Poleg feminizacije poimenovanj poklicev, funkcij, nazivov in naslovov ter uporabe teh poimenovanj sem pod drobnogled vzela tudi označevanje žensk z »nezaznamovanim«

moškimi poimenovanjem, ki so se mu, kot izrazito »seksističnemu« najprej uprle feministke v Sloveniji in Franciji, pri tem pa so jih podprli le redki jezikoslovci.

Ob primerjavi spola kot slovnične kategorije v slovenščini in francoščini sem ugotovila, da razen enega spola več v slovenščini, srednjega (ki pa je pri poimenovanju oseb neuporaben), bistvenih razlik ni. Ključnega pomena za predmet diplomske naloge je, da se v obeh jezikih spol samostalnikov, ki poimenujejo živa bitja, načeloma ujema z naravnim spolom, da pa je moški spol v primerjavi z ženskim nezaznamovan, da ima lahko generično vrednost, in je zatorej lahko rabljen tako za označevanje ženskih kot moških oseb. Kot sem spoznala v nadaljevanju, se prav okoli generične vrednosti moškega spola v slovenščini in v francoščini najbolj krešejo mnenja. Medtem ko jo imajo nekateri za nesprejemljiv jezikovni apriorizem in zagovarjajo nujnost uporabe ženske in moške oblike poimenovanj, jo drugi obravnavajo kot del nespremenljivega jezikovnega sistema. Večina jezikoslovcev se strinja, da pri needninskih poimenovanjih moška oblika v obeh jezikih ustrezno zagotavlja spolno nevtralizacijo, medtem ko je pri edninskih poimenovanjih v moški obliki ločevanje med generično in specifično vrednostjo moškega spola kontekstualno pogojeno. Pomembno je, da prejemnik sporočilo interpretira tako, kot si ga je zamislil njegov tvorec. Prav zaradi najpomembnejše, sporočilne funkcije jezika, se zdi sporno neprestano pisanje v ženski in moški obliki, ki bi zaradi zapletenega skladijskega ujemanja naredilo besedilo težko razumljivo. Slednje in hkrati tudi mojo delovno hipotezo, je potrdila analiza generične uporabe moškega spola v časnikih *Delo* in *Le Monde*. V obeh je namreč generična uporaba moškega spola zaradi zahteve poročevalskega stila po racionalnem in jasnem jeziku prevladovala, medtem ko se je v Slovenskem poročevalcu kot izredno popularno izkazalo pisanje v moški in ženski obliki, ki pa je bilo, kot sem ugotovila pri interpretaciji, posledica političnega režima.

Preden sem vprašanje feminizacije v jeziku umestila v širši družbeni kontekst, sem preverila morebitne oblikoslovne ovire feminizacije poimenovanj delujočih oseb v obeh jezikih. Ugotovila sem, da sicer jezika razpolagata z ustreznimi jezikovnimi sredstvi za tvorbo ženskih poimenovanj, vendar pa je v francoščini nedorečena ženska oblika poimenovanj s priponskim obrazilom *-(t)eur*, katerih osnova ni vezana na noben glagol oziroma se je povezava s pomenskim premikom izgubila. Samo za

žensko obliko od *le docteur* na primer obstaja vsaj šest možnosti, od katerih so tri, in sicer *la docteur*, *la docteure*, *la doctoresse*, dokaj pogosto rabljene. Kompleksnost teh poimenovanj pri govoricah vzbuja negotovost, zato pogosteje uporabljajo preprosto in ustaljeno moško obliko. Tudi v *Le Mondu* se je izkazalo, da so prav poimenovanja na *-(t)eur* največkrat ostala v moški obliki tudi, kadar so se nanašala na ženske osebe. Hipoteza, da niti v slovenščini niti v francoščini posebnih jezikovnih ovir feminizacije kateregakoli poimenovanja delujoče osebe ni, se je torej izkazala zgolj za delno pravilno.

Glede na to, da razvidi poklicev v slovenščini in francoščini danes za vse poklice ponujajo žensko in moško različico, je sprva morda presenetljivo dejstvo, da so nekatere ženske še danes raje poimenovane z moško kot z žensko obliko. A podrobnejša analiza današnjega pomena določenih ženskih poimenovanj je pokazala, da imajo ta tako v slovenščini kot v francoščini pogosto manjšo vrednost kot moška poimenovanja, nekatera pa celo izrazito slabšalni konotativni pomen. Problem je bolj prisoten v francoščini kot v slovenščini, in sicer zaradi dveh razlogov: prvi se skriva v včasih najbolj besedotvorni ženski končnici *-esse*, ki pa ima danes slabšalno konotacijo, drugi pa v dejstvu, da se je še do nedavnega kar nekaj ženskih poimenovanj uporabljalo v pomenu soproge delujočega moškega. V obeh jezikih je previdnost pri tvorbi novih ženskih poimenovanj potrebna tudi zaradi možne enakozvočnosti, predvsem s poimenovanji za stroje. Pri analizi označevanja žensk v časnikih *Slovenski poročevalec*, *Delo* in *Le Monde* se je izkazalo, da so bile takoj po vojni ženske na pomembnih funkcijah največkrat označene z moškim poimenovanjem, leta 1969 in 2000, ko so take ženske postajale vse bolj številne, pa so se tudi za njih uveljavila ženska poimenovanja. V nobenem časniku nisem zasledila, da bi imelo katerokoli žensko poimenovanje slabšalno vrednost; po vojni, ko bi bila morebitna ženska poimenovanja za ženske osebe lahko potencialno žaljiva, so se jim tako slovenski kot francoski pisci spretno izognili, kasneje pa so v *Le Mondu* namesto poimenovanj s sporno pripono *-esse* za ženske raje uporabljali epicena poimenovanja.

Analiza feminizacije jezika v časnikih *Slovenski poročevalec*, *Delo* in *Le Monde* leta 1945, 1969 in 2000 mi je omogočila spremljanje sprememb označevanja žensk v zgodovini znotraj enega časnika in primerjavo označevanja žensk med francoskim in

slovenskim časnikom v istem obdobju. Ker sem iz teoretskega dela naloge morebitne jezikovne ovire feminizacije v posameznem jeziku že poznala, sem v empiričnem delu lahko določila pomembnost vpliva družbeno-politične situacije na feminizacijo v jeziku. Izkazalo se je, da je bila feminizacija v posameznem obdobju močno odvisna od takratnega položaja žensk, političnega režima, značilnosti tiska in drugih, med seboj prepletajočih se dejavnikov. Naj izpostavim zgolj specifično uporabo ženske in moške oblike poimenovanj v povojnem Slovenskem poročevalcu kot posledico socialističnega režima in skokovito povečanje števila ženskih poimenovanj v Le Mondu po Jospinovi okrožnici, v kateri se zavzema za uporabo ženskih poimenovanj, in izdanem priročniku za feminizacijo poimenovanj delujočih oseb. Na koncu torej lahko potrdim hipotezo, da se feminizacija v jeziku odziva na družbeno-politične spremembe.

Preko teoretičnega in empiričnega dela diplomske naloge sem prišla do končne ugotovitve, da je vprašanje feminizacije v jeziku zelo kompleksno. Ženska poimenovanja delujočih oseb tako v slovenščini kot v francoščini obstajajo, razlogov, da njihova raba še zmeraj ni samoumevna, pa je veliko, nekaj je čisto jezikovnih, prevladujejo pa družbeni. V empiričnem delu sem analizirala feminizacijo v jeziku časnikov, ki od vseh medijev najbolj sledijo jezikovni normi. Če odmislimo uporabo generične rabe moškega spola (za katerega je večina jezikoslovcev mnenja, da je del nespremenljivega jezikovnega sistema), leta 2000 v Delu in Le Mondu večje semantične asimetričnosti pri označevanju žensk in moških ni zaznati, čeprav vemo, da enakopravnost žensk in moških v realnem svetu še zdaleč ni popolnoma uresničena. Morda bi bilo zanimivo opraviti tudi analizo televizijskega in radijskega jezika, za katerega se zdi, da bi se zaradi večje spontanosti in pogostejšega neposrednega naslavljanja namišljene javnosti ali konkretnega sogovornika pri označevanju žensk pokazal v drugačni luči, kot se danes kaže novinarski jezik.

POVZETEK V FRANCOŠČINI

LA FÉMINISATION EN SLOVÈNE ET EN FRANÇAIS: PROBLÈME SOCIOCULTUREL ET/OU LINGUISTIQUE?

L'entrée des femmes sur le marché du travail s'est traduite par la revendication des appellations féminines. Comme l'usage ancien consistait à attribuer aux épouses la dignité de leurs époux, la majorité des noms de métiers, titres, grades et fonctions avaient déjà connu la forme féminine. Pour pouvoir nommer les femmes exerçant un métier, il suffisait donc soit de changer le sens des féminins déjà existants soit de former de nouveaux féminins sur l'exemple des anciens. Cela paraît simple et logique et pourtant, même aujourd'hui où les femmes occupant des postes prestigieux ne sont plus rares, l'usage des formes féminines ne va pas de soi si bien en slovène qu'en français. Si nous y ajoutons des revendications des féministes slovènes et françaises consistant à l'occultation des femmes dans le discours et les débats sur la féminisation des noms de métiers, titres, fonctions et grades, qui se sont inscrits dans les deux pays même sur les agendas politiques (mentionnons seulement la circulaire de 1998, écrite par le premier ministre français à l'époque, Lionel Jospin, qui invite les administrations à recourir aux appellations féminines), nous pouvons constater que la féminisation est loin d'être juste une question linguistique. C'est pourquoi j'ai essayé d'étudier et de comparer dans le mémoire présent, la nature des obstacles qui empêchent la féminisation en slovène et en français. Sont-ils plutôt d'ordre linguistique ou socioculturel? J'ai observé de plus près les possibilités de la féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions, l'usage de ces noms dans le discours et l'usage du masculin dit générique dans les deux langues.

Dans la partie théorique de mon travail j'ai tout d'abord comparé la catégorie grammaticale du genre en slovène et en français. Dans les deux langues le genre du nom, désignant la personne, est généralement motivé; le genre du nom correspond donc au sexe de son référent. Pourtant, les grammaires des deux langues possèdent un procédé de neutralisation du genre qui attribue au genre masculin une fonction «non marquée»; il peut donc se référer aux personnes du sexe masculin et féminin. En Slovénie et en France surtout les féministes s'opposent à l'utilisation systématique du masculin dit «générique» et la considèrent comme un apriorisme linguistique qui

contribue à l'invisibilité linguistique des femmes. Par contre, la majorité des linguistes insiste sur l'emploi du masculin générique qui paraît logique à cause des accords qu'entraîne le genre des noms dans les formes de l'épithète, de l'attribut et du participe. Éviter l'emploi du masculin générique pourrait, à cause des structures syntaxiques trop compliquées, menacer la fonction principale de la langue - la communication efficace.

Ensuite j'ai étudié l'aptitude de la langue slovène et de la langue française à féminiser les noms des métiers, titres, grades et fonctions. Le slovène ne connaît aucune réticence morphologique à féminiser les noms, tandis qu'en français l'hésitation morphologique existe pour un certain nombre de termes féminins. Les plus problématiques sont les noms en -(t)eur, dans le cas desquels l'absence du radical verbal bloque la dérivation. Ainsi certains termes en français connaissent une grande variation des formes féminines possibles (il existe par exemple six possibilités de féminiser le terme *docteur*, parmi lesquelles au moins trois sont d'usage courant: la forme épiciène *la docteur*, l'adjonction du -e *la docteure*, l'adjonction du suffixe -esse *la doctoresse*). Le français connaît deux types de féminisation, absents en slovène: la féminisation dite »minimale«, caractéristique pour les noms épiciènes, qui ont une forme stable et qui varient uniquement en genre du déterminant (le/la *secrétaire*); la féminisation à l'aide d'une marque spécifique (une *femme* professeur). La concurrence de plusieurs formes féminines et l'incertitude morphologique de quelques formes féminines renforcent chez les locuteurs français une certaine insécurité langagière, c'est pourquoi certains parmi eux préfèrent utiliser les formes masculines, connues, stables et pour cela rassurantes.

Les obstacles purement linguistiques une fois constatés, j'ai pu observer les résistances à la féminisation des noms de métiers, grades, titres et fonctions, qui relèvent de la société. Plus exactement, j'ai voulu savoir pourquoi certaines femmes refusent les dénominations féminines que leurs concitoyennes féministes ont revendiqué depuis longtemps. Cela s'explique par le fait que féminiser un nom de métier revient à le dévaloriser. En slovène et en français un nom, mis à la forme féminine peut perdre de son prestige, de sa valeur, de son autorité, nous pouvons même parler d'une sorte de dissymétrie sémantique (l'exemple de *tajnik/tajnica* et *directeur/directrice*). La dépréciation du féminin en français aujourd'hui provient en

général de deux faits historiques: le suffixe le plus productif de la féminisation des noms *-esse*, neutre dans l'ancienne langue, est aujourd'hui ressenti parfois comme péjoratif; un bon nombre de noms désignant des femmes qui travaillent désignaient autrefois les épouses. Ce qui peut dévaloriser certains métiers féminisés en slovène et en français c'est leur homonymie avec les noms machines. En français c'est le cas de plusieurs dénominations déjà existantes (*balayeuse, chauffeuse*), tandis qu'en slovène, comme l'a remarqué Korošec en écrivant le dictionnaire militaire, il faut surtout faire attention en féminisant de nouveaux métiers et fonctions (*brzostrelka /brzostrelkinja*).

Dans la deuxième partie, j'ai fait l'analyse de la désignation des femmes dans deux journaux slovènes et un journal français dans les années 1945, 1969 et 2000. J'ai choisi l'analyse du langage des médias parce qu'il réagit vite aux changements sur le plan social et parce qu'il représente une sorte d'orientation linguistique pour les autres usagers d'une langue. En étudiant les caractéristiques de la féminisation de la langue des journaux Slovenski poročevalec, son successeur Delo et le Monde, j'ai pu suivre l'évolution de la féminisation au cours des années dans le même journal et comparer les caractéristiques de la féminisation entre le journal slovène et le journal français dans une année particulière. L'hypothèse que la féminisation dans la langue répond à des changements socioculturels et politiques s'est révélée comme exacte. Dans l'interprétation des résultats, reçues par l'analyse, j'ai mis l'accent sur trois facteurs qui pouvaient avoir l'influence sur la désignation des femmes dans les journaux: la situation des femmes dans la société, le régime politique, les caractéristiques de la presse. La féminisation dans la presse slovène et française a bien progressé au cours des années, ce qui est dû au nombre croissant des femmes exerçant des fonctions dites »de prestige«, auxquelles les médias accordent une grande attention (surtout dans la domaine politique). En 1945 le nombre des dénominations féminines dans Le Monde était comparable au nombre des femmes politiques en France, c'est à dire négligeable. Par contre dans Slovenski poročevalec, grâce à l'idée socialiste sur l'égalité de tous les citoyens, les femmes étaient souvent mentionnées. Pourtant, les femmes »importantes« (comme par exemple »minister« Vida Tomšič) étaient toujours nommées par des formes masculines. En 1969 nous pouvons observer dans Le Monde et encore plus dans Delo une tendance à désigner toutes les femmes par des formes féminines des métiers, ce qui devient la réalité incontestable dans les deux journaux en 2000. Comme la langue journalistique exige la clarté et la précision pour être le

compréhensible, il n'est pas surprenant que les journaux dans toutes les périodes, excepté Slovenski poročevalec en 1945, utilisaient le plus souvent le masculin générique. La priorité de Slovenski poročevalec, à l'opposé du son successeur Delo et du Monde, n'était pas d'informer ses lecteurs. C'était le journal officiel du parti communiste et donc un outil qui devait consolider son pouvoir. Pour être plus efficace le journal a évité d'utiliser le masculin générique et s'est constamment adressé aux hommes et aux femmes.

Enfin nous pouvons conclure que la langue des articles analysée dans les journaux slovènes et français a en général su répondre à la situation changeante des femmes dans la société. Pourtant il paraît que pour des raisons morphologiques, sémantiques et surtout extralinguistiques (parmi lesquelles le traditionalisme de l'Académie française) l'usage des formes masculines des noms de métiers, titres, grades et fonctions pour désigner des femmes est plus résistant en français qu'en slovène.

LITERATURA

PRIMARNI VIRI

Delo. 1969 (8. januar).

Delo. 1969 (15. januar).

Delo. 1969 (22. januar).

Delo. 1969 (29. januar).

Delo. 2000 (5. januar).

Delo. 2000 (12. januar).

Delo. 2000 (19. januar).

Delo. 2000 (26. januar).

Le Monde. 1945 (6. junij).

Le Monde. 1945 (13. junij).

Le Monde. 1945 (20. junij).

Le Monde. 1945 (27. junij).

Le Monde. 1969 (8. januar).

Le Monde. 1969 (15. januar).

Le Monde. 1969 (22. januar).

Le Monde. 1969 (29. januar).

Le Monde. 2000 (5. januar).

Le Monde. 2000 (12. januar).

Le Monde. 2000 (19. januar).

Le Monde. 2000 (26. januar).

Slovenski poročevalec. 1945 (6. junij).

Slovenski poročevalec. 1945 (13. junij).

Slovenski poročevalec. 1945 (20. junij).

Slovenski poročevalec. 1945 (27. junij).

SEKUNDARNI VIRI

Adler, Laure. 1993. *Les femmes politiques*. Paris: Seuil.

ANPE. 2008. *Répertoire Opérationnel des Métiers et des Emplois*. Dostopno prek: <http://www.anpe.fr/espacecandidat/romeligne/RliIndex.do> (5. marec 2008).

Antić Gaber, Milica. 1997. Ženske v slovenski politiki. V *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, 207–223. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost.

Balle, Francis. 2003. *Médias et sociétés: édition, presse, cinéma, radio, télévision, internet, CD, DVD*. Paris: Librairie Générale de droit et de jurisprudence.

Baudino, Claudie. 2001. *Politique de la langue et différence sexuelle*. Paris: L'Harmattan.

Becquer, Annie, Bernard Cerquiglini, Nicole Cholewka, Martine Coutier, Josette Frécher in Marie-Josèphe Mathieu. 1999. *Femme, j'écris ton nom*. Paris: La Documentation française.

Bešter, Marja. 1997. Raba poimenovanj za ženske v uradovnih besedilih. V *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, 9–23. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost.

Charles-de-Gaulle.org. Dostopno prek: http://charles-de-gaulle.org/article.php3?id_article=169 (12. december 2007).

Charon, Jean-Marie. 2004. *Les médias en France*. Paris: La Découverte.

Comission générale de terminologie et de néologie. 1998. *Rapport sur la féminisation des noms de métier, fonction, grade ou titre*. Dostopno prek: <http://www.culture.gouv.fr/culture/dglf/cogeter/feminisation/sommaire.html> (24. april 2006).

Coutier, Martine. 2002. Le féminin des noms de personne en –(t)eur: résistances et concurrences. V *Extension du féminin*, ur. Marie-Jo Mathieu, 69–93. Paris: Éditions Champion.

Crnkovič, Marko. 1995. Politična korektnost in slovenščina. *Delo, Sobotna priloga*, (28. januar):

Faure, Sonya. 2006. »Le langage entretient les stéréotypes«. *Libération*, (11. december).

Fumaroli, Marc. 1998. La querelle du neutre. *Le Monde*, (31. julij).

Grad, Anton. 1999. *Francosko-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS

Grevisse, Maurice. 1957. *Précis de grammaire française*. Gembloux: Éditions J. Duculot.

Grevisse, Maurice. 1969. *Le bon usage: grammaire française*. Paris: A. Hatier.

Guilbert, Louis, ur. 1973. *Grand Larousse de la langue française*. Paris: Larousse.

Hubert Beuve-Méry. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/63667/Hubert-Beuve-Mery> (16. januar, 2008).

Javornik, Marjan, ur. 1988. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kalin Golob, Monika, 2001. *Jezikovne reže*. Ljubljana: GV Revije.

Khaznadar, Edwige. 2002. Métalangage du genre: un flou artistique. V *Extension du féminin*, ur. Marie-Jo Mathieu, 25–43. Paris: Éditions Champion.

Korošec, Tomo. 1998. *Slovenski vojaški jezik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kozmik, Vera in Jasna Jeram, ur. 1995. *Neseksistična raba jezika*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.

Kunst Gnamuš, Olga. 1995. Razmerje med spolom kot potezo reference in spolom kot slovnično kategorijo. *Jezik in slovstvo* 40. Dostopno prek: <http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/040/77c02.htm> (10. april 2008).

La féminisation des noms en dix questions. 1998. Dostopno prek: <http://www.ciep.fr/chroniq/femi/fem.pdf> (12. december 2007).

Le Nouveau Petit Robert. 1993. Paris: Dictionnaires Le Robert.

Mathieu, Marie-Jo. 2002. Le féminin n'est pas neutre. V *Extension du féminin*, ur. Marie-Jo Mathieu, 95–126. Paris: Éditions Champion.

Michard, Claire. 2002. *Le sexe en linguistique. Sémantique ou zoologie?* Paris: L'Harmattan.

Ministère du travail, des relations sociales, de la famille et de la solidarité. Dostopno prek: <http://www.travail-solidarite.gouv.fr/> (6. maj 2008).

Nacionalna raziskava branosti. Dostopno prek: <http://www.nrb.info/podatki/> (27. junij 2008).

Pogačnik, Vladimir. 1999. Les ressources et les blocages de la féminisation des noms en français. *Linguistica* 38 (1): 145–152.

Pogorelec, Breda. 1997. *Slovenska skladnja in poimenovanja ženskih oseb*. Neobjavljeno gradivo, dostopno v OHK, Slovenistika in slavistika.

Poler Kovačič, Melita in Monika Kalin Golob, ur. 2004. *Poti slovenskega novinarstva danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Riegel, Martin, Jean-Christophe Pellat in René Rioul. 1999. *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presse Universitaires de France.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 1997. Ljubljana: DZS.

Slovenski poročevalec. 1945. Slovenska žena na braniku svobode, (9. junij).

Stabej, Marko. 1995. Kdaj bodo lastovci ponosno in svobodno letali ob lastovkah. *Delo*, (2. februar): 9.

Stabej, Marko. 1997. Seksizem kot jezikovnopolitični problem. V *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, 57–68. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost.

Stabej, Marko. 2003. Ene in drugi: slovenščina in spola. *Delo, Sobotna priloga*, (7. februar): 26.

Statistični urad Republike Slovenije. 2008. *Standardna klasifikacija poklicev*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/klasje/tabela.aspx?cvn=1182> (5. marec 2008).

Šelih, Alenka, Milica Antić Gaber, Alenka Puhar, Tanja Rener, Rapa Šuklje in Marta Verginella, ur. 2007. *Pozabljena polovica*. Ljubljana: Založba Tuma in SAZU.

Toporišič, Jože. 1981. K teoriji spola v slovenskem (knjižnem) jeziku. *Slavistična revija* 29 (1): 79–94.

Toporišič, Jože. 2000. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.

Urad za enake možnosti. Dostopno prek: <http://www.uem.gov.si/> (6. maj 2008).

Vandendorpe, Christian. 1995. Du fondamentalisme linguistique ou de la tentation de rectifier la pensée par le langage. *Discours social. L'Esprit de censure* 7 (1–2). Dostopno prek: <http://www.uottawa.ca/academic/arts/lettres/pc.htm> (15. marec 2008).

Verginella, Marta. 2006. *Ženska obrobja: vpis žensk v zgodovino*. Ljubljana: Delta.

Vidovič Muha, Ada. 1997. Prvine družbene prepoznavnosti ženske prek poimenovalne tipologije njenih dejavnosti, lastnosti. V *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Aleksandra Derganc, 69–79. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnost.

Vodovnik, Dejan. 1995. Preprosto: svetnik je hkrati tudi svetnica. *Delo*, (26. januar).

Voglar, Dušan, ur. 1998. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Yaguello, Marina. 2002. *Les mots et les femmes*. Paris: Éditions Payot.